

**Alltid beredt til hva?
Etableringen av norsk speiderbevegelse
1909-1913**

Sondre Ljoså

**Masteroppgave i Historie
Institutt for Arkeologi Konservering og Historiske studier
Universitetet i Oslo
Våren 2007**

<i>Illustrasjoner</i>	3
ALLTID BEREDT TIL HVA? NORSK SPEIDERBEVEGELSE 1909-1913	4
KORT BAKGRUNNSHISTORIE	4
FORSKNINGSSTATUS – SPEIDERE OG ANDRE BARN	6
<i>Speidere</i>	6
<i>Barn, barndom og ungdom</i>	8
KILDER, TEORI OG METODE.....	11
<i>Kilder</i>	11
<i>Teori</i>	12
<i>Metode</i>	16
DISPOSISJON FOR OPPGAVEN.....	18
SCOUTING FOR BOYS, 1908	20
KORT OM BOKENS FORHISTORIE	20
INNHALDET I BOKEN	21
<i>Dyrkingen av helten Baden-Powell</i>	22
<i>Woodcraft</i>	24
<i>Campaigning</i>	26
<i>Endurance</i>	27
<i>Chivalry</i>	30
<i>Saving Life</i>	32
<i>Patriotism</i>	33
SPRÅK, SYMBOLIKK OG ADRESSANTER. NOEN BETRAKTNINGER.....	35
“OUR YOUNGEST LINE OF DEFENCE”	37
HAANDBOK FOR NORSKE SPEIDERGUTTER, 1910	40
DEN FØRSTE GNISTEN	40
“...individets utvikling, slægtens forbedring og racens forædling legemlig som sjelelig”	42
EN ORGANISERT AGITASJON.....	44
DEN FØRSTE NORSKE SPEIDERHÅNDBOKEN	46
<i>Norske Gutters Speiderkorps, form og organisering</i>	47
<i>Sunnhetsregler</i>	51
<i>Speidertjeneste</i>	53
<i>Førstehjelp og livredning</i>	55
<i>Leirliv</i>	57
SOLDATER OG MENN I ORDETS BESTE BETYDNING	57
SPEIDERGUTBOKEN, 1912	59

SENTRALE PERSONER.....	59
EN KRISTELIG OPPOSISJON.....	61
UNIFORMSTRIDEN.....	64
NORGES SPEIDERGUTFORBUND	66
BADEN-POWELLS BESØK.....	66
VEKST OG FALL.....	69
SPEIDERGUTBOKEN	70
<i>Speidersaken</i>	71
<i>Speiderånd</i>	73
<i>Speiderliv</i>	74
GUDS SKAPNINGER I GUDS NATUR	77
SPEIDERARBEID OG SPEIDERAGITASJON UTENFOR FORBUNDENE	79
NORSKE GUTTER.....	79
KONFEKSJONSFORHANDLERNE.....	81
PIKESPEIDERE.....	83
FOSTRINGSPROSJEKTER, MANNSIDEALER OG ANDRE STORE LINJER – ET FORSØK PÅ ET OVERBLIKK	87
DEN FARLIGE UNGDOMMEN OG DEN SÅRBARE UNGDOMMEN	87
BADEN-POWELLS SPEIDERE SOM ET FOSTRINGSPROSJEKT.....	89
NORSKE GUTTERS SPEIDERSKORPS SOM FOSTRINGSPROSJEKT.....	94
NORGES SPEIDERGUTFORBUND SOM FOSTRINGSPROSJEKT	97
DE SKANDINAVISKE LAND	101
FREMOVER I ALLE RETNINGER.....	103
KILDER OG LITTERATUR.....	108
PRIMÆRKILDER	108
<i>Utrykkede kilder</i>	108
<i>Trykkede kilder</i>	108
<i>Aviser og tidsskrifter</i>	109
SEKUNDÆRLITTERATUR	109

Illustrasjoner

- Side 11: *Scouting is not soldiering* tegnet av Robert Baden-Powell. Hentet fra: Baden-Powell, Robert, *Lessons from the Varsity of Life*, London 1933. Elektronisk versjon finnes per 11/4 2007 på: <http://pinetreeweb.com/bp-library.htm>
- Side 89: Tegnet av Robert Baden-Powell. Hentet fra: Baden-Powell, Robert, *Scouting for Boys*, London 1908
- Side 107: *The Scoutmaster's conjuring trick*. Tegnet av Robert Baden-Powell Hentet fra Baden-powell, Robert, *Lessons from the Varsity of Life*, London 1933. Elektronisk versjon finnes per 11/4 2007 på: <http://pinetreeweb.com/bp-library.htm>

Alltid beredt til hva? Norsk speiderbevegelse 1909-1913

It is possible to believe that when the historian of this age comes to review its salient events he will, while passing lightly over many things that loom large upon the present day horizon, point to the boy scout movement as one of the most potent and significant developments of twentieth century civilisation – as an influence that has powerfully shaped society and helped to solve social problems; as an acorn sown by the passing breeze, from which a mighty oak has sprung.¹

Speiderbevegelsen er uten sammenligning den største barne- og ungdomsbevegelsen i verden. Verdensforbundene World Organisation of the Scout Movement og World Association of Girl Guides and Girl Scouts har henholdsvis 25 og 10 millioner medlemmer, fordelt på omlag 150 land. I Norge er om lag 37 000 speidere organisert enten i Norges speiderforbund eller i KFUK-KFUM-speiderne. Hvor mange som har vært i kontakt med bevegelsen opp gjennom dens historie er umulig å si nøyaktig, men en britisk spørreundersøkelse fra 1967 viste at en av tre voksne briter hadde vært med i en speidergruppe i kortere eller lengre tid.² I en tilsvarende undersøkelse fra Norge oppgav 14 % av de spurte over 15 år at de hadde vært eller var i direkte kontakt med bevegelsen. Dette skulle tilsi at frem til 1967 hadde 350-400 000 norske kvinner og menn vært i kontakt med bevegelsen.³ Det kan stilles spørsmål ved nøyaktigheten i dette anslaget, men usikkerheter til tross, speiderbevegelsen må i alle tilfelle sees som en betydelig bevegelse.

Denne oppgaven vil ta for seg etableringen av den norske speiderbevegelsen, både med hensyn til kronologi, ideologisk grunnlag, og hvem som stod bak. Hovedkilden er forbundenes håndbøker, understøttet av artikler fra ukeblader og aviser. Jeg vil komme tilbake til de konkrete spørsmålene mot slutten av dette kapittelet, etter å ha redegjort for tidligere forskning og de kildene jeg har til rådighet. Men først, en kort innføring i tidlig speiderhistorie.

Kort bakgrunnshistorie

Speiderbevegelsen ble stiftet av Robert Baden-Powell. Han hadde i 1898 gitt ut *Aids to Scouting for N.C.O.'s and Men*⁴, en militær manual til opplæring av militære speidere. Boken ble raskt også benyttet i barne- og ungdomsarbeid, som en type friluftsløk, og ble trykket i sin

¹ *The Morning Post* 10. sept. 1913. Sitert etter: Rosenthal, Michael, *The Character Factory*, London 1986 s. 11

² Springhall, John, *Youth, Empire and Society*, London 1977 s.13

³ Institutt for Markedetsforskning, *Sammendrag av Fakta-undersøkelsen om speiderbevegelsen i Norge*, Oslo 1967

⁴ N.C.O. en forkortelse for Non Commissioned Officer, reserveoffiser på norsk.

helhet i bladet *Boys of the Empire* i 1900-1901 under tittelen *The Boy Scout*.⁵ Mye av bokens popularitet skyldtes også Baden-Powells status som nasjonalhelt etter beleiringen av Mafeking, et av de få engelske lyspunktene i Boerkrigen. I 1907 gjorde Baden-Powell et forsøk på å benytte speidertrening som aktivitet for unge gutter med en senere berømte leir på Brownsea Island. Denne leiren regnes som bevegelsens begynnelse.

Leiren var så vellykket at Baden-Powell satte i gang arbeidet med å utarbeide en håndbok, *Scouting for Boys*, som ble gitt ut i seks deler med fjorten dagers mellomrom vinteren 1908. Boken ble en enorm suksess, og var før 2. verdenskrig den nest mest solgt engelskspråklige bok, kun slått av Bibelen.⁶

I Norge er det hele mer uklart. Det kan ha vært spredte speidergrupper i landet fra et tidlig tidspunkt, uten at det er mulig å si noe mer detaljert om hva slags aktivitet disse drev. Den etter alt å dømme første omtalen av speiding i norsk presse var i Dagbladet den 14. august 1909, og avisen fulgte opp saken utover høsten.⁷ Den 10. desember kom så Centralforeningen for utbredelse av idræt på banen, og vedtok å utarbeide en del foredrag om ”scouting-boys”.⁸

Centralforeningen utarbeidet i løpet av 1910 en håndbok for speidergutter, og etablerte flere speidertropper, bl.a. innenfor Kristiania Turnforening. Tropper både i Kristiania og i andre deler av landet sluttet seg til Norske Gutters Speiderkorps. Men de var ikke de eneste som drev speiderarbeid. Chr. Dons hadde under et opphold i England kommet i kontakt med engelske speidere, og hadde da han kom hjem startet opp en speidertropp. Han fant etter hvert sammen med lektor, og pastor, Hans Møller Gasmann, som hadde startet en speidertropp med utgangspunkt i skoleklassen sin på Frogner.⁹ Disse to mente at Centralforeningen hadde endret for mye på Baden-Powells system, det var særlig utelatelsen av religionen og en for militær karakter de reagerte på. De startet derfor opp med utgivelsen av et blad ved navn *Speideren*, og opprettet et eget forbund, Norges Speidergutforbund. Det er dette forbundet som ble til Norges speiderforbund, og som fortsatt utgir *Speideren*.

Etableringen av dette forbundet skapte en del debatt, bl.a. i *Tidens Tegn*. Det var overraskende nok ikke religionen som ble det sentrale, men at Dons og Gasmann paradoksalt nok holdt på Baden-Powells speideruniform. Centralforeningen hadde ikke fastsatt noen

⁵ Springhall 1977 s. 55 (fotnote 19)

⁶ Jeal, Tim, *Baden-Powell*, London 2001 s. 396

⁷ *Dagbladet* 14., 17., 22., 25. og 29. august

⁸ *Forhandlingsprotokoll for Centralforeningen for utbredelse av idræt*, PA 90 A1, Riksarkivet Oslo 10. desember 1909. Ordet *speider* var enda ikke i bruk alle steder, og navnet *scouting-boys* holdt seg til sommeren 1910 og muligens lengre.

⁹ Rieber-Mohn, F. W., *Norsk Speidergutforbund 1911-1921*, Bergen 1921

uniform for sine speidere, men forretninger som Steen og Strøm solgte speidereffekter, og *Tidens Tegn* raste over denne ”meningsløse tiljålingen” av speiderguttene.¹⁰ Disse innvendingene ble også et tema da Baden-Powell selv besøkte Kristiania i august 1911.

Beretningene om besøket er sprikende; forskjellige aviser skriver forskjellige ting. Men det som er på det rene er at Baden-Powell inspiserte speidertroppene, og holdt et foredrag på kvelden der han svarte på spørsmål, bl.a. om uniformeringen. Og etter dette ramlet Norske Gutters Speiderkorps fra hverandre i det stille, og de enkelte troppene gikk inn i Norges Speidergutforbund.

Forskningsstatus – speidere og andre barn

Speidere

Det er ikke skrevet noe faghistorie om den norske speiderbevegelsen. Av de få historiske arbeidene jeg har funnet, er en hovedfagsoppgave som analyserer fire speiderromaner.¹¹ Det er også skrevet en spesialavhandling i sammenheng med prestestudiet ved Menighetsfakultetet, om speidernes forhold til religionen, og hvorvidt den var en egnet organisasjon til å spre Guds ord, og en fordypningsoppgave om etableringen av KFUK-speiderne, ved samme institusjon.¹²

Våre naboland har kommet noe lengre. Om svensk speiderbevegelse bør Göran Sidebäcks *Kampen för Barnets Själ* særlig nevnes. Sidebäck setter i dette omfattende verket speiderbevegelsen i sammenheng med arbeiderbevegelsens og bondebevegelsens ungdomsorganisasjoner, samt søndagsskolene, og viser hvordan forskjellige grupper har brukt slike organisasjoner for å holde på barna, og å vinne dem for sin side i en konflikt.¹³ Jeg vil komme nærmere inn på Sidebäck under overskriften teori senere i dette kapitlet. Margaretha Pukes historie om den svenske speiderbevegelsen er også blitt et standardverk i denne forbindelse.¹⁴ Utover dette bør Bodil Formarks queerfeministiske analyser av svensk pikespeiding også nevnes, selv om ingen av disse avhandlingene er publisert.¹⁵ Fra Danmark

¹⁰ *Tidens tegn* 25. mai og 30. mai 1911

¹¹ Scarth Hansen, Heidi og Hov, Marianne *Alltid beredt! : Speiderbevegelsen sett i lys av norske skjønnlitterære speiderbøker for barn i perioden 1920-1950*. Oslo 1996

¹² Danielsen, Gustav, *Speiding og kirke : En historisk undersøkelse av Norsk speiderguttforbunds holdning til sin kristne målsetting*; Det Teologiske Menighetsfakultetet, avhandling ved prestestudiet. Oslo 1977; Melling, Martha, *Da trekløvret kom inn i trekanten. En analyse av det ideologiske grunnlaget for Norges KFUK-speidere ved stiftelsen i 1920*, Spesialavhandling i Kirkehistorie, Det Teologiske Menighetsfakultetet våren 1986

¹³ Sidebäck, Göran, *Kampen för barnets själ*, Stockholm 1992

¹⁴ Puke, Margaretha, *Scoutingens historia*, Scoutforlaget 1982

¹⁵ Formark, Bodil, *Flickscouter på drift i det ideologiska tomrummet. Genusrelasjoner och genussyrsel i den tidliga svenska scoutrörelsen*, Universitetet i Lund 2003, upublisert B.A. oppgave; Formark, Bodil, *Reaktionär i takt med tiden. En analys av samgåendet mellan Sveriges Flickors Scoutförbund och Sveriges Scoutförbund med anledning av ett framtidig avhandlingsprosjekt*, Universitetet i Lund, upublisert M.A. oppgave.

er det tynnere, og de interessante arbeidene er høyeregradsoppgaver. Jeg vil gjerne trekke frem to. Per Biensø har i undersøkt speidergründeren Cay Lembckes forfatterskap og analysert det med hensyn til Fascismeteorier.¹⁶ Den andre er Jane Yding, som har tatt for seg det danske speiderkorps ideologi fra 1910-1940.¹⁷ Felles for disse oppgavene er at de er analyserende mer en kritisk dokumenterende og bærer mer preg av teori enn av empiri; særlig Biensøs oppgave handler utelukkende om å undersøke hvordan Lembckes skrifter passer sammen med fascismeteorikeren Roger Griffins teorier; noe bredere bilde av Cay Lembcke og hans forhold både til speiding og til fascisme tegnes ikke. Både i norsk og dansk sammenheng trengs det et verk som tilsvare Sidebäck's undersøkelse av svenske forhold.

Når det gjelder den engelske speiderbevegelsen, er det skrevet noe mer. Den som har skrevet mest om temaet, er John Springhall.¹⁸ Han kobler speiderbevegelsen ideologisk til grupper som Boys Brigade¹⁹, og mener at speiderbevegelsen før 1. verdenskrig skulle gi ungdommen trening som gjorde dem til bedre soldater, men også å utbre middelklasseverdier i de lavere samfunnslag. Det er flere som støtter ham i dette, men det kom til debatt da Allan Warren i 1986 kritiserte Springhalls oppfatning for å gi et for enkelt bilde av bevegelsen, og hevdet mot dette at det å trene ungdommen til å bli gode borgere var det sentrale målet.²⁰ Dette utløste et krast motangrep fra Springhall, der han hevdet at Warrens syn var naivt fordi det ikke tok hensyn til de klare militære trekkene ved bevegelsen. Warren svarte tilbake at han slett ikke hoppet bukk over de militære preg, men at et ensidig fokus på disse trekkene alene ville være for snevert. Han kritiserte dermed både Springhalls syn på speiderne, og synet på det edwardianske England mer allment. Warren mente at de militærrelskende trekkene ved det engelske samfunn i denne perioden er sterkt overdrevet, at samfunnslivet var meget rikere enn det en kan få inntrykk av når en har lest Springhall, og at dette leder Springhall til å tolke Baden-Powell langt utover det som er rimelig.²¹ Robert MacDonalds *Sons of the Empire* bør

¹⁶ Biensø, Per, *Cay Lembcke, spejdersport og fascisme 1910-1923*, Speciale, Aalborgs Universitet 2005. For fascismeteorierne, se f.eks. Griffin, Roger, *Fascism*, Oxford 1995. Ifølge Griffin er fascismen en kombinasjon av en gjenfødselsmyte og populistisk ultranasjonalisme, brakt sammen av en opplevelse av dekadens.

¹⁷ Yding, Jane, *Det Danske Spejderkorps mellem 1910 og 1940 – En tematisk analyse af dets ideologi, kultur og identitet, herunder forestillingsverden, opdragelsesmetode og ideale*, Speciale, Århus Universitet 2001

¹⁸ Hovedarbeidet er: Springhall, John, *Youth, Empire and society*, London 1977

¹⁹ *Boys Brigade* ble grunnlagt av skotten William Smith i 1880, og var en blanding av søndagskole og buekorps.

²⁰ Warren, Allan "Sir Robert Baden-Powell, the scout movement and citizen training in Great Britain 1900-1920" *English History Review* (Vol. 101 nr. 399 apr. 1986 s 376-398).

²¹ Springhall John "Baden-Powell and the scout movement before 1920: Citizen training or soldiers for the future?" *English History Review* (Vol. 102 nr. 405 oct. 1987 s. 934-942); Warren, Allan. "Baden-Powell: A final Comment" *English History Review* (Vol.102 nr.405 oct. 1987 s. 948-950)

også nevnes.²² Her tar han for seg hvordan forestillingen om speideren ble til gjennom dyrking av personer som blant annet Buffalo Bill. Det er dessuten skrevet en del biografier om Baden-Powell, den siste av Tim Jeal i 1989.²³ Den direkte foranledningen til Jeals biografi, var den nevnte debatten mellom Springhall og Warren, der Jeal plasserer seg et sted i mellom, samt utgivelsen av Michael Rosenthals bok *The Character Factory* i 1986.²⁴ Rosenthals argument spinner rundt et innlegg Baden-Powell skrev i *The Eton Chronicle* i 1904, der han grovt skisserer opp en ungdomsbevegelse inspirert av middelalderens riddere. Rosenthal mener at dette viser hva speiding egentlig var ment som, nemlig konformitetskapende karakterdannelse og soldattrening, og at friluftsliv og lek kun var pynt. Jeal regelrett slakter Rosenthals kildearbeid, og mener speiding er et fenomen i grenseland mellom den konformitetsdannelsen Rosenthal snakker om, et reformpedagogisk program med individet i sentrum,²⁵ og drømmen om villmarken.

Barn, barndom og ungdom

Den sosialhistoriske bølgen rundt 1970 gav opphav til flere studiefelter innenfor historiefaget. Et av disse var historien om barn og barndom, om barns oppvekstvilkår, forhold til voksne og hverandre, og ikke minst synet på barn. Feltet er fortsatt lite og sprikende, men jeg vil her forsøke å gi en kort historiografi med vekt på norsk arbeid.

I 1960 kom Phillipe Ariès' *Barndommens historie*.²⁶ Han hevdet at barndom var en moderne konstruksjon, og at man i middelalderen ikke hadde noe konsept om barndom; barn var en naturlig del av de voksnes verden. Fra 1600- og 1700-tallet av ble "privatlivets vegger" reist rundt middelklassefamilien, den trakk seg vekk fra samfunnet, og med etableringen av skolevesenet var barndommen en etablert periode i et menneskes liv, adskilt fra de voksnes verden. Han betraktet det moderne familieliv i lys av dette som intolerant og undertrykkende ovenfor barna. Dette ledet i to historiografiske retninger; Ariès ble med denne boken opphavsmann både til en historie om barndom, og om ungdom. Vi begynner med barndommen.

²² MacDonald, Robert H., *Sons of the empire*, London 1993

²³ Jeal, Tim, *Baden-Powell*. London 1989

²⁴ Rosenthal, Michael, *The Character factory: Baden-Powell and the origins of the scout movement*, London 1986.

Dette er fortsettelsen av en artikkel han skrev i 1980: Rosenthal, Michael, "Knights and retainers, the earliest version of Baden-Powells scheme". *Journal of contemporary history* (Vol. 15, nr. 4, Oct 1980, s.603-617)

²⁵ Reformpedagogikken stod i sterk kontrast til guttekorps og kadettbevegelser, som f. eks. Springhall setter speidingen i sammenheng med. I følge denne pedagogiske retningen er det barnet som individ, og dets individuelle behov og utvikling, som står i sentrum.

²⁶ Ariès, Philippe, *Barndommens historie*, København 1982. Boken kom i norsk oversettelse i 1980.

På 1970-tallet kom flere verker som støttet Ariès' tese om at barndommen var oppfunnet. Edward Shorter, som konsentrerte seg om arbeiderklassen og en økonomisk tilnæringsmåte, plasserte oppdagelsen av barndommen på slutten av 1700-tallet. Lawrence Stone, som derimot så til middelklassens fremvekst, sa seg enig med Ariès' tidfesting. Men både Shorter og Stone skilte seg fra Ariès ved at de så oppdagelsen av barnet som en positiv, som et tegn på fremskritt, og at den høye spedbarnsdødeligheten før ca. 1800 skyldtes at mødrene var likegyldige overfor sine barn når de var små.²⁷ Lengst av fremskrittshistorikerne på 1970-tallet gikk Lloyd DeMause. Han så forholdet mellom barn og foreldre som en modningsprosess, med den konklusjon at jo lengre bakover i historien man gikk, jo lavere var omsorgsnivået for barna. Ifølge DeMause var barndommen "...et mareritt som vi bare i det aller siste har begynt å våkne opp fra"²⁸

På 1980- og 1990-tallet har både Ariès, Shorter, Stone og DeMause blitt sterkt kritisert. Linda Pollock gav i 1983 ut en lengre kritisk gjennomgang av et stort antall arbeider fra 1960 og 1970-tallet.²⁹ Med utgangspunkt i dagbøker og barndomsberetninger argumenterte hun for at foreldre alltid har vært glad i sine barn, og sett på dem som barn. Pollock fikk følge bl.a. av Shulamith Shahar i sitt angrep på Ariès.³⁰ I en mellomstilling finner vi Hugh Cunningham, som på den ene siden hevder at barndommens realiteter er resultater av en lang prosess, men at denne har vært i raskest endring på 1900-tallet. Cunningham forsøker også å skille mellom de rent faktiske barna, og ideene om barndom.³¹ Dette er et viktig poeng, og ut fra et slikt skille vil denne oppgaven i hovedsak befatte seg med ideene.

I Norge ble det i sin tid også tatt initiativ til en barndomshistorie. Edvard Bull d.y. tok opp barna i et foredrag allerede i 1953.³² Men det tok enda mange år før det kom noe særlig mer. I 1980 kom Ariès' *Barndommens Historie* på norsk, med et mye sitert forord av Ståle Dyrvik.³³ I 1984 kom så *Barn av sin Tid*, en tverrfaglig samling artikler med Sølvi Sogner og Bjarne Hodne som redaktører.³⁴ Men denne fikk ikke noe etterspill, barndomshistorie har i liten grad vært et selvstendig felt i Norge, men heller dukket opp i andre sammenhenger. Jan Eivind Myhres *Barndom i Storbyen* kan være et eksempel, der barndomsperspektivet er brukt

²⁷ Cunningham, Hugh, *Barn og barndom fra middelalder til moderne tid*, Oslo 1996 s. 29-42

²⁸ Sitert etter Cunningham 1996 s. 34

²⁹ Pollock, Linda, *Forgotten Children*, London 1983

³⁰ Shahar, Shulamith, *Childhood in the middle ages*, London 1992

³¹ Cunningham 1996 s. 204

³² Schrupf, Ellen, *Barnearbeid – plikt eller privilegium*, Oslo 1997 s. 3

³³ Ariès, *Barndommens Historie*, Oslo 1980

³⁴ Hodne, Bjarne og Sogner, Sølvi, *Barn av sin tid*, Oslo 1984

på velferdsstaten, og Oslo som pionéerkommune.³⁵ Psykologen Monica Rudberg kom i 1983 med en bok om borgerlig oppdragelsestradisjon.³⁶ Men boken mangler både en klar kronologi og en teoretisk overbygning, i tillegg til at Rudberg bygger opp om gamle dogmer. Fremst av disse er tanken om at det finnes to grunnleggende oppdragelsestradisjoner etter Locke og Rousseau, og at alle teoretikere etter dette følger den ene eller andre skolen. Som Harald Thuen har vist i sin doktoravhandling, må denne typen fremstillinger nyanseres i møtet med konkrete aktører.³⁷

Barndommen kommer også til syne i noen flere konkrete sosialhistoriske arbeider. Ellen Schrumpf har gjort en rekke arbeider om barnearbeid i Norge, som kulminerte i utgivelsen av *Barnearbeid – plikt eller privilegium* i 1997.³⁸ Hun tar her et oppgjør med elendighetssynet på barnearbeid, og hevder at det også kunne være et privilegium å få barna ut i arbeid. Pedagogikkens faghistorie befatter seg dessuten med synet på barn. To eksempler kan være Harald Thuens doktorgradsavhandling fra 2001 om diskursen rundt barneasylinstitusjonene på 1800-tallet, og Tora Korsvolds barnehagehistorie fra 1998.³⁹

En annen etterkommer etter Ariès bok er ungdomshistorien. Det grunnleggende spørsmålet er: Hva er et barn? I norsk tradisjon har man definert alle under 15 år som barn, en definisjon som for de aktuelle studiene har vært formålstjenelig.⁴⁰ John R. Gillis har problematisert dette ved å skrive en historie om ungdom.⁴¹ Selv om han tar utgangspunkt i Ariès, mener han likevel at ungdomstiden var en egen periode i livet også i før-moderne tid. Men denne ungdomstiden strakk seg fra barna ble mindre avhengige av familien, for eksempel ved å gå i tjeneste eller lære, til de giftet seg, i 25-30 års alderen; denne ungdomstiden strakte seg altså fra 7-8 års alder og til 25-30 års alder.⁴² Det Ariès beskriver som oppdagelsen av den moderne barndommen beskriver Gillis som oppdagelsen av den moderne tenåringen, *adolescence*. Selve endringen sporer Gillis til økonomiske og demografiske endringer, som lavere fødselstall i middelklassen, større investeringer i hvert barn og mindre muligheter for

³⁵ Myhre, Jan Eivind, *Barndom i storbyen - oppvekst i Oslo i velferdsstatens epoke*, Oslo 1994

³⁶ Rudberg, Monica, *Dydige, sterke, lykkelige barn – Ideer om oppdragelse i borgerlig tradisjon*, Oslo 1983

³⁷ Thuen, Harald, *I foreldrenes sted – barneredningens oppdragelsesdiskurs 1820-1900. Eksemplet Toftes Gave*, avhandling til Dr.philos graden, Oslo 2001 s. 104

³⁸ Schrumpf 1997

³⁹ Thuen 1998

⁴⁰ Schrumpf 1997 s. 16; Myhre 1992 s. 1

⁴¹ Gillis, John R., *Youth and History – tradition and change in European age relations 1770-present*, London 1981. Boken kom første gang i 1974.

⁴² Dette støttes bl.a. av Rotundo, E. Anthony, *American Manhood, transformations in masculinity from the Revolution to the modern era*, New York. 1993, som mener guttebarn ble kjønnet som gruppe fra omkring 7 år, og avgrenset av seg selv og av andre mot yngre barn.

sosial mobilitet. Disse endringene fikk følge av positivistisk vitenskapers fortolkning av barn. Han plasserer den dermed, i likhet med Shorter, sent på 1800-tallet, og de økonomiske og demografiske argumentene gir også den konklusjon at endringen foregikk ulikt i ulike lag av samfunnet.

Flere har fulgt i Gillis' fotspor. I 1977 kom Joseph Kett med et tilsvarende verk om USA, og John Springhall har tatt for seg adolescence i flere bøker og artikler.⁴³ Et senere tilskudd er Harry Hendricks *Images of Youth* fra 1990.⁴⁴ Alle disse er variasjoner over Gillis' grunntese, nemlig at adolescence som en egen periode i en ungdoms liv var en sosial konstruksjon, oppdaget og/eller utviklet de siste tiår av 1800-tallet. Noen variasjoner er det; Gillis mener adolescence ble oppdaget i "public school"-miljøer mellom 1870 og 1900 og mener det var et forsøk fra middelklassen og de øvre lag av arbeiderklassen på å distansere seg fra de lavere lag av arbeiderklassen; Hendrick derimot ser mindre klasse og mer økonomi, og beskriver utviklingen av konseptet adolescence med rot i den økonomiske situasjonen på 1880-tallet, og i utvikling innen samfunnsfagene til de fikk sin konkrete definisjon rundt 1900.⁴⁵ Han er derfor i langt større grad opptatt av statens tiltak og kollektive handlinger enn de frivillige bevegelsene, som speiderne. Gillis' teori vil bli behandlet videre under overskriften teori under, og anvendelsen av Gillis og Hendrick på norske forhold vil bli diskutert i siste kapittel.⁴⁶

Kilder, teori og metode

Kilder

Norges speidergutforbunds arkiv gikk tapt under den tyske okkupasjonen, da speiderbevegelsen var forbudt. Dette snevrer inn kildetilfanget, og av denne grunn har jeg lagt opp oppgaven som et ideologistudium basert på håndbokanalyse av tre speiderhåndbøker, *Scouting for Boys* fra 1908, *Haandbok for norske speidergutter* fra 1910 og *Speidergutboken*

⁴³ Kett, Joseph F., *Rites of passage : adolescence in America, 1790 to the present*, New York 1977; Springhall, John, *Coming of age: Adolescence in Britain 1860-1960*, Dublin 1986; Springhall, John, *Youth, Popular culture and moral panics : penny gaffs to gangsta-rap, 1830-1996*, Basingstoke 1998. Dette kommer i tillegg til Springhalls omfattende publisering om uniformerte ungdomsbevegelser. Noe av den finnes i denne oppgavens litteraturliste.

⁴⁴ Hendrick, Harry, *Images of youth*, Oxford 1990

⁴⁵ I England var arbeidsledigheten på 1880-tallet høy blant ufaglærte arbeidere, og mange barn var derfor nødt til å arbeide. Dermed kunne de ikke gå på skolen eller skaffe seg fagutdanning, og endte opp som arbeidsledige når de fylte 18. Dette var kjent som the "Boy-labour problem". Se Hendrik 1990 og Walvin, James, *A child's world: A social history of English childhood 1800-1914*, Harmondsworth 1982

⁴⁶ Se side 87

fra 1912. Samtidig har jeg også satt som mål for oppgaven å finne en kronologi for etableringen av en speiderbevegelse i Norge.

Kronologien kan enklest etableres ved hjelp av historikker skrevet til Norges speidergutforbunds 10, 25 og 50 års jubileum. I tillegg er det skrevet en historikk om Kristiania Krets samt om diverse enkelttropper, som kaster ytterligere lys over begynnelsen på speiderarbeid i Norge. Disse gir en god del informasjon, men må benyttes kritisk. I første omgang har jeg undersøkt om de forskjellige historikkene sier det samme. Deretter har jeg også forsøkt å finne beretninger fra aviser og tidsskrifter som bygger opp under opplysningene. Norges Speidergutforbund gav ut bladet *Speideren* fra mai 1911, og dette bladet er en viktig kilde til dette forbundets utvikling, men også mer eller mindre uavhengige aviser som *Dagbladet* skrev mye om speiderne. Centralforeningens forhandlingsprotokoll gir en del opplysninger med hensyn til deres engasjement, og Ynglingeforbundets ledelse har en tilsvarende protokoll der en kan følge deres engasjement. De involverte bevegelser utgav også medlemsblader, der en kan finne beretninger om deres aktiviteter. Ynglingeforbundet hadde *Den Unges Ven*, og Centralforeningen drev *Norsk Idrætsblad*. Med en slik kryssreferering, mener jeg det skal være mulig å etablere en kronologi, selv om en del av kildene spriker.

Jeg har dessuten lett gjennom mer allmenne publikasjoner, aviser og ukeblader. Jeg har her konsentrert meg om de store Kristiania-avisene, og ukeblader rettet mot barn, mødre og idrettsfolk. Disse undersøkelsene har også vist seg uvurderlige i å kartlegge bevegelsens oppkomst og ideologi. Jeg vil komme mer inn på behandlingen av disse under metode.

Teori

Jeg vil benytte meg av fire teoretiske tilnærminger, alle variasjoner over temaet identitet og ideal. Det første en må spørre seg i et slikt ideologistudium er: Hva var problemet? For å forstå problemet vil jeg ta utgangspunkt i John R. Gillis' teori om fremveksten av *adolescence*.⁴⁷ Ifølge Gillis ble middelklassens ungdom gjenstand for større investeringer, press og forventninger fra midten av 1800-tallet. Perioden barn var avhengige av sine foreldre ble lengre, og stadig flere yrkesgrupper måtte ha formell utdanning. I England betød det at flere og flere av jobbene som unge gutter hadde, ikke ledet til verken kompetanse eller jobb når gutten var blitt voksen; bud og viserguttjobber ledet til arbeidsløshet. Dette ble på 1880-tallet kjent som "the Boy-Labour problem". De som hadde slike jobber var dem som kom fra den fattigste delen av arbeiderklassen, og de skilte seg fra den delen av arbeiderklassen og

⁴⁷ Gillis 1981

middelklassen som gikk på skole. *Adolescence* var innen 1900 blitt en egen periode i middelklassens oppvekst, fra ca ti til tyve års alder. Gillis mener at eksplosjonen i ungdomskriminalitet på 1880- og 1890-tallet skyldes at man hadde fått en lavere toleranse for utgang fra ungdom, og en større tilbøyelighet til å bruke offentlig rettsvesen til å disiplinere de unge forbryterne. Positivistisk samfunnsvitenskap formulerte *adolescence*-begrepet klart, og denne forståelsen av ungdom betraktet dem som et problem, eller noe problemfylt. Når årsakene til samfunnets forfall var å finne i de unges oppdragelse og oppvekst, ble sosialisering av ungdom en arena for mottiltak, og mottiltakene var basert på middelklassens sosiale normer, som av vitenskapsmenn hadde blitt opphevet til allmene standarder. De unge var både sårbare og farlige på samme tid. Den farlige ungdommen var manifestert i den ufaglærte delen av arbeiderklasseungdommen; ikke som gruppe, men det var stort sett ungdom fra denne klassen som hadde de typiske egenskapene for en *Juvenile Delinquent*, altså en forfallen ungdom. Det var en dialektikk mellom den uskyldige, lettpåvirkelige *adolescent*, og den farlige *juvenile delinquent*. Gillis fremstiller dermed ungdomstiden i brytning både mellom modernitet og tradisjon, altså mellom ungdommens tradisjonelle kultur og foreldrenes forventninger; og mellom klasser med ulikt syn på og forståelse av ungdom som gruppe. Gillis mener at en rekke disiplinerings- og reformtiltak satt i gang i løpet av siste halvdel av 1800-tallet ledet til endringer i forholdet mellom elite og allmue, og en strengere regulert oppvekst. Ungdom gikk fra å ha hatt en radikal symbolikk i 1848, til å få en oppbyggende og konserverende symbolkraft i imperialismens gullalder på 1890-tallet frem til 1. verdenskrig; som et redskap for voksnes interesser i kamp mot samfunnets forfall fra sosiale normer som av samfunnsvitenskapen var knesatt som standarder. ”By 1900 the symbol of youth as a regenerative force was shifting from left to right, revealing the changed status of the young in European society”.⁴⁸

Harry Hendrick er i stor grad enig med Gillis, men mener endringen fant sted i den edwardianske epoken og ikke i den viktorianske; Hendricks mener ideen fikk sitt gjennombrudd etter at begrepet var lansert.⁴⁹ Selve begrepet *adolescence* ble introdusert av psykologen G. Standley Hall i 1904, med boken *Adolescence : its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion and education*. Hall var en av de første barne- og ungdomspsykologene i USA, og bygget sin forståelse av ungdom på rekapitulasjonsteorien. Denne gikk kort fortalt ut på at et hvert barn går gjennom alle

⁴⁸ Gillis 1981 s. 95

⁴⁹ Hendrick 1990 s. 10

menneskets evolusjonsstadier mens det vokser opp. Om et barn ble tvunget ut i voksenlivet for tidlig kunne det føre til at barnets utvikling stoppet opp på et lavere evolusjonsstadium.⁵⁰

Gillis' modell er forholdsvis enkel, hvilket er både en svakhet og en styrke. Enkelheten gir seg utslag i usedvanlig klar tale om et komplisert felt. Dette gjør det enkelt å ta utgangspunkt i modellen, den utgjør et hensiktsmessig rammeverk for en undersøkelse, og et utgangspunkt for en forklaring. Baksiden av en slik medalje er manglende nyansering. Gillis benytter seg av en enkel klassemodell, med fire til fem deler avhengig av land. I England er det høyere og lavere middel- og arbeiderklasse, og i Tyskland et aristokrati i tillegg. Arbeiderklassen er delt mellom faglærte og ufaglærte, middelklassen mellom den tradisjonelle selvstendige middelklassen og de nyere funksjonæryrkene som hadde vokst frem med den andre industrielle revolusjon. Fenomenet Gillis beskriver er uproblematisk, men forklaringen er spinkel. Det er vanskelig å se at en samlet middelklasse skulle kunne regnes som en aktør, i noe annet enn det ekstreme makroperspektivet Gillis anlegger.⁵¹ Dermed må man nyansere ytterligere. Her skal vi trekke på Göran Sidebäck til dette.

Sidebäcks bok om svenske ungdomsbevegelser heter poetisk nok *Kampen om barnets själ*, og han bryter ned det som hos Gillis er handlinger utført av en tilnærmet samlet middelklasse til en strid om maktressurser. Han forholder seg dessuten ikke til Gillis smale segment, adolescence, men til aktiviteter rettet mot alle ikke-myndige personer, altså fra søndagsskoler til ungdomsklubber. Maktressurser er i denne sammenheng definert som en aktørs evne til å belønne eller straffe en annen aktør.⁵² I Sidebäcks terminologi er denne striden, med hensyn på barne- og ungdomsbevegelser, beskrevet som *fostran och motfostran*, og er en strid om hvem som skal formulere idealene for, og påvirke, barn og ungdom. I norsk språkdrakt kan vi kalle det *fostringsprosjekter*. Arenaene for denne striden var skolen og forskjellige fritidsaktiviteter, og aktørene staten og forskjellige bevegelser, som arbeidet imot statens innflytelse eller imot hverandre. Begrepet kan minne om Sverre Steens *instrumentteori*, men skiller seg fra denne særlig ved at det fokuserer på saken og ikke på den enkelte forening. Et fostringsprosjekt kan dermed omfatte flere foreninger som samarbeider på forskjellige måter.⁵³

⁵⁰ Hergenhahn, B.R., *An introduction to the history of psychology*, Belmont 1992 s. 316

⁵¹ Hendrick 1990 legger mer vekt på økonomiske årsaker og statens inngripen enn Gillis gjør. Jeg vil støtte en slik forklaring, men ettersom vi her skal ta for oss teorien, ikke forklaringen, refererer jeg her til Gillis, ettersom de to er enige om den.

⁵² Sidebäck 1992

⁵³ Steen, Sverre, "De frivillige sammenslutninger og det norske demokrati" i *Historisk Tidskrift* bd. 34 Oslo 1948. Steen mente foreningene vokste frem som resultat av den liberalistiske stats manglende engasjement

Begrepet fostringsprosjekt gir et godt redskap for å utdype Gillis' modell, og å forstå den floraen av barne- og ungdomsbevegelser som eksisterte rundt 1900. Utgangspunktet er *Adolescence*, men aktørene er ikke lenger hele klasser, men bevegelser. De kan dermed tolkes uavhengig av klassetilknøyning, noe Gillis ikke makter, og et rikere og mer nyansert bilde trer frem. Dessuten vil en barne- og ungdomsbevegelse både preges av de bevegelser som den konkurrerer med, og prege dem. Begrensningen ligger særlig i at Sidebäck ser utelukkende på Sverige. Det gir et snevert perspektiv på de svenske bevegelsene, og det resulterer for eksempel i at de fostringsprosjektene han beskriver, grovt delt inn i borgelige grupper, bøndernes grupper og arbeiderbevegelsen, ikke uten videre lar seg overføre.⁵⁴ Et eksempel på en konfliktlinje som ikke dukker opp hos Sidebäck, men som dukker opp i mange andre land er konflikten mellom kristendom og nasjonalisme. Den norske speiderbevegelsen var splittet på nettopp dette området. Vi skal derfor i første rekke ta med oss maktressurs-perspektivet fra Sidebäck, og formulere noen litt andre fostringsprosjekter med utgangspunkt i maskulinitetsidealer.

Å trekke inn maskulinitetsidealer i forbindelse med fostringsprosjekter gjør det mulig å også inkludere irrasjonelle valg og motiver. Et kjønnsideal trenger ikke være et uttrykk for en konsistent tankegang eller en rasjonell forståelse av en selv eller andre. Det kan være et uttrykk for bevisst filosofering eller tilegnede idealer, men kan også være et uttrykk for internaliserte normer. Årsaken til at maskulinitetsidealer er viktige er at alle speiderbevegelsers positivt formulerte mål har vært å gjøre gutter til gode menn. Hva som er en god mann kan variere, som oftest med hensyn på politisk og religiøst syn, og med gruppetilhørighet. Idealet er altså ikke uavhengig av, men heller ikke bestemt av disse faktorer. Grunnen til at jeg vil anvende kjønnsidealer heller enn ideologibegreper, er på den ene siden at det er relevant, og for det andre at det er mulig. Alle tre håndbøker har klare, eksplisitte uttrykk for hva en god mann er eller ikke er, som gjør det mulig å finne kjønnsidealer og sammenligne dem. Det er altså ikke snakk om å torturere kildene for å finne spor etter kjønn, kjønnsidealer er klart uttrykt i åpen polemikk.

(tomromsteorien), og at foreningene ble dannet for å fremme en gruppes interesser (instrumentteorien). For en fremstilling av debatten omkring denne teorien, se: Try, Hans, *Assosiasjonsånd og foreningsvekst i Norge – Forskningsoversyn og perspektiv*, Øvre Ervik 1985 s. 33-45

⁵⁴ Det bør, i rettfærdighetens navn, nevnes at den begrensede historiske forskningen på ungdomsbevegelser gjør et videre, internasjonalt perspektiv vanskelig.

For å sette idealene i sammenheng vil jeg bruke tre kategorier lansert av E. Anthony Rotundo: *Masculine Achiever*, *Christian Gentleman* og *Masculine Primitive*.⁵⁵ Disse kategoriene representerer tre typer forankring av maskuline idealer i 1800-tallets USA. *Masculine Achiever* har sin status i hva en har oppnådd ved eget arbeid, *Christian Gentleman* finner sin status i sin kristne dyd og omsorg for andre, *Masculine Primitive* fra sine primitive egenskaper, som en sterk vilje og et sterkt legeme. Rotundo bruker disse begrepene til å beskrive utviklingen i mannsidealene i USA, som reaksjoner på hverandre og stadier i en prosess, uten at oppkomsten av ett ideal utelukker de andre. Men til ulike tider dominerer de ulike idealene. Ulike grupper og bevegelser hadde ulike helter og forbilder som ble dyrket for sine ulike egenskaper. Disse var ikke alltid forenlige.

Et tema som har vært undersøkt også i norsk sammenheng er bruken av naturen i maskulin selvhevdelse. Tallak Moland har i sin hovedoppgave koblet Fridtjof Nansen til en *territoriell maskulinitet*.⁵⁶ Lena Eskilsson gjør noe tilsvarende i sin artikkel om maskulinitet i den svenske turistforening.⁵⁷ En territoriell maskulinitet er knyttet til et homososialt rom. På norsk betyr det at den er knyttet til steder og handlinger som ikke alle har tilgang til. Dermed fungerer disse rommene samlende for en gruppe, i dette tilfelle menn. *Territoriell* refererer til villmarken, altså en motsetning til det typiske byliv. Det handler om å søke ut i villmarken for å befeste sin maskulinitet, eller å drømme seg dit i bilder, dikt, lek og litteratur. Robert MacDonald har beskrevet hvordan *the frontier*, og menneskene som virket der, ble mer og mer populære på slutten av 1800-tallet. Buffalo Bill, Davy Crockett og cowboyen ble udødeliggjort i litteratur. MacDonald har også på en overbevisende måte vist hvordan Baden-Powell brukte det *territorielle rom* i konstruksjonen av speideridealet. Det er derfor et høyst relevant spørsmål hvordan de norske bevegelsene bruker eller ikke bruker det territorielle i sine versjoner av speiding.

Metode

I denne oppgaven bedrives ikke komparasjon på vanlig måte, altså ved å studere to selvstendige, men sammenlignbare fenomener. Målet er å undersøke utviklingen og

⁵⁵ Rotundo, E. Anthony, "Learning about manhood: Genderideals and the middle class family in nineteenth century America" i Mangan, J. A.; Walvin, James (red.) *Manliness and morality* Manchester 1987. For mer om endringer i mannsidealene, se også: Ljoså, Sondre, "Drømmen om mannen – Buffalo Bill, Tarzan og Conan som helteskikkelser" i *Fortid* nr. 1 2007

⁵⁶ Moland, Tallak, *Fridtjof Nansen: En mann, konstruksjonen av en territoriell maskulinitet* Hovedoppgave Universitetet i Oslo 1997

⁵⁷ Eskilson, Lena, *Masculinity and the north*, i Ervø, Søren, Johanson, Thomas (red.), *Moulding masculinities*, Aldershot 2003 s. 115-126

spredningen av en ide og et konsept fra dets unnfangelse i England i 1907 til etableringen av et enerådende forbund i Norge. Det er snakk om tre forbund der de to norske bygger på det engelske, og står i opposisjon til hverandre. Av denne grunn åpner oppgaven med en håndbokanalyse av Baden-Powells *Scouting for Boys*, for å etablere et sammenligningsgrunnlag for hva de norske bevegelsene bygger på. Dette er kanskje det svakeste leddet i oppgaven, ettersom håndboken er langt fra den eneste kilden de norske lederne hadde til speiderkonseptet. På den andre siden er det i praksis umulig å bestemme hva de norske lederne bygget sin forståelse på.

Et eksempel: Kapittelet *Sundhedsregler* i den første norske speiderhåndboken er en ordrett oversettelse av det tilsvarende kapittelet i andre utgaven av *Scouting for Boys*, men uten anekdoter og eksempler. Umiddelbart kan det synes som om forfatteren, sanitetsoberst Daae, har oversatt fra denne utgaven. Men på det tidspunktet da dette kapittelet ble skrevet, var *Scouting for Boys* oversatt både til svensk og til dansk. Den danske oversettelsen var svært bearbeidet, i så stor grad at om lag 150 av de drøyt 300 sidene er kuttet.⁵⁸ Begge disse oversettelsene er etter alt å dømme basert på andre utgave av *Scouting for boys*.

I tillegg til disse oversettelsene fantes det en stor mengde mer eller mindre sanksjonert materiale fra England, og det er klart at Hans Møller Gasmanns håndbok fra 1912 også bygger på den amerikanske speiderhåndboken fra 1911. Det er viktig i en slik håndbokanalyse å skille mellom ren gjentakelse og forfatterens egne bidrag, enten det er i form av tillegg eller kutt. Hvilken vekt de forskjellige delene av håndboken skal tillegges må også vurderes i lys av dette. Det er altså en svakhet at det ikke ligger et mer omfattende materiale som sammenligningsgrunnlag enn *Scouting for Boys*. Til forsvar for dette vil jeg dog anføre følgende: Om man går ut fra, hvilket jeg mener man kan, at aktørene i Norge har søkt til kilden når de skulle legge opp sitt speiderarbeid, vil denne typen avvik være å regne som bevisste avvik fra det originale konseptet.

Opgaven er derfor metodisk lagt opp som en studie av en utvikling i tre hoveddeler, der delene består av de tre aktuelle håndbøkene. De er blitt undersøkt, sammen med det materiale jeg ellers har funnet av de aktuelle forfattere, i lys av de tidligere ledd. Undersøkelsen av Norske Gutters Speiderkorps er dermed undersøkt som en tolkning av

⁵⁸ Biensø 2005 s. 20. Jeg har ikke hatt anledning til å undersøke den svenske oversettelsen, og Sidebäck har ikke vurdert denne problemstillingen. Men det er ingen grunn til at den ikke skulle vær bearbeidet på en eller annen måte.

Scouting for Boys, mens Norges Speidergutforbund er undersøkt både som en tolkning av *Scouting for Boys* og en reaksjon på Norske Gutters Speiderkorps.

Men håndbøkene er ikke den eneste kilden. Aviser og ukeblader skrev om speiderne, og det ble flere ganger hissig debatt i avisspaltene. Avisundersøkelser krever en avgrensning. Med hensyn på ukeblader har jeg tatt utgangspunkt i *Fortegnelse over tidender og tidsskrifter*, utgitt av poststyrelsen i Kristiania.⁵⁹ Utvalgsriteriene mine fra denne katalogen har vært blader for barn, mødre, idrett og kristelige foreninger. Idrett og kristelige foreninger henger sammen med speiderledernes organisasjonstilknøyning, barn fordi speiding er en aktivitet for barn, og mødre fordi husmorblader ofte skrev om oppdragelse. I undersøkelsen av avisene har jeg for det første begrenset meg til Kristiania-pressen. I andre omgang har jeg undersøkt et større antall aviser ved fem større speiderhistoriske hendelser i perioden 1909-1911. De avisene som omtalte en eller flere av disse hendelsene ble så gjenstand for grundigere lesning.

Disposisjon for oppgaven

Jeg har lagt opp oppgaven i fem hoveddeler. Av disse vil tre være sentrert rundt håndbøkene. Hvert av disse "håndbokkapitlene" vil være delt i tre: En del som tar for seg etableringen av det aktuelle forbund og omstendighetene rundt dette, og en del der jeg analyserer selve håndboken, og en sammenfatning til slutt. Ettersom bøkene følger etter hverandre i tid, kan en kronologi etableres ved å beskrive dem, i rekkefølge. Selve analysen av håndbøkene kan så gjennomføres i kontekst av avisskriverier, speideraktiviteter med mer. I det fjerde kapittelet vil jeg ta for meg tre elementer som ikke fikk plass under de andre kapitlene. Dette er bladet *Norske Gutter*, foretningene som solgte speiderutstyr, og pikespeiding i perioden. I det femte og siste kapittelet vil jeg løfte blikket og plassere speidingen som fenomen i en kontekst.

Med dette håper jeg å ha svart på følgende spørsmål:

1. Hvordan kom speiderbevegelsen til Norge?
 - 1.1. Hvem brakte den hit?
 - 1.2. Når kom den?
 - 1.3. Hvilke eksisterende foreninger og grupper var den tilknyttet?
2. Hvilket mannsideal fremholdes i de forskjellige håndbøkene?
 - 2.1. Hva slags personlige egenskaper fremholdes?
 - 2.2. Hva slags forbilder fremholdes?

⁵⁹ Poststyrelsen, *Fortegnelse over tidender og tidsskrifter*, Kr.a 1911. Dette var en katalog over tidsskrifter som kunne bestilles via postvesenet. *Norsk tidsskriftindex* går bare tilbake til 1918. Derfor har jeg brukt denne.

- 2.3. Hvilke miljø opptrer forbilder i, eller brukes til speideraktivitet?
 - 2.3.1. Kan de undersøkte bevegelsene knyttes til en territoriell maskulinitet?
 - 2.3.1.1. Om ikke, hvor finner de da sine idealer?
- 3. Hva sier dette om bevegelsens budskap og mål?

Scouting for Boys, 1908

Den 15. januar 1908 kom den første delen av *Scouting for Boys* ut. Den var skrevet av den legendariske general-løytnant Robert Baden-Powell, helten fra Boerkrigen og forsvareren av Mafeking. Boken skisserte opp en ungdomsorganisasjon på grunnlag av en salig blanding av riddere, cowboyer og eventyrere. Nye deler av boken kom ut med 14 dagers mellomrom, og den ble etter hvert svært populær. Før andre verdenskrig var det som nevnt bare Bibelen som hadde større opplag i den engelskspråklige verden.¹

Dette kapittelet skal ta for seg Robert Baden-Powells speiderbok fra 1908, for å danne et sammenligningsgrunnlag for analysen av de norske speiderbøkene. Jeg har valgt å bruke den første utgaven av flere grunner. Den enkleste er at denne utgaven er grei å få tak i, men også fordi *Scouting for Boys* ble omarbeidet mange ganger, og kom i mange utgaver og opplag, en andreutgave i 1909 og en tredjeutgave i 1911. Chr. Dons skrev sin første artikkel om speidere høsten 1909, og Speidergutkomiteen har påviselig benyttet andreutgaven fra 1909.² Ved å bruke en senere utgave vil man risikere å gå glipp av viktige poenger. Samtidig er det også svakheter i denne tilnærmingen, fordi kunnskap ikke alene kom fra bøkene, og ikke alene fra *Scouting for Boys*. Det er altså verd å bemerke før en går i gang at dette kapittelet ikke påberoper seg å si noe om uttrykket til den faktiske engelske speiderbevegelsen, men kun hva boken sier.

Kort om bokens forhistorie

I 1899, like etter at beleiringen av Mafeking hadde begynt, kom *Aids to Scouting for N.C.O's and Men* ut.³ Boken var en militærmanual i rekognosering, men uvanlig i den forstand at den behandlet leseren, det vil si soldaten, som et individ, og var full av humor og anekdoter. Bare tanken på at en soldat kunne tenke og ta initiativ, ville for militære tradisjonister være nærmest blasfemi. For å sette dette litt i perspektiv kan man jo merke seg at Baden-Powell i sin tid som generalinspektør for det britiske kavaleriet (1903-1907) innførte bruken av geværer.⁴ Men *Aids to scouting* fikk også et parallelt liv utenfor de militære rekker. Progressive pedagoger, som Charlotte Mason, mente militær speiding var en god aktivitet for barn. Fra 1900-1901 trykte bladet *Boys of the Empire* boken som føljetong under tittelen "The

¹ Jeal 2001 s. 396

² *Den Unges ven* 1. nov. 1909, Se side 51 i denne oppgave

³ Springhall 1977 s. 55. *N.C.O's* betyr Non Commissioned officers, eller befal på norsk.

⁴ Warren 1986

Boy Scout”, som var første gangen uttrykket ”Scout” ble brukt.⁵ Baden-Powell var også en stund inspektør for *Boys Brigade*, en kadettorganisasjon. Enkelte hevder at det skal ha vært grunnleggeren av denne organisasjonen, William Smith, som skal ha satt ham på tanken om å tilpasse *Aids to scouting* for gutter i 1904.⁶ Baden-Powell prøvde etter hvert ut sine ideer på den berømte speiderleiren på Brownsea island sommeren 1907, og gav ut *Scouting for Boys* den påfølgende vinteren.

Et siste moment som bør nevnes i forhistorien til *Scouting for Boys* er den amerikanske gutteorganisasjonen *The Woodcraft Indians* fra 1902 og deres grunnlegger Ernest Thompson Seton. Seton var en romantiker, og baserte sin bevegelse på kjærlighet til og kunnskap om naturen; og på amerikanske indianere. Hans fascinasjon med indianere begynte typisk nok med bøkene til James Fennimore Cooper. Baden-Powell og Seton møttes i 1906, og utvekslet håndbøker. Deler av *Scouting for Boys* bygger på Setons *Birch Bark Roll*, og Baden-Powell refererer direkte til Seton flere ganger.⁷ Seton ble også den første speidersjefen for *Boy Scouts of America*, men røk etter hvert uklar med både Baden-Powell og den øvrige ledelsen i USA. På grunnlag av hans bøker ble også venstreorienterte utbrytergrupper av de britiske speiderne etablert, blant andre *Order of Woodcraft Chivalry* og *Kibbo Kift Kindred*.⁸

Innholdet i boken

Scouting for Boys er en kaotisk bok. Den kom ut i seks deler, med 14 dagers mellomrom. Hver del består av to kapitler, som igjen er delt opp i et antall *Campfire yarns*, til sammen 28 stykker.⁹ Dette gir en tematisk inndeling, men en del temaer er behandlet flere steder, eller bare gjentatt. Særlig gjelder dette for første del, som på mange måter er hele boken i miniatyr. Med tanke på at boken ble utgitt bit for bit er det kanskje ikke rart at første utgivelse kan fungere uavhengig av resten. I denne sammenheng gir den også et godt utgangspunkt for å beskrive innholdet i resten av boken.

Den første delen legger grunnlaget for bevegelsen, blant annet ved å presentere speiderloven, speiderløftet, organisasjonsstruktur etc. Men det sentrale i delen er ikke det organisatoriske, men beskrivelsen av hva en speider er. Allerede før han tar opp

⁵ Springhall 1977 s. 55 (fotnote 19)

⁶ Rosenthal 1980. For en nærmere beskrivelse av kritikken av dette synet se s. 8

⁷ MacDonald 1993, s. 138-139

⁸ Jeal, 2001 s 381; Morris, Brian, “Ernest Thompson Seton and the origins of the woodcraft movement” *Journal Of Contemporary History* Vol.5, no. 2 1970 s. 183-194; Pryn, David, “The Woodcraft Folk and the Labour movement 1925-70” *Journal Of Contemporary History* Vol.18, 1983 s. 79-95; Wilkinson, Paul, “English Youth movements 1908-30” *Journal Of Contemporary History* Vol. 4 no. 2 april 1969 s 2-23

⁹ Yarn betyr fortelling eller skrøne. I betydningen leirbålsfortellinger glir det inn blant andre villmarkssymboler.

organisasjonen eller speiderloven presenterer Baden-Powell to eksempler på hva han mener med speidere. Det første er et kadettkorps av unge gutter som ble opprettet i Mafeking under boernes beleiring, og som gjorde tjeneste som utkikksposter og som bud. Det andre eksemplet er Kim, hovedpersonen i Rudyard Kiplings bok med samme navn. Kim er en ung irsk gutt som vokser opp i India, og som arbeider som agent for den britiske etterretning. Etter å ha satt stemningen presenterer Baden-Powell så speiderløftet og gjør rede for hva du må kunne for å kunne kalle deg speider: *Woodcraft, campaigning, chivalry, saving life, endurance, patriotism*. Disse ordene blir også overskriftene for kapitlene i de senere delene. Til sist presenterer han noen leker og øvelser, og til slutt et skuespill som speidere kan fremføre basert på historien om Pocahontas. Scenen foregår i Virginias *jungel* [sic] i 1607, og både patriotismen og imperialismen er smurt tykt på. Kong Powhattan og hans stamme ender opp med å underkaste seg den engelske konge og hans imperie, og dets siviliseringsprosjekt. Som John Smith, den engelske helten, sier det: "Our mission is to clean the world".

Her er altså første del, og resten av boken: En samling anekdotiske eksempler, øvelser, leker og kunnskap (for eksempel hvordan man heiser flagget riktig). Sentrale inspiratorer for resten av boken, slik som Kipling, er på plass, og ikke minst de tidligere nevnte beskrivelser av temaene for resten av *Scouting for Boys*.

Dyrkingen av helten Baden-Powell

Speidernes motto skulle ifølge *Scouting for Boys* være *Be Prepared*. Baden-Powell sier også rett ut at mottoet er basert på initialene hans, og gjør videre gjennom boken et poeng ut av det ved konsekvent å skrive mottoet med stor B og P. Han var ikke den første til å utnytte slike ordspill på navnet hans. Britiske aviser hadde under den ett år lange beleiringen av Mafeking gjort tilsvarende ordspill. B-P kunne stå for *British People* eller *British Pluck*, en sang som ble skrevet til ære for hans forfremmelse til general-major etter beleiringen het sågar *Major-General British Pluck*.¹⁰ Hva nå enn *pluck* innebar, så var Baden-Powell full av det.

De egenskaper og ferdigheter en speider ifølge Baden-powell måtte ha (*Woodcraft, campaigning, chivalry, saving life, endurance, patriotism*), gjenspeiles også i speiderloven. Parallellene til et tidligere forsøk på å starte en ridderinspirert bevegelse i 1904 er klare, både i

¹⁰ MacDonald 1993 s. 104-105. *Pluck* er et engelsk ord som ikke har noen klar betydning, et slikt ord som alle forstår, men ingen kan forklare. Det er en positiv karakteregenskap beslektet med mot, standhaftighet, djervhet og et godt humør, selv i motgang. I 1899 og mange år fremover var Baden-Powell personifiseringen av det. Kort og godt den perfekte britiske *gentleman*.

det 1, 2, 3, og 5. budet.¹¹ Det er også en interessant symbolikk i det første budet, at en speiders æresord alltid er til å stole på. I den videre forklaringen til dette budet går det frem at en speider som bryter sitt ord skal miste sitt liv, som vil si at han mister speider-merket på uniformen sin, som skal kalles nettopp speiderens liv. Parallellen er klar til riddernes lover, som Baden-Powell presenterer i kapitlet om *chivalry* som forløperne til speiderlovene: "Rather die honest than live shamelessly".¹² I tredjeutgaven av *Scouting for Boys* fra 1911 ble dessuten speiderloven utvidet med et 10. bud: "A scout is pure in thought, word and deed".¹³

Man skal være forsiktig med å dra slike ting for langt, men en kan tenke seg at *Be Prepared* ble mottoet for en bevegelse der en ikke bare lærte seg å bli en god borger eller å knyte knuter, men også at man kunne bli som helten Baden-Powell. Og om ikke Baden-Powell selv var bevisst på dette, vil det være overraskende om ikke forleggeren hans, avismagnaten Arthur Pearson, så det. Utover dette setter Baden-Powell i *Scouting for Boys* speiding inn i en lang tradisjon, til tross for at begrepet er uløselig knyttet til ham selv. Speideren, og mottoet, blir slik større enn Baden-Powell. Begrepet *invented traditions*¹⁴ finner neppe noe klarere eksempel enn dette, vi snakker her om en bevisst oppkonstruert myte som har hatt en konkret funksjon og et konkret formål. Speidere i hele verden har, ifølge Baden-Powell, uskreve lover som er nedarvet fra de tidligste tider enten det er fra samuraier, europeiske riddere, amerikanske indianere, zuluer eller andre. Cowboyer dukker også opp, interessant nok i et avsnitt om viktigheten av å pusse tennene. Men de historiske personene som trekkes frem som eksempler på gode speidere i teksten er klassiske britiske helter, viktorianske eventyrere som David Livingstone, og fra andre eventyrere som Francis Drake og kaptein James Cook, til mer overraskende skikkelser som Robert Clive, som ledet det engelske øst-indiakompaniets hær til seier over mogulene i 1757, og korsfareren Richard III Løvehjerte. Karl den Store dukker opp som et eksempel på en som kom seg opp om morgenen, og Baden-Powell prøver seg sågar på en tvilsom etymologisk øvelse der han avleder speidernes motto fra det latinske ordet *imperator*, og kobler det til kongens tittel *Rex Imperator*, kongen som alltid er beredt. Kort og godt er helten Baden-Powell i godt selskap.

¹¹ Rosenthal 1980; Jeal 2001. Baden-Powell skrev et leserbrev i 1904 til *The Eton Chronicle*, der han oppfordret kostskoleguttene til å samle seg en gruppe unggutter som de skulle trene etter forbinde av ridderne og deres væpnere i skyting, samt alle de karakteregenskapene de hadde med seg fra sin *public school*. Det kom ikke noe ut av dette initiativet. Se s. 8

¹² Baden-Powell, Robert, *Scouting for boys, a handbook for instruction in good citizenship*, London 1908/Oxford 2004 s.214. Heretter referert som Baden-Powell 1908.

¹³ Boehmer, Eleke, "Introduction", i Baden-Powell, Robert *Scouting for boys, a handbook for instruction in good citizenship*, Oxford 2004, note til side 44. Heretter referert som Boehmer 2004.

¹⁴ Se Hobsbawm, Eric og Ranger, Terrence (red.), *The invention of tradition*, Cambridge 1983

Han er ikke bare helten fra boerkrigen, men en etterkommer av alle britiske helter noensinne. Og han inviterer leseren inn i dette brorskapet, speidingen tar for av et slags losjefelleskap med alle historiens store menn. Betydningen av denne myten, tuftet på Baden-Powells egen heltestatus kan neppe undervurderes. Og Baden-Powells person er fundamentet for hele konstruksjonen.

Woodcraft

Få ting er vanligere å forbinde speidere med enn friluftsliv. For Baden-Powell er de egenskaper som trengs for å være en god jeger også nyttige i mer urbane strøk, og en stor del av del to, som handler om nettopp disse delene av speidertreningen, går på å legge merke til små detaljer, både når man er ute i villmarken og når man er i byen. Del to av *Scouting for Boys* er derfor delt inn i de to kapitlene *Tracking* og *Woodcraft*. Det første kapitlet består av tre *Yarns*. Det første tar utgangspunkt i evnen til å legge merke til små ting, det andre viser så hvordan man kan gjøre nytte av slike evner til å følge spor i villmarken, og det tredje hvordan man ved deduksjon kan komme frem til hva som har skjedd. Den siste bruken av evnen er sterkt inspirert av Arthur Conan Doyles *Sherlock Holmes*, faktisk i så stor grad at Baden-Powell snakker om *Sherlock Holmesism*. Hele kapitlet har en dualisme mellom på den ene siden å legge merke til ting ved folk eller detaljer på åstedet for en forbrytelse, og på den andre siden kunsten å følge sporene til både dyr og mennesker, og å kunne si noe om hva slags type person som har utført handlingen eller dyr som har satt sporene. Kapitlet er dessuten gjennomgående rikt illustrert med anekdoter.

Det andre kapitlet, *woodcraft*, tar for seg dyr og planter. På samme måte som evnen til å legge merke til små detaljer, blir evnen til å snike seg trukket frem som en basisegenskap for en speider, enten han er en militær speider som sniker seg innpå fienden, en jeger som sniker seg innpå et bytte, eller en politimann som skygger en mistenkt. Med denne egenskapen kan en altså gjøre seg nyttig for samfunnet, som en speider ifølge speiderloven skal. Men en speider er også dyrenes venn, og kan ved hjelp av sine egenskaper observere dyr i sitt naturlige miljø. For en speider dreper ikke et dyr med mindre han trenger mat, gleden i jakt ligger ifølge Baden-Powell i å spore og snike seg innpå dyret, for så kanskje å fotografere det om man har et kamera.

Kapitlet om dyr er ikke noen systematisk beskrivelse av forskjellige dyr, men en samling anekdoter og morsomme historier om dyr, iblandet noen råd om hvordan man kan lære mer om både tamme og ville dyr samt formaninger om å ikke plage noen levende skapning. Han sorterer riktignok alt under overskriftene *animals*, *birds*, *reptiles* og *insects*, og

lister opp under hver overskrift hvilke av dem en speider bør kjenne til, men han beskriver dem ikke på noen måte. Derimot skriver han om en tam panter han engang hadde, om hvilken stor dyrevenn kong Edward VIII var, om hvordan et pinnsvin dreper en huggorm, hvor mye man kan lære på naturhistorisk museum, og mye mer. Avsnittene om reptiler og insekter har i tillegg eksempler på at disse dyrene også kan spises. Likevel, Baden-Powell har en gjennomgående tendens til å personifisere dyr, ikke helt ulikt Kipling i *Jungelboken*, som også står på listen over anbefalt litteratur i slutten av kapittelet.

Kapittelet har tilsynelatende ikke noe gjennomgående tema, eller for den saks skyld indre sammenheng. Baden-Powell hopper fra historie til historie, gjør bare unntaksvis poenger, og gir aldri systematisk informasjon. Ved litt nærmere ettersyn kan vi likevel finne et gjennomgående tema. Friluftslivet som rekreasjon, og et viktig element i barneoppdragelse, en holdning han delte med oppdragelsesteoretikeren Charlotte Mason. Hun hadde i 1899 anbefalt *Aids to Scouting* som lek for barn, og hennes bøker figurerer flere steder i *Scouting for Boys*. Mason var svært opptatt av at barn måtte oppleve naturen, og av utendørs lek.¹⁵ Baden-Powell gir denne tanken en praktisk innpakning, ved å lage en lek ut av studiet av naturen.

Lek er i grunn stikkordet for hele delen om *woodcraft*. Gutter på landet kan leke indianer eller jeger i villmarken, gutter i byen kan leke Sherlock Holmes. Baden-Powell sier eksplisitt i den siste delen av *Scouting for Boys*, som er beregnet på speiderlederne, at:

Boys are full of romance, and they love "make-believe" to a greater extent than they like to show [...] When you are trying to get boys to come under good influence you are as a fisherman wishful to catch fish..¹⁶

Dette er altså en måte å få tak i guttene på, og gjennom lek lære dem noen nyttige egenskaper. Baden-Powell har klare pedagogiske grunntanker i sine tips til instruktørene. Det grunnleggende er at gutter synes foredrag og boklærdom er kjedelig og lærer lite av det, og moral-prekener når ifølge ham sjelden hjem. Bedre er det da å la dem gjøre noe praktisk, gi dem en kort innføring og deretter la dem prøve og feile. Kapittelet om dyr er nettopp derfor ikke noen systematisk innføring i forskjellige dyr og fugler, fordi dette ifølge den pedagogiske grunntanken vil oppfattes kjedelig for leserne. Målet er altså ikke å gi kunnskap, men å vekke

¹⁵ MacDonald 1993 s. 23

¹⁶ Baden-Powell 1908 s. 312 og 306.

interesse. Og gjennom denne interessen skal guttene lære basiskunnskapene: Å snike seg og å legge merke til detaljer.

Campaigning

Friluftsliv er ikke bare å kunne snike seg rundt i skogen etter sporene av ville dyr, det handler også om å kunne overnatte ute, å finne veien dit man skal etc. Alle disse ferdighetene er i *Scouting for Boys* samlet i den tredje delen, og under den ferdigheten Baden-Powell i første del kalte *campaigning*. Delen består av to kapitler, et om å sette opp leir, og et om stifinning, navigering, signalering og patruljering.

Det første kapittelet, *camp life*, er i motsetning til tidligere kapitler svært systematisk og tar for seg etableringen av en leir steg for steg. Etter å ha åpnet kapittelet med en historie om sine egne bedrifter i Afrika som illustrerer hvor viktige slike ferdigheter er for en speider, tar Baden-Powell for seg hvordan man knyter knuter, bygger en hytte/huk, feller trær og bygger bruer. I neste *campfire yarn* går han inn på detaljer som å lage leirmadrasser, lysestaker og ikke minst hvordan tenne bål og sette opp en latrine. Når man så har fått i gang bålet er det på tide å lage mat, og det tredje *yarn* i kapittelet tar for seg matlaging, samt hvordan drive og slakte storfe og småfe. Dette kapittelet bygger etter alt å dømme på Baden-Powells militære erfaring, ettersom det utelukkende er illustrert med eksempler fra hans egen karriere, og sammenlignet med resten av boken er anekdotene forholdsvis få. Blant bøkene han anbefaler finner vi dessuten *Manual of Military Engineering* utgitt av det britiske forsvarsdepartementet. Et annet militært trekk finner man i et av hans forslag til faste leirregler, nemlig at hver patrulje skal sette opp sin egen leir, og at disse skal inspiseres med hensyn på god orden og renslighet. Orden og renslighet gjelder for øvrig ikke bare på leir, men også hjemme, med begrunnelse i at en speider alltid er beredt. Her ser man igjen parallellen mellom villmarken og det dagligdagse, ved at man skal ta med seg de helt nødvendige, og gode, vaner man har lært i villmarken med seg hjem og inn i det daglige liv.

Kapittelet har to funksjoner. Den ene er den åpenbare funksjonen å lære speiderguttene å sette opp en leir ute i naturen slik at de kan dra ut i skogen og trene på andre ferdigheter. Den andre henger sammen med et mer grunnleggende mål om å gjøre speiderguttene praktisk anlagte, å gjøre dem til *handy-men* som Baden-Powell uttrykker det. Og det begrenser seg ikke kun til skogsferdigheter. Instruktørene oppfordres til å lære speiderne sine grunnleggende snekkerarbeid, rørlegging, å ta dem med på slakteriet og til fabrikken for å se hvordan ting gjøres, alt selvfølgelig avhengig av de mulighetene man har lokalt. Baden-Powell mener videre at speidere og pionerer som har vært ute i villmarken

lettere får jobb, ettersom de er så allsidige. Dermed henger dette kapittelet også sammenheng med Baden-Powells politiske syn, som han utdyper i del 5.¹⁷

Det andre kapittelet, *campaigning*, åpner med beskrivelsen av en manndomsprøve hos zuluene, og Baden-Powell gjør det klart at det er det samme han ønsker å oppnå med speiding, å gjøre virkelige menn ut av unge gutter. Fra dette gjør han en glidende overgang til å beskrive forskjellige typer turer i forskjellige typer terreng, med noen militære innslag, som patruljering og nattpatruljering. De resterende to *campfire yarns* tar for seg hvordan finne frem, ved hjelp av stjernene og ved bedømming av avstand, og til sist hvordan sende signaler, med demonstrasjon av semafor- og morse- alfabetene. Baden-Powell anbefaler dessuten esperanto som et hemmelig språk for speidergutter.

På samme måte som del to har del tre en klar struktur. Hvert kapittel tar for seg en basisegenskap man finner i Baden-Powells oppkonstruerte bilde av en speider, det være seg indianer eller ridder. Deretter benyttes de to neste *campfire yarns* til å utdype eller forklare hvordan man skal øve seg. Og det er alltid en dualisme mellom villmark og sivilisasjon i disse basisegenskapene. De er like nyttige i byen som de er i Afrikas jungel, og det understreker det poenget Baden-Powell gjør særlig eksplisitt i denne delen:

I find that those men who come from the furthest frontiers of the Empire, from what we should call a rude and savage life, are among the most generous and chivalrous of their race, especially towards women and weaker folk. They become "gentle men" by their contact with nature.¹⁸

Dermed blir speiding en måte å bli en "gentle man" [Sic], ved lek og fantasi. Det store antallet av engelske gutter kunne ikke reise til Afrikas jungel eller andre bortgjemte utposter i imperiet. Men de kunne late som, de kunne leke at de var eventyrere og *frontiersmen*, og på den måten oppnå noe av den samme effekten på karakteren.

Endurance

Helse og fysikk var en av Baden-Powells kjernesaker, og mange av hans samtidige med ham. Etter boerkrigen særlig festet ideen seg om at rasen var i forfall, i så stor grad at en offisiell komité ble nedsatt for å undersøke spørsmålet nærmere. Komiteen leverte sin rapport i 1904, og selv om komiteen pekte på fattigdom som hovedgrunn til folks dårlige helse, var

¹⁷ Se side 35 i denne oppgave

¹⁸ Baden-Powell 1908 s.153

eksistensen av en slik rapport alene nok til å bekrefte det mange allerede mente å vite.¹⁹ Baden-Powell later til å ha vært en av dem. Del fire av *Scouting for Boys* åpner med et kapittel om *endurance*, som i denne sammenheng betyr helse og kondisjon, og før han begynner selve kapitlet kommer han med en pamflettlignende avsnitt adressert til instruktørene med tittelen: "How to help in a great national work". Avsnittet åpner med følgende: "Recent reports on the deterioration of our race ought to act as a warning to be taken in time before it goes too far."²⁰ Teksten er et lament over britenes begredelige helsetilstand og hevder at en av årsakene til Romerrikets fall var soldatenes legemlige og moralske forfall.²¹ En god del av dette forfallet ville, ifølge Baden-Powell, være mulig å unngå, hvis man gjennom speidertrening kunne lære guttene å ta personlig ansvar for sin egen helsetilstand og legemlige styrke. Dette er ifølge ham selv hensikten med det påfølgende kapittel.

Endurance deles i kapitlet opp i tre *yarns*: Trening av sanser og muskler, sunne vaner, og til slutt hvordan man holder seg frisk, ved hygiene og riktig kosthold. For Baden-Powell er målet med fysisk trening ikke å bygge store muskler, men å utvikle en harmonisk og velfungerende kropp, og han gjentar gang på gang hvor viktig det er å ikke overanstrenge seg.²² I det andre *yarn*, det om sunne vaner, er det tobakk, alkohol og onani som skal bekjempes, og god hygiene, godt humør og det å stå opp tidlig som promoterer. I siste *yarn*, om å holde seg frisk, er det frisk luft og god hygiene som er stikkordene for ikke å bli syk av mikrober. Baden-Powell mener dessuten at briter spiser for mye, og særlig for mye kjøtt. Hans holdning til helse kan kanskje best oppsummeres i et sitat han selv har hentet fra et annet sted, uvisst hvor: "If you practise body exercises every morning you will never be ill; and if you also drink a pint of hot water every night you will never die".²³

¹⁹ Wilkinson, Glenn R., "The Blessings of War": The depiction of military force in Edwardian newspapers", i *Journal of contemporary history* vol. 33 no. 1 Jan. , 1998, s. 97-115

²⁰ Baden-Powell 1908 s. 184

²¹ Utgangspunktet for dette oppropet var en rapport fra 1904, som skulle undersøke årsakene til rasens forfall. Ved rekrutteringen til Boer-krigen hadde sjokkerende mange blitt erklært tjenesteudyktige på grunn av dårlig helse. Selv om rapporten pekte på fattigdom som årsak, var det mange som trakk historiske paralleller til Romerriket. Dette var en popularisert og unøyaktig versjon av Edward Gibbons *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, og Baden Powell var langt fra alene om denne oppfatningen. Gibbons teori ble utvidet av noen, Baden-Powell blant dem, til å gjelde alle imperier i historien.

²² Dette nytteidrettsynet, altså at man skal drive idrett for helsens og ikke idrettens skyld, var ganske vanlig på begynnelsen av 1900-tallet, og særlig vanlig i forbindelse med turnbevegelsen. For ungdom var det viktig at idrett ble drevet riktig, da overanstrengelse i ung alder kunne føre til varige men. Se Olstad, Finn, *Norsk idretts historie : forsvar, sport, klassekamp 1861-1939*, Oslo 1987 s. 112

²³ Baden-Powell 1908 s.188. Det er vanskelig å si hvor Baden-Powell har ideen om å drikke varmt vann før man legger seg, men en av dem som promoterte det var Dr. Kellogg, som et av flere virkemidler for å hindre seksuell opphisselse når man sov. Se Kimmel 1996 s. 130

Det som kanskje er mest merkbart i dette kapittelet om helse, er hvor fraværende Baden-Powells oppkonstruerte speider er. Helt fraværende er han ikke, cowboyer fra det ville vesten brukes som eksempel på at selv tøffe gutter pusser tennene sine hver dag. Men de eksemplene som derimot dominerer er japanerne. Japan hadde gått seirende ut av en krig med Russland i 1904. Dette vakte en god del oppmerksomhet i Europa, og en viss beundring. En av disse beundrerne var Baden-Powell. Admiral Kamimura omtales som "the great Admiral of our friends the Japanese", og japanerne berømmes gjerne for sin renslighet, sitt sunne kosthold og gode fysiske form.²⁴ De drikker, ifølge Baden-Powell, dessuten ikke alkohol, og ingen gutt under 20 har lov til å røyke. Det er knapt en god vane han promoterer som han ikke kan finne igjen hos japanerne, og han presenterer jiu-jitsu som en passende øvelse for speidergutter. Men dette er ikke det mest sentrale i Baden-Powells beundring av japanerne, for hans lovprising av deres gode helse er en konstatering av at de som rase ikke er i forfall. Under de senere kapitlene om *chivalry* og *patriotism*, berømmer han igjen japanerne for deres offervilje, mot og ikke minst disiplin. Det faller seg naturlig å spørre om Baden-Powell nærte en dypere beundring for det japanske politiske system, og det japanske samfunn. Det er vanskelig å si, og kommer i så fall ikke klart frem i *Scouting for Boys*. Forfattere som bl.a. John Springhall og Michael Rosenthal har dog fremstilt ham som en general som bekymret seg over neste krig. Men det er slik jeg ser det viktig å holde hodet kaldt, for selv om Baden-Powells politiske syn skiller seg klart fra f.eks. Ernest Thompson Setons internasjonalsisme, kan ikke Baden-Powell ansees for å være en betydelig politisk tenker, og *Scouting for Boys* har heller ikke noe politisk program. Dermed er det ikke sagt at den ikke inneholder politiske ytringer, men det er lett å lese for mye inn i teksten til en mann som etter alt å dømme ikke har sett rekkevidden av sine utsagn, som ikke argumenterer verken konsistent eller sammenhengende, og som i alle tilfelle skrev for sin samtid. Nesegrus beundring for Japans bragder, både hva gjelder samfunnsutvikling og militære seiere, kan virke mer oppsiktsvekkende på oss i dag enn det ville på konservative kretser i England i 1908. Hva militarisme angår ble han beskyldt for det allerede før siste del av boken var publisert, og han går i del seks, som er adressert til instruktørene, kraftig imot disse beskyldningene. Speiderbevegelsen hadde dog en avskalling til venstre, i første omgang ved "British Boy Scouts", ledet av liberaleren Sir Francis Vane, som hadde vært offer for en større skittentøysvask i Baden-Powells forbund; senere med "Order of Woodcraft Chivalry", "Kibbo

²⁴ Baden-Powell 1908 s. 189

Kift Kindred” og ”The Woodcraft Folk”, de siste tilknyttet kooperativbevegelsen.²⁵ Så man skal ikke avskrive alle påstander om militarisme av den grunn. Men kanskje en i det minste skal holde åpen muligheten for at de militære trekkene som med jevne mellomrom dukker opp i anekdoter og øvelser i første rekke skyldes Baden-Powells militære bakgrunn, og tro ham på hans ord om at det England trenger er skikkelige, mandige menn, og heller prøve å finne ut hva han mener med det.

Chivalry

Ifølge *The Compact Oxford English Dictionary* er chivalry:

1 the medieval knightly system with its religious, moral, and social code. **2** the combination of qualities expected of an ideal knight, especially courage, honour, courtesy, justice, and a readiness to help the weak. **3** courteous behaviour, especially that of a man towards women

Det siste kapittelet i del fire av *Scouting for Boys* handler om riddere, eller nærmere bestemt ridderromantikk. Men tonen fra det forrige kapittelet henger igjen. Baden-Powell peker igjen til Japan, der barn læres opp i samuraienes gamle *Bushido*, i en kort introduksjon til kapittelet myntet på instruktører. Et mål med speiderbevegelsen er, ifølge denne introduksjonen, å vekke til live riddernes gamle verdier i folket, og på den måten lære guttene selvdisciplin.

Kapittelet er, som vanlig, delt opp i tre *yarns*: *Chivalry to others*, *discipline to self* og *self-improvement*. Som i de andre kapitlene henger de på sett og vis sammen. Baden-Powell åpner med å fortelle om kong Arthur, skytshelgenen St. George og riddernes lover. Så kobler han elegant dette til begrepet *gentleman*, og sier at en *gentleman* er: ”...*anyone who carries out the rules of chivalry of the knights*”. Deretter går han i detalj på de ytre egenskaper som kjennetegner en slik *gentleman*, egenskaper som høflighet, særlig mot kvinner, sjenerøsitet og uselviskhet. Som eksempler på disse trekker han frem hele spektret av helter fra andre deler av boken. Japanske soldater, Julius Caesar, John Smith som vi husker fra skuespillet om Pocahontas, og pionerer i koloniene. De er alle eksempler på slike dyder som moderne engelskmenn mangler. I det andre *yarn* tar han for seg de indre genskaper, som ære, ærlighet, mot, ydmykhet, disiplin og godt humør, og i det tredje hvordan en kan forbedre seg selv.

Det første *yarn* er et av de betydelige bidragene til oppkonstrueringen av speideridealet, som vi har vært inne på tidligere. De to siste *yarns* er derimot Baden-Powell er på sitt mest kontroversielle. Under overskriften *humility* skriver han følgende:

²⁵ Jeal, 2001 s 404; Morris 1970 s. 183-194; Prynne 1983; Wilkinson 1969

...there are lots of men who go about howling about their rights who have never done anything to earn any rights. Do your duty first and you will get your rights afterwards.²⁶

Som en rød tråd gjennom hele kapittelet går tanken om å ofre seg selv for en større sak, at en individuelle behov må vike for fellesskapet, vel å merke det patriotiske fellesskapet. Ved flere anledninger gjennom boken gir han uttrykk for sitt anti-sosialistiske og konservative politiske grunnsyn. Det er det patriotiske fellesskapet som ligger til grunn for sitatet ovenfor, og denne tanken ligger også til grunn for hans religionssyn, som kommer frem i *yarn tre*.

Baden-Powells religionssyn slik det fremgår av *Scouting for boys* er ikke overraskende pliktbasert, og en speider skal ifølge speiderloven gjøre sin plikt overfor Gud og konge. Religion er ifølge Baden-Powell å tro på Gud og å gjøre god gjerninger mot andre. Det er det hele. Om man er katolikk, jøde, protestant, muslim eller tilhører noen annen religion er irrelevant, for alle religioner tilber Gud på sin måte. Han presenterer et religionssyn som er nærmest blottet for spiritualitet, man skal tro på Gud, gjøre sin plikt overfor Gud og være takknemlig overfor Gud. Og slik blir Gud som en hvilken som helst annen, for de samme reglene om plikt og takknemlighet gjelder også i forhold til kongen, til nasjonen og alle folk en ellers omgås. Noe av årsaken til at religion er såpass vagt behandlet er etter alt å dømme at Baden-Powell ikke ønsket at hver av Englands mange trosretninger skulle lage sin egen versjon av speiding, men at alle kunne samles i ett felleskap. Samtidig måtte religionen være med for å ikke støte fra seg kirkens folk. Religionen er dermed ikke felles, men individuell, på samme måte som så mye annet i *Scouting for Boys*. Individet står igjen i sentrum, understreket ved at religionen er plassert sammen med temaet selvforbedring.

Selvforbedring var i 1908 ikke noe nytt. Samuel Smiles hadde siden 1860-tallet utgitt bøker om temaet. Begrepet *self-help* kommer fra tittelen på en av hans bøker, som også var en av de virkelig store britiske bestselgerne, og er i likhet med *Scouting for Boys* bygget opp av anekdoter om forbilledlige menneskers liv. Baden-Powell refererer til Samuel Smiles gjentatte ganger. Det er neppe urimelig å se på selvforbedring som en måte å bli en bedre speider. Dermed blir dette *yarn* viktig fordi det sier ekstra mye om hva Baden-Powell ønsket å gjøre med guttene. Og rådene er de samme som har gått igjen i boken frem til nå, *thrift* (speiderloven), trene hukommelse og observasjonsevne (del to), å øve seg i forskjellige typer håndverk og arbeid, og dermed utvikle sitt praktiske anlegg (del tre), edruskap (del fire)

²⁶ Baden-Powell 1908 s. 226

utholdenhet og plikt (del fire og fem). Det hele kan kanskje best betegnes som et etikksyn, som igjen vil gjøre en til en god borger. En god borger er ifølge dette synet en som uten å nøle og med godt humør gjør sin plikt og som ikke ligger noen til byrde.

Kapittelet om *chivalry* uttrykker sammen med kapittelet om *endurance* grunnstenene i den engelske "public school" –dannelsen, en dannelse Baden Powell hadde uttrykt at han ønsket å gi en bredere del av befolkningen del i. Fotballbanen og kapellet var de to institusjonene som sørget for denne dannelsen, og del fire fremstår som helhet som "self-help"-versjonen av en "Public School".²⁷

Saving Life

Del fem av *Scouting for Boys* tar for seg de to siste kravene fra første kapittel, *saving life* og *patriotism*. Kapittelet om livredning er bygget opp på den etter hvert kjente måten. Baden-Powell starter med en historie om hvordan Johannitterordenen drev sykehus i gamle dager, og viser så til speidernes motto. Enhver speider måtte altså være forberedt på ulykker, og trene på forhånd slik at man vet hva man skal gjøre. Deretter begynner han å fortelle historier om folk som har reddet liv med fare for sitt eget, og gjerne fått en utmerkelse for det. Flere av disse livredderne dør eller blir hard skadet, og ikke alle de forsøker å redde overlever. Poenget er først og fremst at det utvises mot, og/eller *pluck*, som er noe han ønsker å styrke hos den oppvoksende generasjon. Han gjentar en historie han fortalte i første delen om en kvinne som druknet mens mange menn sto og så på, men vegret seg for å gjøre noe, noe Baden-Powell anser som en skam for nasjonen. Igjen kommer pliktaspektet inn, for en speider har en plikt til å redde mennesker i nød, ikke bare det, men "...as a scout it is your business to be the first man to the rescue; don't let an outsider be beforehand with you".²⁸

Resten av kapittelet tar for seg hva man skal gjøre ved forskjellige typer ulykker, og hvordan man utøver førstehjelp, hele tiden illustrert med et sjenerøst antall historier, og hele tiden presentert som en mulighet for en speider, en mulighet til å være en helt og gjøre sin plikt, og kanskje også vinne en av de utmerkelsene Baden-Powell beskriver. Og det ligger dessuten et element av spenning og dramatik i de historiene han forteller. Det klareste eksemplet på dette er i *yarn* to der han beskriver hvordan man stopper en løpsk hest, men til slutt innrømmer at en speidergutt neppe ville kunne klare dette. Men dette er først etter opptil flere historier om modige menn som har reddet kvinner og barn fra farlige, løpske hester. På

²⁷ Mangan, J. A., *Athleticism in the Victorian and Edwardian public school*, Cambridge 1981

²⁸ Baden-Powell 1908 s. 250

slutten av *yarn* nr. to oppgis dessuten ”How to prevent a man from shooting another with a pistol” som noe å øve på med hensyn til livredning.²⁹ Baden-Powell bruker også forholdsvis mye plass i *yarn* tre, som handler om førstehjelp, på å beskrive hvordan man kan hindre folk i å begå selvmord, og hvordan man skal redde dem om de har kuttet pulsåren, tatt gift eller hengt seg. De to siste må sees som et uttrykk for det samme som han ønsker å bekjempe med delen om *endurance*: degenerasjon, enten den er fysisk, psykisk eller moralsk. Selve førstehjelpsinstruksjonene er kortfattede og primitive.

Kapittelet *saving lives* tar opp igjen tråden fra kapittelet om *chivalry*. Livredning er *chivalry* i praksis. Baden-Powell går ikke inn for å lage en omfattende lærebok i livredningsteknikk og ferdighet, men en lærebok i riktig holdning. En speider er, som ridderen bundet av sitt løfte om å hjelpe andre, og til å være forberedt, det vil si å øve seg opp i de ferdigheter som trengs for å redde liv.

Patriotism

Den siste egenskapen som Baden-Powell i første del presenterte som nødvendige for at en skulle kunne kalle seg speider er *patriotism*. Det siste kapittelet i del fem tar for seg denne egenskapen, og har undertittelen ”our duties as citizens”.³⁰ Siden *Scouting for Boys* har undertittelen *a handbok for instruction in good citizenship*, er dette kapittelet forholdsvis sentralt.

For å ta innholdet først, kapittelet er som vanlig delt i tre. *Yarn* en beskriver imperiet og hvordan det vokste, *Yarn* to omhandler en speiders plikter som borger, og det tredje er en beskrivelse av staten, kongen, flagget og militærvesenet. I hele kapittelet, men særlig i første *yarn*, står imperiet i sentrum, og mange av de samme mennene som har blitt presentert som gode speidere, som for eksempel John Smith fra Pocahontas-skuespillet i første del, dukker også her opp igjen som dem som bygget imperiet. Mye hardt arbeid og spilt blod ligger bak det, og Baden-Powell understreker hvilket ansvar som hviler på den oppvoksende generasjons skuldre om å bevare og utvikle imperiet, og å forsvare det om nødvendig. Kjernen i hele kapittelet kommer dog i *yarn* to, for der går han inn på hva som mer konkret er en speiders plikter som borger. Disse er delt i to, *duties as citizens* og *duties as citizen soldiers*, men de henger sammen. Som *citizens* skal speiderne gjøre seg nyttige, ettersom dette styrker nasjonen som helhet.

²⁹ Baden-Powell 1908 s. 262

³⁰ Baden-Powell 1908 s. 273

If every citizen of the empire were to make himself a really good and useful man, our nation would be such a blessing to the civilized world, as it has been in the past, that noone would wish to see it broken up by any other nation.³¹

Dette henger også sammen med det han skriver tidligere i boken om at speidere bør trene seg i nyttige ferdigheter for å bli *handy-men*, og brukes dessuten som et argument for at speidere bør gjøre seg flid med skolearbeidet sitt. Det tjener nemlig nasjonen og imperiet. Men for å nå tilbake til fordums storhet må britene ifølge Baden-Powell også stå sammen, og ikke krangle på grunnlag av klasse. Hver enkelt må innfinne seg med den situasjon en er i, og gjøre det beste ut av det. Med andre ord å ofre sine individuelle behov og ønsker for fellesskapets beste, helt i tråd med den etikken vi så i kapittelet om *chivalry*. For å oppsummere det med enda et sitat:

Don't think of yourself, but think of your country and your employers. Self-sacrifice pays all around³²

Patriotisme er med andre ord i ens egen interesse. I tillegg til dette har speiderne plikter som *citizen soldiers*. Selve konseptet *citizen soldier* er forholdsvis gammelt, og knyttes gjerne til republikanisme. Tanken er at alle borgere har en plikt til å forsvare nasjonen ved angrep, altså en verneplikt. Tradisjonelt har dette vært for å sikre at makt er forankret i folket og at ikke hæren utgjør en fare for valgte myndigheter.³³ Hos Baden-Powell har begrepet en litt annen betydning. Han tar nemlig ikke utgangspunkt i republikanisme eller liberal ideologi, men i imperiet og i nasjonen. Alle borgere er nemlig, som han sier, "like bricks in a wall", alle bærer sin bær, og hvis en svikter, faller veggen sammen.³⁴ Nasjonens forsvarsevne henger da sammen med borgernes dugelighet og ferdighet som soldater. Han viser til Romerrikets fall som et godt eksempel på hva som kan skje når borgerne forfaller legemlig og moralsk. I del seks, som er beregnet på instruktører, gjør han dette klarere og trekker klare paralleller mellom romernes "brød og sirkus" og britenes velferdspolitik og den profesjonelle fotballens stadig voksende popularitet. Derfor er det ifølge Baden-Powell en patriotisk plikt å lære seg å skyte.

³¹ Baden-Powell 1908 s. 281

³² Baden-Powell 1908 s. 282

³³ Mary P. Callahan, "Citizen-Soldier" *The Oxford Companion to American Military History*. John Whiteclay Chambers II, ed., Oxford University Press 1999. *Oxford Reference Online*. Oxford University Press. Oslo University. 10 February

2006 <<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t126.e0175>>

³⁴ Baden-Powell 1908 s. 282

Det militære preget er klarere i denne delen av boken enn noe annet sted. Det kanskje mest iøynefallende er at speidere skal kjenne til de forskjellige gradene i hær og marine, og hilse til offiserer. Likevel, det er lite som tyder på at dette bygger på noen ideologisk grunntanke, kanskje utenom nasjonal enhet. Det siste *yarn* i kapitlet, som omhandler myndigheter, konge flagg og militærvesen, heter passende nok *United we stand, divided we fall* og inneholder til dels krasse angrep på politikere, som han setter opp mot *statesmen*. Men dette er ingen helhetlig systemkritikk, men et angrep på de parlamentsmedlemmer som vil kutte i forsvarsbudsjettet. På samme måte anbefaler han sine lesere å høre på alle partier og kandidater for så å bestemme seg for hva en skal stemme, og ikke å tilhøre ett parti. Og han kritiserer sosialistene for ikke å ha lest historien godt nok, og dermed ikke funnet ut at ideene deres hadde blitt prøvd ut før, med uheldige konsekvenser. Han støtter målet, men tror ikke på midlet.

Det er et klassisk konservativt politisk grunnsyn her. Men det politiske får en forholdsvis begrenset rolle i *Scouting for Boys* rett og slett fordi Baden-Powell ikke er så opptatt av systemet. Det er nemlig gjennom forbedring av borgerne at samfunnet kan forbedres, ikke ved økt velferd eller ny regjering. En speider skal altså ikke skyldes på politikerne, men ta et tak som god borger og løse problemene. Et siste sitat får stå som en oppsummering av det politiske og patriotiske syn som fremmes i *Scouting for Boys*:

More thrift rather than change of government will bring money to all. And a strong united Empire, where all are helpful and patriotic will bring us power, peace, and prosperity, such as no Socialistic dream could do.³⁵

Språk, symbolikk og adressanter. Noen betraktninger.

En kan ikke gjøre en fullverdig beskrivelse av *Scouting for Boys* uten å ta språket i betraktning. For *Scouting for Boys* er en bok skrevet for barn, ikke voksne. Om sin egen håndbok skriver Baden-Powell at: "I have endeavored to make this Handbook readable for the boy himself, since a boy should be encouraged to read for himself."³⁶ Og det er ikke vanskelig å se det, ikke først og fremst i språket rent grammatikalsk, men i begrepsbruken, og i lengden på argumentasjonsrekkene. Begrepene er sjelden vanskelige, og da alltid knyttet til en eller flere anekdoter som demonstrerer dem. Ofte gir han ikke noen skikkelig forklaring, men to eller tre anekdoter. Argumentasjonsrekkene er også enkle. Han henviser aldri til et

³⁵ Baden-Powell 1908 s. 294

³⁶ Baden-Powell 1908 s. 310

annet sted i boken og sjelden utover det avsnittet han er i, med unntak av konklusjoner på underkapitler. Graden av dette varierer noe. Det mest ekstreme tilfellet er kanskje kapittelet om dyr i del to, der han fra avsnitt til avsnitt hopper fra tema til tema uten noen åpenbar sammenheng utover overskriften. Kapittelet om å sette opp leir, bygge bruer etc. er kanskje det minst typiske i hele boken, og det er i det minste rimelig å anta at det er påvirket av *Military Manual of Engineering* fra *War Office publications*³⁷, som han anbefaler som tilleggslitteratur.

I tillegg til dette bruker han ofte uttrykk med et muntlig preg, uttrykk en ville forvente å finne i et foredragsmanus, og ikke i en saktekst. I god Baden-Powell-stil kan jeg kanskje vise hva jeg mener med noen eksempler:

1. I do not in these "hints" propose to teach my grandmother to suck eggs...
2. He said they were "stom" till they died, and they generally died through blundering about at the business end of a mule
3. I believe that fried snake, like fried eel, is not half bad.

Baden-Powell skriver dessuten enkle setninger. De er riktignok lange, noen av dem svært lange, og han bruker både innskutte bisetninger og semi-kolon aktivt. Men de innskutte setningene er sjelden lange, og han refererer sjelden bakover i setningen. Dermed oppnår han at setningene blir oversiktlige og lettleste. De får dessuten den egenskap at de blir muntlig preget. Når han i tillegg som forteller opptrer i første person, og uttrykker personlighet ved humor og adjektivbruk, skaper han den effekten at forfatteren snakker direkte til leseren. Og dette er et viktig poeng fordi Baden-Powell opptrer som en nasjonalhelt som innvier leseren (altså gutter) inn i et slags brorskap av mange andre nasjonalhelter. Måten han bruker språket på kan tyde på at han bruker sin kjendisstatus helt bevisst.

Riktignok er ikke hele boken myntet på unge gutter. Del seks, og små deler av hvert *yarn* er myntet på instruktørene. Stort sett er dette saklige forslag til aktiviteter i forbindelse med det *yarn* man har lest, del seks har, i tillegg til flere slike leker og øvelser, en bit om hvorfor speidersaken er viktig, hva speiding er, hvordan være speiderleder, både praktisk og

³⁷ Med andre ord det britiske forsvarsdepartementet.

pedagogisk, samt hvem som kunne finne speiding nyttig i sitt arbeid med barn.³⁸ Språket, med det grammatikalske og ordvalgene, er mer eller mindre det samme. Eksempel 1 ovenfor er hentet nettopp fra denne delen. Men det er langt mellom anekdotene her, og saken er ikke en lek, slik som i delene beregnet på barn. Det er oppdragelsen av den oppvoksende slekt, og dermed nasjonens fremtid det gjelder.

“Our youngest line of defence”³⁹

Det begynner å bli på tide å samle trådene. Vi har sett at villmarkslivet i *Scouting for Boys* fungerer som en slags lek som skal trene noen basisferdigheter (del to og tre), og som i videre forstand skal sørge for et sunt, trent legeme, og en rettlinjert, dydig karakter (del fire). I del fem ser vi hvordan disse egenskapene kan gavne imperiet. Det er en dualisme mellom villmarken og sivilisasjonen, ettersom alle de evner som en tilegner seg gjennom et friskt friluftsliv, er evner man har god bruk for i byen; og de kan tilegnes selv ved å leke pionerer i en bakgård i London. Dessuten er individet, og dets ferdigheter i sentrum. Hver enkelt skal trenes, han skal gjennom patruljearbeid lære seg selvstendighet og disiplin, og dermed styrke fellesskapet.

Det er fåfengt å se disse elementene uavhengig av Baden-Powells militære nyvinninger. Patruljesystemet var i utgangspunktet en metode for å trene kavalerister, og ble gjenstand for oppmerksomhet utover England.⁴⁰ Å behandle soldater som individer, og å oppfordre til initiativ og tenking fra soldatens side var nytt og revolusjonerende. Patruljetreningen gjorde nettopp dette, og det er dette systemet som ble overført til den sivile gutteoppdragelse. Dermed var speidertrening grunnleggende sett soldattrening for gutter. Men fordi det er en ny type militærtrening, der drill og korps-disiplin (i motsetning til selv-disiplin) er forkastet, er det ikke like tydelig. Dessuten er guttene ikke en del av en hær, men et imperium, og skal gjennom den samme treningen ikke bli bedre soldater, men bedre borgere. Pensum for treningen er dermed utvidet med karaktertrening, som forfatteren har hentet fra sin egen ”Public School”-bakgrunn.

Samtidig må det understrekes at Baden-Powells speidertrening bare grunnleggende sett er soldattrening, for leken og mytene spiller en vel så viktig rolle. Galleriet av helter som

³⁸ Det var ikke i utgangspunktet meningen å starte en selvstendig bevegelse, men å drive speiding innenfor YMCA, Boys Brigade og andre eksisterende grupper. Det ble likevel raskt klart at oppslutningen var for stor til at det var mulig. I 1909 var det om lag 107 000 speidere i England. Se Boehmer 2004 s. xii

³⁹ Billedtekst til en tegning av en speidergutt som hjelper Britannia, representert ved en gammel dame. Fra *Punch* sept. 1909

⁴⁰ *Aids to Scouting* ble oversatt til svensk i 1903, og omtalt i norsk militært tidsskrift nr. 69 1906 og nr. 72 1909.

opptrer i omgivelser som er langt borte, enten i tid eller rom, har mye til felles med J. M. Barries Peter Pan, Baden-Powells favorittskuespill. Det har også sammenheng med en progressiv pedagogikk og syn på barn.⁴¹ Det henger sammen med mange av spenningshistoriene i datidens ukeblader for barn, med tøffe eventyrere i de mindre siviliserte delene av imperiet i hovedrollen. Robert MacDonald har karakterisert denne edwardianske guttelitteraturen som popularisert imperialisme.⁴² Det er kanskje også naturlig å se på den som et uttrykk for en territoriell maskulinitet, der mandighet knyttes opp mot et homososialt rom, det være seg Arktis, fjellene eller imperiet.⁴³ Ved å tre inn i dette sosiale rom bekrefter en ens maskulinitet både overfor en selv og overfor andre. Baden-Powells heltestatus og forbilledlige mandighet var knyttet opp mot eventyr og heltedåder i bortgjemte kolonier, hvis fremste egenskap var at de var langt borte og fullstendig usiviliserte, en arena for eventyr, i likhet med Peter Pans drømmeland, og en arena for selvstendighet og individuell utfoldelse, egenskaper som de progressive pedagogene arbeidet for. Speiding foregår, i fantasien i det minste, ved ”the frontier”, ved imperiets ytterkanter.

I samme vending tok han avstand fra det man stereotypisk oppfattet som urbant og moderne. Baden-Powells forhold til japanerne, hans stadige referanser til deres gode vaner, gode helse og forbilledlige karakteregenskaper, sier i første rekke mer om hva han syntes om sitt samtidige England enn noe politisk syn. Dyrkingen av Japan, idrettsbølgen og mange sosialdarwinistisk inspirerte samfunnsteorier de første årene etter 1900 hang sammen med en oppfatning av samfunn og slekt i forfall. Men det hang også sammen med en maskulinitetskrise; i et samfunn i rask endring hadde ikke kjønnsrollemønstret klart å holde følge, og det tradisjonelle 1800-tallssystemet i middelklassen, ”separate spheres”-doktrinen, brøt sammen. Det resulterte i en del motkulturelle strømninger, blant annet dekadase-miljøer rundt figurer som Oscar Wilde; men også en god del frykt, usikkerhet og en intens interesse for det man oppfattet som det opprinnelige og primitivt mandige.⁴⁴ Man søkte etter nye forbilder for den moderne mann, eller gav ny mening til gamle helter. Eventyrere som Livingstone var ikke lengre bare et eksempel på Englands storhet, men også på engelske

⁴¹ Jeal 1989 s. 353

⁴² Macdonald, Robert H., “Reproducing the Middle-Class Boy: From Purity to Patriotism in the Boys’ Magazines, 1892-1914” i *Journal of contemporary history*, vol.24 no.3 s. 519-539. Begrepet er hentet fra MacKenzie, John M. *Propaganda and Empire: the Manipulation of British Public Opinion, 1880-1960*, Manchester 1984.

⁴³ Moland 1997; Eskilson 2003

⁴⁴ Rotundo 1993 s. 251; Kimmel 1996 118; Mosse 1996 s. 77

menns mandighet, takket være at han opptrådte i et rom, sivilisasjonens ytterkanter, som hadde fått ny mening.

Baden-Powells speiding, slik den fremstår gjennom *Scouting for Boys*, skulle skape byggestener, modellert på myten om mennene som bygget imperiet. Det er ikke noe spesifikt definert mål med speidingen i seg selv, utover å skape gode unge menn som kan ta opp tråden fra gammelt av. Men fordi Baden-Powell bygger på de populære mytene om disse imperiebyggerne, kan man se samtidens bekymringer for dekadanse og forfall i hans beskrivelse av hvordan den oppvoksende slekt kan bli gode menn.

Haandbok for norske speidergutter, 1910

Haandbok for norske speidergutter var den aller første norske speiderhåndboken. Den ble utgitt på eget forlag av Speidergutkomiteen. Den var et forsøk på å tilpasse *Scouting for Boys* til norske forhold, og skulle danne grunnlag for en enhetlig speiderbevegelse. I dette kapittelet skal vi se nærmere på denne håndboken, men også på de første forsøkene på speiding i Norge, ettersom det var flere speiderkorps i sving rundt om i landet da boken til slutt kom. Jeg vil derfor begynne med forhistorien, og så gå nærmere inn på boken til slutt.

Den første gnisten

Det har vært spekulert meget om hvem som brakte speidingen til Norge, og hvem som startet først. Det er en vanskelig sak å avgjøre, og kanskje lite fruktbart. Det er på det rene at man kan ha hatt speidertropper både i Kristiansand, i Arendal, i Drammen og i Oslo før det ble dannet noe forbund eller lyktes å gi arbeidet noen fastere oppbygning.¹ Man må da også stille spørsmål ved hvorvidt man drev speiding eller utmarsjer, og hvor mye av Baden-Powells program som ble satt ut i livet. Den første offentlige omtalen av speiderbevegelsen er derimot noe enklere å finne. *Dagbladet* omtalte i entusiastiske ordelag speiderbevegelsen i tre artikler.² Den 23. august tok avisen klart standpunkt med overskriften ”Scouting Boys: Vi må bli med”. Dermed gikk startskuddet for å interessere idrettsbevegelsen og lærerne for denne sak, og kjente personer som idrettslederen F.G. Seeberg, Major Henrik August Angell og læreren Johs. Skau kom på *Dagbladets* oppfordring med sine rosende ord om bevegelsen.³ Alle var, i tillegg til å ha markert seg i idrettssak og forsvarssak, offiserer. Seeberg lovet på vegne av Centralforeningen for idrett at de skulle se nærmere på dette, og snakket om speiderbevegelsen på sine foredragsturneer i idrettslagene. Men andre kom også med. Ukebladet *Norske gutter* skrev om speidere for første gang den 6. november 1909 og skrev mer om og for speidere i løpet av 1910 og 1911. *Dagbladet* omtalte *Scouting for Boys* to dager senere.⁴ Dette ble sitert av andre aviser også, slik som *Sarpen*.⁵ Skjønnlitterære fremstillinger kom også etter hvert. *Norske Gutter* publiserte mange både lange og korte fortellinger med speidergutter i hovedrollen, og den engelske boken *Ørnepatruljen* kom ut sommeren 1910. Pikene ble heller ikke oversett. Signe Greve Dal tok til orde for å starte pikespeiderkorps

¹ Bolin, Fredrik Th., *Femti år for norske gutter, norsk speiderguttforbund 1911-1961*, Oslo 1961

² *Dagbladet* 14., 17., og 22. august 1909

³ *Dagbladet* 25., 26. og 29. august 1909

⁴ *Norske Gutter*, nr. 6 1909; *Dagbladet* 8. november 1909.

⁵ *Sarpen* 18. november 1909. Her siteres artikkelen fra *Norske Gutter*.

allerede høsten 1910, og de engelske speiderpiker ble omtalt i Dagbladet allerede i oktober 1910.⁶ Det er også en slående parallell til Sverige, der gymnastikklæreren og offiseren Ebbe Lieberath ble bedt av redaktørene for den liberale avisen *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* om å oversette *Scouting for Boys* i september 1909.⁷ I Danmark begynte rittmester Cay Lembcke med sin oversettelse om lag på samme tid.⁸ Det er bemerkelsesverdig at de ledende personene i både Danmark, Sverige, og til å begynne med også Norge var offiserer.

Centralforeningen vedtok først den 10. desember 1909 å nedsette en komité som skulle planlegge en del foredrag om ”scouting-boys”.⁹ Komiteen bestod da av rittmester James Grøttum¹⁰ og Skolebestyrer Bertil Andreas Grimeland. Foredragene ble lagt frem for styret i Centralforeningen den 8. februar 1910, og ble vedtatt med mindre endringer.¹¹ En artikkel om speidergutter ble inkludert i Centralforeningens årbok for 1909, og dette er første gang navnet ”speidergutter” ble brukt.¹² 11. februar ble foredraget holdt i Kristiania lærerforening, og 14. februar ble foredraget holdt i Det pedagogiske samfunn, begge steder til stormende jubel, ifølge *Dagbladet*.¹³ Innen en måned hadde da også disse foreningene valgt representanter til speidergutkomiteen: Fanejunker Johs. Skau fra lærerlaget og Adjunkt Carl Knap fra Det Pædagogiske Samfund.¹⁴ I april kunne avisene også melde at de to stortingsmennene Ivar Avatsmark og Axel Thallaug hadde gått inn i komiteen. Sistnevnte ble senere valgt til leder.¹⁵

⁶ *For Hus og hjem* nr. 42 1910; *Dagbladet* 21. oktober 1910. Pikespeiding er mer utførlig behandlet side 83

⁷ Sidebäck 1992 s. 53 fotnote 32. Med gymnastikk menes her linjegymnastikk etter P.H.Lings modell.

⁸ Biensø 2005 s. 20. Rittmester er en offisersgrad i kavalleriet og tilsvarer kaptein.

⁹ *Forhandlingsprotokoll for Centralforeningen for utbredelse av idræt*, PA 90 A1, Riksarkivet Oslo 10. desember 1909

¹⁰ James var et navn han benyttet og som går igjen i alle referater og tidskrifter. Han var i middeltid døpt Jakob Pedersen Grøttum.

¹¹ *Forhandlingsprotokoll for Centralforeningen for utbredelse av idræt*, PA 90 A1, Riksarkivet Oslo 8. februar 1910

¹² *Centralforeningens årbok 1909*, Kristiania 1910, s. 27-39. Speider-begrepet ble lansert i norsk offentlighet ved foredraget i Kristiania Lærerforening 11. februar 1910, og ble umiddelbart tatt i bruk, bl.a i *Dagbladet* 12. februar 1910 og i *Norske Gutter* 19. februar 1910. Selve speiderbegrepet er enten lansert av Centralforeningen, eller av Cay Lembcke i sin oversettelse av *Scouting for Boys*. Hans Møller Gasmann uttrykte senere misnøye ved dette navnet, men da det var såpass innarbeidet valgte han å bruke det likevel. Se Gasmann, Hans Møller, *Speidergutboken*, Kr.a 1912 s. 6

¹³ *Dagbladet* 12. februar og 15. februar 1910.

¹⁴ *Dagbladet* 13. mars og 15. mars 1910. Skau omtales også som kommandersersjant i senere kilder.

¹⁵ *Dagbladet* 27. april.

I løpet av våren holdt Grøttum, Grimeland og F. G. Seeberg foredrag rundt om i Norge for idrettslag og guttekorps.¹⁶ Det ble også satt i gang arbeid med en norsk speiderbok, og begge disse aktiviteter ble tett fulgt av *Dagbladet*. Det gikk sjelden en uke mellom februar og mai 1910 som avisen ikke skrev noe om speiderbevegelsen. Den store foredragsaktiviteten medførte også at det ble skrevet orienterende artikler i mange aviser og tidsskrifter. Grøttum var i 1908 blitt redaktør for *Norsk Idrætsblad*, og fra 3. mars 1910 startet man i dette ukeblad en føljetong om speiderbevegelsen, undertegnet James. Det kan være interessant å se litt nærmere på denne føljetongen ettersom den er kanskje den mest omfattende introduksjonen til speiding i Norge før håndboken kom et halvt år senere.

Føljetongen skisserte opp en organisasjon som var en blåkopi av den engelske, og det hele er i stor grad ordrett oversatt fra *Scouting for Boys*. Omarbeidelsesnivået er lavt og ligger i første rekke i hva man ikke tar med. Det var for fet første religionen, som også var fjernet fra speiderløftet, og for det andre den Seton-inspirerte naturalismen som preget Baden-Powells naturfremstillinger. Naturkunnskap var med av to årsaker; den første for å gi en forståelse av hvilken plass dyrene har i "naturens store husholdning", hvilket muligens henger sammen med målet om å gjøre guttene skikket for "kampen for tilværelsen"; den andre at omsorg for dyr er nært beslektet med omsorg for sine medmennesker.¹⁷ Ingen natur for naturens skyld med andre ord; naturen er kun en arena for oppøvelse i samfunnsånd. Rettferdiggjørelsen av bevegelsen er derimot original, og den sier en del om hva man ønsket med en speiderbevegelse i Norge.

"...individets utvikling, slægtens forbedring og racens forædling legemlig som sjelelig"¹⁸

Intet under at der overalt i vort samfundsliv, privat som offentlig spørges efter "mænd". Men hvorledes kan man faa dem, naar der ikke i utviklingsaarene legges vækt på at oppdra dem.¹⁹

Det er en svikt i karakterdannelsen som gjør at man ikke klarer å oppdra unge gutter til å bli "mænd i ordets bedste betydning"²⁰ Speiding er løsningen på dette, det er en måte å gjøre unge gutter mer som de store eventyrere som David Livingstone, Fridtjof Nansen, Sven

¹⁶ Guttekorps, altså buekorps, fantes flere steder i Norge i 1910. I korpene i Bodø, på Gjøvik og på Skotfoss ble det ifølge Grøttum i *Dagbladet* 23. april 1910 drevet speideraktivitet. Det kan også ha vært drevet speidertropper i korp i andre byer, bl.a. Bergen og Kristiania.

¹⁷ *Årbok for Centralforeningen for utbredelse av idræt 1909*, Kristiania 1910, s. 36

¹⁸ *Norsk Idrætsblad* nr. 14 1908. Hentet fra en artikkel om hvorfor man skal drive idrett.

¹⁹ *Norsk Idrætsblad* nr. 9 1910

²⁰ *Norsk Idrætsblad* nr. 9 1910

Hedin, Roald Amundsen og Otto Sverdrup, som ifølge Grøttum gjør: "...den samme tjeneste i den alminnelige kulturutviklings tjeneste som den militære speider for armeen."²¹. Og betegnelsen *scout* er for en engelsk soldat "...et æresbegrep, der bliver enhver ærekjær soldats higen at opnaa...".²² På samme måte som de engelske soldatene higer etter å kunne kalle seg *scout*, bør man i det sivile liv hige etter å bli som de store eventyrene og polarforskerne. De blir, for å sitere litt til: "...menneskeslegtens speidere, som ved sitt lysende eksempel skal tjene som forbillede for en sunn ungdom".²³

En viss legemlig styrke kreves også, det er en forutsetning for å kunne utøve sine plikter. Det tjener dessuten nasjonen, og Grøttum viser en tidsriktig sosialdarwinistisk tilnærming til ungdommens forfall når han hevder at et nedbrutt legeme blir et "...lik i lasten for saavel individ som samfund."²⁴ Et tilsvarende syn kommer også frem i Grøttums lederartikler, som tar for seg idrett mer allment. Flere av vendingene i speiderføljetongen, som f. eks. målet med å gjøre gutter til "menn i ordets beste forstand", og å forberede dem på å ta del i "kampen for tilværelsen" dukker opp flere andre steder.²⁵ Individet er en del av samfunnet som om det var del av en organisme, individet og samfunnet er uløselig knyttet sammen. Derfor var målet med idrett intet mindre enn "...individets utvikling, slægtens forbedring og racens forædling legemlig som sjelelig".²⁶

Det er liten forskjell på de mål speiderne skal oppnå og de mål idretten skal oppnå. Å utvikle "en harmonisk kropp, en retlinjet karakter og en sund sjæl" kunne vel så godt ha beskrevet målet for idrettslagene som for speiderne.²⁷ Grøttum og Grimelands foredragsopplegg stilles da også i et interessant lys av en uttalelse Centralforeningens sekretær, oberstløytnant F. G. Seeberg, kom med i *Dagbladet*, der han sier at speiding er en slags idrett, og skal kunne fungere som en "rekruttskole" for idrettslagene. Det samme fremgår av foreningens årbok for 1909.²⁸ Dermed er det ikke sagt at de dyder Baden-Powell fremhever ikke er viktige. Men i stor grad faller de sammen med de dyder som dyrkes frem gjennom f.eks. gymnastikk.²⁹ Og de som faller utenfor, slik som religiøsitet, blir utelatt eller

²¹ *Norsk Idrætsblad* nr. 12 1910

²² *Norsk Idrætsblad* nr. 12 1910

²³ *Norsk Idrætsblad* nr. 12 1910

²⁴ *Norsk Idrætsblad* nr. 12 1910

²⁵ f.eks. *Norsk Idrætsblad* nr. 14 1908; *Norsk Idrætsblad* nr. 17 1908

²⁶ *Norsk Idrætsblad* nr. 14 1908

²⁷ *Norsk Idrætsblad* nr. 40 1912

²⁸ *Dagbladet*, 28. februar 1910; *Årbok for Centralforeningen for utbredelse av idræt 1909*, s. 20

²⁹ Baden-Powell hadde selv foreslått "...swedish extension motions", med andre ord Ling-gymnastikk, som en god aktivitet for speidergutter i *Scouting for Boys* s. 26.

tonet ned. Centralforeningens speiderarbeid må altså sees i sammenheng med deres arbeid for nytteidretten. Vi skal komme tilbake til dette i behandlingen av håndboken.

En organisert agitasjon

Speidergutkomiteen arbeidet nå for fullt med å få ferdig en håndbok, og det dukket opp patruljer rundt omkring i landet. *Dagbladet* og andre medier oppfordret interesserte til å starte en patrulje, og å ta kontakt med komiteen for videre rettleiding. De som ønsket mer informasjon eller materiell kunne også kontakte *Dagbladets* redaksjon. Speiderkorps ble opprettet innenfor idrettslag, turnforeninger og lignende, men det er vanskelig å finne spor etter dem. Det er på det rene at det fantes flere tropper i Kristiania, bl.a. i turnforeningen under ledelse av olympiade-turner Karl Johan Haagenen med 145 speidere.³⁰ Også Kristiania Idrettslag hadde en tropp, og Grimeland hadde det som kanskje var de første virkelige speidertropper ved sin middelskole i Asker.³¹ Grøttum ble bevilget et reisestipend på 200 kr for å reise til England for å studere bevegelsen.³² Han reiste i april 1911, og ble mottatt av J. A. Kyle, Baden-Powells kontorsjef.³³ Ifølge Grøttum gav denne sin fulle tilslutning til Speidergutkomiteens opplegg. Det kan godt være sant, Kyle hadde lite grunnlag for å kritisere komiteens opplegg. Det er heller ikke sikkert han ville ha gjort det om han hadde kunnet for eksempel lese håndboken. Men hvis det stemmer, som Rieber-Mohn hevder, at Chr. Dons hadde korrespondert med Baden-Powell om å få sine speidere anerkjent, kan det se ut som om Kyle og Baden-Powell har gitt sin støtte til to forbund.³⁴ Dessverre finnes det ingen uavhengige kilder til denne kontakten med det engelske hovedkvarteret.

Alt foredragsarbeidet og artikkelskrivingen hadde to mål, og en kan si at begge ble oppnådd. Det første var å spre kjennskap til bevegelsen, det andre var å gi såpass mye veiledning i hvordan man drev speiding til at interesserte kunne starte en tropp basert på de artikler man hadde skrevet. Det legges vekt på i alle artiklene hvordan arbeidet skal gjøres og organiseres. Det fantes dessuten litteratur tilgjengelig. *Scouting for Boys* var ikke utgitt på

³⁰ *Tidens tegn* 29. juni 1910. En av disse speiderguttene var forøvrig Arne Stein Mellegaard, som senere var sentral i Norges Speidergutforbund.

³¹ *Dagbladet* 9. mai 1910, *Dagbladet* 10. januar 1910.

³² *Forhandlingsprotokoll for Centralforeningen for utbredelse av idræt*, PA 90 A1, Riksarkivet Oslo 10. mai 1910. Grøttum gjør rede for sin reise i *Årbok for Centralforeningen for utbredelse av idræt 1910*, Kristiania 1911 s. 30-36

³³ Grøttum har besøkt speiderhovedkvarteret i Victoria street, London, mellom 21. og 28. april 1911. Han forteller i Centralforeningens årbok at han ble mottatt av Kyle fordi Baden-Powell var i Irland. Dette kan bare ha vært 21. til 28. april 1911. Se *Wade papers* 50255 B.

³⁴ Rieber-Mohn 1921 s. 9

norsk, men oversatt til svensk, og var mulig å få tak i.³⁵ Dessuten var det mulig å kjøpe *The Boy Scout* av Joseph Heighton i norske bokhandler.³⁶ Speiderromanen *Ørnepatruljen* ble sommerlektyre for mange gutter i 1910, og Gyldendal kom i august samme år ut med *Patruljeøvelser for drenge - Haandbok i speidersport*, skrevet av den danske speidersjefen Cay Lembcke, som var en oversatt, men sterkt bearbeidet utgave av *Scouting for Boys*, boken var kuttet ned til om lag halve sidetallet.³⁷ Noe av det Lembcke hadde endret var å fjerne religionen, alle Baden-Powells bemerkninger til speiderlederne, ridderligheten og bruken av historien til identitetsdannelse.

Dermed blir det et spørsmål om hvilke grunnlag man har bygget på. Dagbladets anmeldelse av *Scouting for Boys* sammenfaller med utgivelsen av andre utgave av boken, og det er ingen tvil om at både Speidergutkomiteen, bladet *Norske Gutter* og flere har hatt den. Men hvor tilgjengelig har den vært? *Scouting for Boys* ble ikke utgitt i Norge før i 1938, oversatt på dugnad og utgitt av Norges Speidergutforbund.³⁸ Noe av det første man gjorde både i Sverige og i Danmark var til sammenligning å oversette og utgi boken, men som vi har sett i til dels svært nedskårede utgaver. *The Boy Scout* av Joseph Heighton var tilsvarende en liten bok på ca 100 sider, og det er dette formatet både Speidergutkomiteen, og senere Hans Møller Gasmann, la seg på med sine håndbøker. Felles for alle disse bøkene er også at de er forholdsvis konkrete, og i første rekke tar for seg praktiske forhold. Både *Haandbok for norske speidergutter* og *Speidergutboken* ble dessuten gitt ut på egne forlag.

Speidergutkomiteens håndbok var ferdig i august, og komiteen, hvis oppgave hadde vært å utarbeide nettopp håndboken, la da ned sitt arbeide.³⁹ Den gikk da over til å bli Norske Gutters Speiderkorps med Grøttum som speidersjef. Ikke alle var like fornøyde med dette resultatet. Christian Dons, en ung grosserer som hadde deltatt i speiderøvelser med 1. North London troop under et opphold i England, hadde i mai 1910 samlet en speidertropp. Han hadde dessuten markert seg i en besk avisdebatt i *Tidens Tegn* i mai 1910 som forsvarer av speiderbevegelsen. Dons var tilknyttet Ynglingeforeningen, og ble senere en sentral mann i Det Norske Misjonsforbund, og reagerte på at religionen var fjernet helt. Han reagerte også på det han mente var et militært preg. Her er den første kimen til brudd i den norske

³⁵ Sidebäck 1992.

³⁶ *Dagbladet* 16. april 1910

³⁷ *Dagbladet* 29. august 1910; Biensø 2005 s. 20-25

³⁸ Lord Baden-Powell of Gilwell ; Norsk overs. av Gilwellkarer, *Scouting for boys: En håndbok for øvelse i samfundsånd ved friluftsliv*, Oslo 1938

³⁹ *Dagbladet* 20. august 1910

speiderbevegelsen. Norges Speidergutforbund, med Dons som leder, ble startet i mai 1911. Men de ventet til den første speiderhåndboken var utsolgt før de laget en ny og omarbeidet versjon, slik at Speidergutkomiteens håndbok var i bruk i begge leire frem til april 1912. La oss derfor først se litt nærmere på denne boken.

Den første norske speiderhåndboken

Haandbok for Norske speidergutter er en liten bok, 120 sider og trykket i et lite, hendig format. Dette har man ifølge forordet gjort bevisst, for at boken skulle bli så rimelig som mulig. Det går videre frem at boken er ment å trekke opp hovedlinjene for bevegelsen, og å danne grunnlaget for Norske Gutters Speiderkorps, som alle speidertropper bør taes opp i for å sikre ”bevegelsens sunde fremgang”.⁴⁰ Vi kan kanskje først se litt nærmere på komiteens medlemmer.

Jacob Pedersen Grøttum har vi allerede stiftet bekjentskap med. Cand Philos. [sic.] 1889, og uteksaminert fra krigsskolen 1892. Grøttum var fra 1903 rittmester, og tjenestegjorde i 1904-05 og 1908 i det engelske kavaleriet, i perioden Baden-Powell var kavaleriinspektør. Han skrev om oppholdet i *Norsk militært tidsskrift* i 1906, i en artikkel om militær speiding etter *Aids to Scouting*. Grøttum satt i mange år i Centralforeningens styre som sekretær, og var på dette tidspunktet også redaktør for *Norsk Idrætsblad*.⁴¹ Bertil Andreas Grimeland var lærer, og drev i 1911 ni middelskoler. Han hadde teologisk embedseksamen fra 1895, og var vernepliktig offiser med kapteinsgrad.⁴² Grøttum og Grimeland var, sammen med F.G. Seeberg, omresende foredragsholdere for centralforeningen og varme forkjempere for nytteidretten, eller det ”folkehygieniske” idrettssyn som Grimeland kaldte det.⁴³ Ivar Avatsmark var stortingsmann og kaptein. Han representerte Venstre på stortinget, stemte for republikken i 1905, og satt i forsvarskomiteen.⁴⁴ Også Axel Andreas Thallaug var stortingsmann, og representerte Høyre. Men han var valgt inn med arbeidernes hjelp, og uttrykte stor beundring for Christian Michelsen.⁴⁵ Johs. Skau, som hadde skrevet i *Dagbladet* om speiderbevegelsen et halvt år tidligere, var fanejunker i det Sønnefjelske Skiløperkompani og ble senere kaptein og kompanisjef i landvernet. Han var dessuten lærer ved Asker lærerskole og ved Bærum middelskole, og fikk opprettet Kristiania folkeskolers

⁴⁰ Speidergutkomiteen, *Haandbok for Norske Speidergutter*, Kristiania 1910, s. 4

⁴¹ *Norsk Biografisk Leksikon* Kristiania 1923; *Studentene fra 1888*, Kristiania 1913, s. 60-61.

⁴² *Studentene fra 1895*, Kristiania 1920, s. 75-76

⁴³ Olstad 1987 s. 111

⁴⁴ *Norsk Biografisk leksikon*, Kristiania 1923; *Norsk Biografisk Leksikon*, Oslo 2001

⁴⁵ *Norsk Biografisk leksikon*, Kristiania 1923

idrettsråd i 1910, og satt som leder for det frem til 1920. Han var som tidligere nevnt Kristiania lærerlags representant i komiteen.⁴⁶ Carl Stefanus Knap var adjunkt, ble etter hvert rektor, og var dessuten medlem av Det Pædagogiske samfund i Kristiania. Han var til stede da Grøttum holdt sitt foredrag der i februar 1910, og ble selskapets representant i komiteen.⁴⁷ Komiteen var kort fortalt dominert av offiserer og lærere.

Store deler av håndboken består av fagartikler skrevet av fagfolk, alle offiserer i en eller annen form, fra den nylig avgåtte sjefen for hærens og marinens sanitet, generalløytnant Thaulow, til dr. Reichborn-Kjennerud, som hadde skrevet kokeboken for den norske hær, og videre til Premiærløytnant Dannevig, som hadde skrevet om patroljetrening for den norske hær i *Norsk militært tidsskrift* i 1909, til dels basert på Baden-Powells militære manual *Aids to Scouting. Haandbok for norske speidergutter* mangler den gjennomgående struktur som *Scouting for Boys* har. Jeg vil derfor organisere denne bokanalysen etter tema, som også i stor grad vil følge forfatterne av de ulike deler. Temaene er: Norske Gutters Speiderkorps, form og organisering; Sunnhetsregler; Speidertjeneste; Førstehjelp og livredning; og Leirliv.

Norske Gutters Speiderkorps, form og organisering

Som nevnt var et av formålene med håndboken å danne grunnlaget for en enhetlig speiderbevegelse i Norge. Dette gjorde man ved å trekke opp hovedlinjene for et sentralforbund, med reglement og organisasjonsstruktur. Man gjorde dessuten rede for hva som var å forstå med en speidergutt, og hvilke krav som skulle stilles. Det er denne utformingen av bevegelse og formål som er komiteens bidrag til håndboken. Dette er igjen i stor grad basert på Grøttums artikkel og føljetongen i *Norsk Idrætsblad*, men mer detaljert.

I noe som ligner statutter formuleres korpsets formål i ni punkter. Det kan som en innledning være formålstjenelig å gjengi dem. Det er særlig punkt en og to som jeg skal ta for meg her. De resterende sorterer under de videre overskrifter.

⁴⁶ *Aftenposten* 4. juni 1941

⁴⁷ *Hvem, hva hvor*, Kristiania 1912; *For hus og hjem* nr 21 1910

1. Utvikling av fædrelandssind og samfundsånd
2. Karakterdannelse
3. Utvikling av iakttagelsesevnen.
4. Praktisk iakttagelse av dyr og planter
5. Speidertjeneste. Kjendskap til terrænet
6. Idrætsliv. Almen Idræt
7. Friluftsliv
8. Livredning og hjelp i ulykkestilfælder
9. Kjendskap til det menneskelige legeme, og hvordan helbredden bevares

Når det gjelder det rent organisatoriske legger man opp til en blåkopi av det engelske systemet. Nasjonalt har man en *speiderchef* og en organisasjonssekretær, lokalt har man et *distriktsråd*, og en *distriktsinspektør* som fører oppsyn med den enkelte tropp, som ledes av en *speiderinstruktør*. Det er på den siste det aller meste hviler. I Norge legger man, i motsetning til i England, opp til at det i større grad er den voksne instruktøren som skal lede arbeidet, og at patroljeføreren skal lede patroljen i gjennomføringen av de øvelser man gies. Dermed toner man ned det pedagogiske poenget med Baden-Powells speider-idé. Baden-Powell legger i *Scouting for Boys* stadig vekt på at guttene skal lære gjennom lek, og at foredrag er kjedelig for unge gutter. Hans pedagogiske poeng er å gjøre nytte av guttenes trang til lek for å gi dem en god oppdragelse. I Norske Gutter Speiderkorps ligger fokus mer på disiplin og korpsånd. Man har fortsatt delt guttene inn i patroljer og utnevnt patroljeførere, men man ser ikke ut til å videreføre den pedagogiske ideen bak dette systemet i samme grad. I et kapittel som i mer detalj beskriver det praktiske arbeid, skriver Grøttum at:

Sans for orden og disiplin skal gaa som en rød traad gjennom alle øvelser. Orden skaper tilfredshet og selvtillid, disiplin er det enkelte individ som samfundets rygstød.⁴⁸

Han legger også opp til at man om vinteren skal samles en til to ganger i uken, og at speiderinstruktøren da skal holde et foredrag. At troppen, og ikke patroljen, var den sentrale enheten går også frem av Arne Stein Mellegaards beretning om de feltøvelser man hadde da han var speider i 1910.⁴⁹ Ifølge Mellegaard var guttene frustrert over at det var taktikkeri og utnytting av ”huller i reglene” som avgjorde det hele mer enn patroljenes og speidernes ferdighet.

⁴⁸ Speidergutkomiteen, *Haandbok for Norske Speidergutter*, Kristiania 1910. s. 20

⁴⁹ 7. *Oslo tropp 50 år*, Oslo 1949/1950 s. 5-8. Arne Stein Mellegaard ble senere en sentral skikkelse i *Norges speidergutforbund*. 7. Kristiania tropp var til å begynne med turnforeningens speidertropp, men gikk i november 1911 inn i *Norges speidergutforbund* og ble da til 7. Kristiania tropp.

Det er ikke vanskelig å se for seg at man ville få en større vekt på disiplin når en så stor del av komiteen var offiserer. Men var korpset militært? Det er en beskyldning som kommer frem i de historikker som er skrevet over norske speidere, og Rieber-Mohn hevder at man hadde byttet ut den engelske liljen med ”Gange-rolvs hode”.⁵⁰ Men speidergutkomiteen ville nok ikke vært enige i dette. Man sier riktignok at: ”Speiderkorpsets øvelser tjener selvsagt til landets forsvar, idet man bidrar til at skape en mandig og handlekraftig ungdom”, men litt senere gjør man det også klart at: ”Nogen uniform fastsættes ikke for ”Norske gutters speiderkorps”. Den er ingen nødvendighet. Korpset er ikke tænkt at skulle ha noget specielt militært præg.”⁵¹

I henhold til håndboken skulle dessuten korpsets merke være: ”...et sølvskjold, med den norske løve, og initialene N.G.S.”, ikke Gange-rolvs hode.⁵² Dette er egentlig ganske overraskende, for på samme måte som ridderne utgjør en sentral del i Baden-Powells oppkonstruerte speiderbrorskap, kunne en sett for seg at vikinger kunne spilt en tilsvarende rolle i denne norske håndboken. Og på samme måte som Baden-Powell trekker inn Francis Drake, kunne man kanskje vente å finne Tordenskjold i en norsk speiderhåndbok. Men verken vikinger eller Tordenskjold er nevnt med et ord, og heller ikke riddere for den saks skyld. Selv St. Georg er utelatt.⁵³ Derimot stiller man opp et litt annet galleri av maskuline helter for unge gutter. I sin artikkel i Centralforeningens årbok er Grøttum forholdsvis konkret, og trekker frem Livingstone, Standley, Schakelton, Scott, Nansen, Sverdrup og Amundsen.⁵⁴ I håndboken er ikke disse med, men man trekker frem, i tillegg til uspesifiserte sagahelter, polarforskere og eidsvollsmennene som verdige forbilder for norske gutter.

Det er, som nevnt, viktig å forstå Norske Gutters speiderkorps og deres håndbok like mye ut fra hvilke deler av Baden-Powells bevegelse de har utelatt som det de har tatt med eller måtte ha tilført selv. Likhetene er mange, og de store trekkene er på plass. Men er det de små bitene som er utelatt som utgjør den store forskjellen. En av de bitene man hadde utelatt var religionen. Det var dette, sammen med uniformeringen av speiderne som skapte strid etter opprettelsen av det konkurrerende Norges Speidergutforbund våren 1911. Baden-Powell hadde satt som et krav i sin speiderbok at enhver speider måtte tro på Gud. Men han

⁵⁰ Rieber-Mohn 1921; Bolin 1961; Hauger 1936

⁵¹ Speidergutkomiteen 1910. s. 10

⁵² Speidergutkomiteen 1910. s. 11

⁵³ St. Georgsdag ble ikke feiret av norske speidere før 1914. Se Hauger 1936 s. 70

⁵⁴ *Årbok for Centralforeningen for utbredelse av idret 1909-1910*, s. 28 Det er etter alt å dømme polfareren Otto Sverdrup Grøttum har i tankene.

presenterte også et religionssyn som var blottet for spiritualitet. Religionen ble et middel for å oppnå god samfunnsånd, frelsen var altså ikke målet.⁵⁵ Dermed er steget over til *Haandbok for Norske Speidergutter* forholdsvis kort, for her stiller man ikke noe krav om religiøsitet, men tar heller ikke noen grep mot det. Grimeland presiserer sågar i sine ”vink til speiderinstruktører og patruljeførere” at: ”...man bør mest mulig unngaa at hænlegge øvelserne til søndag i den tid, gudstjenesten holdes”.⁵⁶ I det praktiske speiderarbeid kunne da også kirkebesøk inngå i programmet, selv om religionsundervisning ikke var aktuelt.⁵⁷

Nøkkelen her ligger som sagt i hva som er utelatt av Baden-Powells opplegg. Gudstro er som nevnt utelatt, men heller ikke kongen er nevnt med et ord. Det kan i denne forbindelse være fruktbart å sammenligne den første del av det tredelte speiderløftet, fra deres speiderbok, og Baden-Powells speiderbok.

Grøttum/Speidergutkomiteen: “Jeg lover at gjøre mit bedste for, at Norge aldrig skal faa skam paa mig.”

Baden Powell: ”I will do my duty to God and the King.”⁵⁸

Som jeg tidligere har vist operer Baden-Powell i *Scouting for Boys* med en pliktbasert etikk der speiderguttene skal gjøre seg nyttige for samfunnet, enten det er ved å holde seg ved god helse, tale sant, redde liv eller utføre ordre. Alt dette er en speiders plikt, og den skal han gjøre uten å mukke og med et smil om munnen. Dette er felles i den norske og den engelske bevegelsen. Men det er en forskjell i hvor denne plikten er forankret, og det er her speiderløftet kommer inn. For hvem har man en plikt overfor? Hos Baden-Powell er det Gud og kongen, hos Grøttum og speidergutkomiteen er det nasjonen. Og dette henger sammen med det manglende innslaget av vikinger, og fremhevelsen av eidsvollsmennene. Et av Norske Gutters speiderkorps formulerte mål er utviklingen av ”fædrelandssind og samfundsaaend”.⁵⁹ Denne samfunnsånd forklares litt tidligere under overskriften ”speiderguttene arbeide, dets anlæg og formaal”:

⁵⁵ Se side 31

⁵⁶ Speidergutkomiteen 1910. s. 33

⁵⁷ *Dagbladet* 19. mai 1910. Speiderguttene til Kristiania Idrettslag besøkte Holmenkollen kapell, før de dro ut i skogen. En av lederne for denne troppen var Jens Sundberg Høyenes, som i ettertid bl.a. av Bolin har blitt beskyldt for å ha vært motstander av religion i speiderbevegelsen.

⁵⁸ Baden-Powell 1908 s. 45

⁵⁹ Speidergutkomiteen 1910. s. 12

Den frivillige sammenslutning under faste love, samværet med kamerater av forskjellig præg, under interessert arbeide for fælles opgaver, vil gi respekt for lov og orden og skape en god kameratslig tone, i det hele vænne ungdommen til at løfte i "flok". Kort sagt, der vil utvikles samfundsand hos de unge speidere.

Heri ligger kanskje bevægelsens største betydning. Herigjennem vil den kunne gavne fædrelandet.⁶⁰

De norske speiderguttene skal altså ikke underkaste seg en autoritet. Det hele understrekes av at det i den engelske speiderloven er ni bud (ti etter 1911) mens det i den Norske Gutters Speiderkorps er åtte. Det engelske budet som ikke har noen norsk motpart er nr. syv, som sier at en speider adlyder ordre fra sin patruljefører eller speiderleder uten spørsmål. I Norge skal man dermed følge de lover som gjelder for korpset, men man er ikke bundet av lovene til å gjøre alt hva en person sier. Dermed er det heller ikke snakk om en kadaverdisiplin, med en disiplin der speiderinstruktøren har gjort seg fortjent til den:

Fra første stund maa derfor instruktøren forstaa at haandheve disciplinen og det paa en maate, som gjør guttene for hver dag mer glad baade i ham og den organisasjon han arbeider for.⁶¹

Han måtte være en bra mann, og dermed en bra borger. Det hele koker ned til politikk. Baden-Powell var en klassisk konservativ, i det minste politisk, mens den norske speidergutkomiteen sammensatt av mer venstreorienterte borgerlige, og med en Venstre-avis som sin viktigste støttespiller i pressen. Baden-Powell møtte den norske og den svenske speiderbevegelsen i august 1911, og i *Headquarter's gazette* tilskrev han de forskjellene han fant til sosialismens sterke stilling, og til et annet syn på barns religionsundervisning, at barn ikke skal lære noe de ikke har forutsetning for å forstå.⁶² På mange måter traff han spikeren på hodet og samtidig ikke. Det er liberale og progressive verdier, ikke sosialisme, og det er oppfatningen om at religionsundervisning hørte hjemmet og skolen til, som er de viktigste forskjellene fra Baden-Powells engelske system.

Sunnhetsregler

At Centralforeningen ønsket å arbeide for en sunn livsførsel blant ungdommen, bør ikke overraske noen. Og sunnhetsregler er også en sentral del av den engelske bevegelsen.

⁶⁰ Speidergutkomiteen s. 10

⁶¹ Speidergutkomiteen 1910. s. 20-21

⁶² *Headquarter's gazette* oktober 1911. Dette var et blad for engelske speiderledere.

Kapittelet om disse sunnhetsregler er ført i pennen av sanitetsoberst Daae. Det vil si, ført i pennen er kanskje noe drøyt, for kapittelet er i sin helhet oversatt fra *Scouting for Boys*, men noe kortet ned. Det han da har fjernet er mesteparten av Baden-Powells anekdoter. Oberst Daae beholder også rekkefølgen på temaene fra *Scouting for boys*. Hele kapittelet fremstår dermed som sobert og stikkordspreget.

At dette kapittelet ikke skiller seg stort fra Baden-Powells betraktninger er ikke særlig overraskende. Baden-Powells syn på idrett, og hvordan legemlig styrke og sunnhet er til gagn for nasjonen er tanker som både Grøttum og Grimeland hadde gitt uttrykk for i artikler i Centralforeningens årbok, og Grøttum også på lederplass i *Norsk Idrætsblad*. De delte dessuten alle et ideal om en harmonisk og velfungerende kropp. Noe som er interessant med dette kapittelet er at oberst Daae tar opp temaet selvbeherskelse, med betegnelsen kyskhed i parentes. Denne delen tilsvare det som i utkastene til *Scouting for Boys* kalles *self-abuse* i et avsnitt om *continence*. Temaet her er onani, og hvor skadelig det er. Og kanskje like mye hvor umandig det er. Dette avsnittet ble fjernet fra manuskriptet etter press fra forleggeren, og ikke inkludert før i andreutgaven fra 1909.⁶³ Dermed kan vi si med sikkerhet at Daaes kapittel er basert på andreutgaven. En alternativ forklaring kan være at kapittelet er basert på Lembckes oversettelse, *Patruljeøvelse for Drengene*.

Men i så fall er det ett element som er påfallende ved dette kapittelet. Lembcke benytter ordet *spejder* i sin håndbok, men speider er ikke brukt en eneste gang i Daaes kapittel. Det er konsistent med den linjen som komiteen har lagt opp til tidligere i boken, hvor Baden-Powells speiderideal av riddere og oppdagere, er byttet ut til fordel for et mer allment mannsideal av polarforskere og statsmenn. Daae benytter seg av to par begreper som motsetninger når han beskriver disse sunnhetsvanene. Det ene er motsetningsforholdet mellom gutt og mann. En gutt er en som enda ikke har tatt til seg vanene, en mann er en som har. Den andre motsetningen er mellom mann og sportsmann. Denne siste benytter han når han skriver om avhold. Dermed blir ikke målet for en ung gutt å kunne kalle seg speider, men en mann. Og en slik mann er, kanskje ikke overraskende en idrettsmann. Dermed er det ingenting i dette kapittelet isolert sett som tilsier at det her er snakk om speiderarbeid, samtidig som den linjen man har trukket opp for bevegelsen videreføres. Og alt dette ved å bytte ut et eneste ord.

⁶³ Boehmer, Eleke, *Explanatory notes* 195 s. 370 og *Introduction* s. xxiii, i Baden-Powell, Robert *Scouting for boys, a handbook for instruction in good citizenship*, Oxford 2004

Speidertjeneste

Dette er et av de andre formål som komiteen hadde formulert. Jeg har valgt å under denne overskriften ta for meg kapitlene *observation*, *avstandsbestemmelse*, *orientering*, *kartlæsning*, *terrængbenyttelse*, og *meldinger*, som alle er skrevet av premierløytnant Dannevig. Valget av forfatter var neppe tilfeldig. Dannevig hadde i 1909 skrevet en serie artikler til *Norsk militært tidsskrift* om speidertjeneste, med referanse til Baden-Powells *Aids to Scouting for N.C.O's and men*, som hadde blitt oversatt til svensk i 1903.⁶⁴ Kapitlene henger sammen som en enhet, og har en viss struktur. Trening i observasjonsevnen, evnen til å bedømme avstander og kunsten å finne himmelretningene både med og uten kompass, danner grunnlaget for å navigere etter et kart, og det igjen er viktig å kunne når man skal benytte terrenget til sin fordel. I tillegg gir han under kapitlet om observasjon råd om hvordan man kan følge spor, og hvordan man sender meldinger til overordnede om sine observasjoner. Til slutt er det også med et lite kapittel om hvordan man anordner en slik patruljelek, men dette er skrevet av noen andre. Etersom språket er mer konservativt er det sannsynlig at det er Grøttum som har skrevet dette, da det er han og oberst Daae som har en utpreget konservativ språkføring av forfatterne.

De to delene skrevet av Daae og Dannevig er på mange måter som natt og dag. Mens Daae skriver mer konservativt og riksmålspreget, skriver Dannevig etter en mer progressiv rettskrivning, og der Daae følger Baden-Powell nøye, er ikke Dannevig så nøye med det. Han utelater riktignok ikke noe, med unntak av de fleste anekdotene, men han utdyper og systematiserer det Baden-Powell tar med i sin håndbok. Dannevig bruker også ordet *speidergut*, i motsetning til Daae. Til gjengjeld er speiderparallellen i denne sammenheng snevret ned til krigsspeideren, hvis oppgave er å finne fienden uten å avsløre seg. Det er aldri snakk om å spore ville dyr i disse kapitlene, men mennesker, hester og kjøretøyer.

Dannevig utdyper som sagt temaet. I stor grad. Han forklarer hvordan man orienterer et kart med kompass, uten kompass, om natten, i overskyet vær og hvordan man unngår å gå i ring. I kapitlet om avstandsbedømmelse bruker han geometri og ligninger for å vise hvordan man måler bredden på en elv eller høyden på et tre, i tillegg til en rekke andre metoder. Han tar temaet for seg systematisk, og militært. Under *observation* gir han som forslag en øvelse man benytter i hæren, under *avstandsbedømmelse* refererer han til den militære skyteinstruks, og gjennom alle kapitlene er det snakk om *fienden* og *fiendtlige patruljer*. Målet med

⁶⁴ Dannevig og Graff-Wang, "Infanteriets feltmæssige utdanning-specialøvelser", i *Norsk militært tidsskrift* 1909 bd. 72

ferdighetene er å oppdage disse, eller ikke bli oppdaget av dem. Til dette henger det siste kapitlet om meldinger godt sammen, for når man har oppdaget fiendens patruljer, må dette meldes videre til resten av patruljen og til hovedkvarter. Og Dannevig gir rutiner for målangivelse, muntlig og skriftlig rapportering, håndsignaler, og en grundig innføring i morse- og semafor-signalisering.

Hva er det så all denne kunnskapen skal brukes til? Dette går frem av det nevnte kapittel *anordning av øvelser*. Her står det å lese at:

I store træk vil alle patruljeøvelser - uanset ramme – til syvende og sist gaa ut paa: Enten selv at skaffe oplysninger om motpartiet eller hindre motpartiet i at skaffe seg oplysninger om vort parti⁶⁵

Det er kort oppsummert snakk om en krigslek. Etter at man har utspeidet hverandre følger man så opp med et angrep og en kamp, som avgjøres ved snøballkrig, konglekrig, eller konkurranse mellom de to parter i en eller annen slags idrett. Men instruktøren må i disse patruljelekene: ”gå ind i guttenes tankegang og utnytte guttefantasiens forkjærlighet for det eventyrlige og spændende.”⁶⁶, for med en slik ramme ”vil alvoret ikke merkes og heller ikke fordringene til disiplinert oppgivelse av egen vilje og egne meninger for at følge føreren og løse opgaven”.⁶⁷

Man kunne her konkludere med at man fra Speidergutkomiteens side ønsket å utdanne små soldater. Det ville ikke være uten presedens, Bergen hadde hatt sine buekorps i 50 år.⁶⁸ Kanskje kan beretningen til den unge speidergutten Hartvig Faaland fra Kristiansand også gi en idé om hvordan guttene oppfattet dette. Han skriver:

En dag da vi – efter at ha hat patruljegangøvelse i skogen – gikk hjemover, kom vi til at snakke om hvorvidt vi i tilfælde krig fik lov at være med, og om vi kunde gjøre nogen nytte. Vi var alle svært ivrig, og da vi skiltes gikk jeg og tænkte paa krig hele veien.⁶⁹

⁶⁵ Speidergutkomiteen 1910 s. 71

⁶⁶ Speidergutkomiteen 1910 s. 70

⁶⁷ Speidergutkomiteen s. 71

⁶⁸ Dreggens Guttekorps og Nordnes Guttekorps ble stiftet i henholdsvis 1856 og 1857. Skuteviken skal ha hatt sitt korps allerede fra 1853, men herom har bergenserne strides svært lenge. Se Schönfelder, Lotte, *De Bergenske Buekorps*, Oslo 1992 s. 9-10

⁶⁹ *Norske Gutter* nr. 29 1911.

Det ville ikke være utenkelig for enkelte av komiteens medlemmer å være med på noe slikt heller, Grøttum hadde i en lederartikkel i 1908 tatt til orde for våpenøvelser i skolen.⁷⁰ Men om det så var slik, hvorfor har man da ikke lekegeværer, uniformer og kommandostruktur? Hvorfor snakker man om speiderguttene som fredens speidere i håndboken?⁷¹ Og hvorfor omtaler Grøttum i en artikkel fra 1911 speiderbevegelsen som et ledd i den internasjonale fredsbevegelse?⁷²

For å forklare dette vil jeg komme tilbake til Seebergs uttalelse om at speiding i bunn og grunn var idrett.⁷³ Så man på speidertjeneste som en slags konkurranseidrett? Det kan umiddelbart høres rart ut, men en må da huske på at den nytteidrettsfilosofi Centralforeningen stod for ikke la noen avgjørende vekt på hvorvidt man hoppet lengst eller løp raskest. Det var viktigere at det menneskelige legeme ble utviklet harmonisk og vakkert. Og når man utviklet legemet slik, utviklet man også karakteren: ”Disciplin, orden og utholdenhet er de trylleord, det sesam, som lukker op porten for livslykke og fremgang...”⁷⁴ Man skal ikke underslå de militære elementene, men ettersom også idrett mer allment etter dette nytteidrettsynet gjør ungdom mer skikket til å gå inn i forsvaret, er det kanskje grunn til å spørre om disse militære elementene ikke er en konsekvens av det primære, og uttrykte målet: Å gjøre gutter til menn. Det er også det Speidergutkomiteen fremholder gjennom hele sitt arbeide, og i alle intervjuer. Jeg skal komme tilbake til dette til slutt, men først skal vi se på de gjenstående delene av boken.

Førstehjelp og livredning

Denne overskriften omfatter to kapitler, som delvis overlapper hverandre, av to forfattere. Det første er et kapittel om svømming og livredning av F. G. Seeberg, det andre er et todelt kapittel om førstehjelp ved ulykker og den plutselige livsfare skrevet av generalløytnant Thaulow.

Seebergs kapittel er et originalverk, og i stor grad basert på hans tidligere utgitte bok om emnet. Kapittelet er også av den grunn rikt illustrert. Seeberg viser også hvor viktig det er å kunne svømme og at selv unge gutter og piker kan redde liv. Livredning var også en sak Seeberg hadde arbeidet for før han kom i kontakt med speiderbevegelsen, slik at hans kapittel

⁷⁰ *Norsk idrætsblad* nr 17 1908

⁷¹ Speidergutkomiteen 1910. s. 9

⁷² *Tidens Tegn* 15. mai 1911

⁷³ *Dagbladet*, 28. februar 1910, *Årbok for Centralforeningen for utbredelse av idræt 1909*, s. 20

⁷⁴ *Årbok for Centralforeningen for utbredelse av idræt 1910*, s. 27 Det er Grøttum som skriver dette i en artikkel om hvorfor man bør drive idrett.

ikke fremstår som noe skrevet spesielt for speidere, men heller noe som passet å ha med i en speiderbok.

Når det gjelder Thaulows bidrag, er det mer interessant. Thaulow har, i likhet med Daae, oversatt og tilpasset de relevante deler av *Scouting for Boys*. Det vil si at han har rensket ut alle anekdotene fra teksten, oversatt teksten, systematisert den og utdypet en del punkter. Han er slik sett litt friere enn Daae. Men det han utdypet er detaljer i behandling av skader, slik at kapitlene fremstår som en mer helhetlig manual i førstehjelp enn det *Scouting for Boys* gjør. Troskapen mot Baden-Powells tekst gjelder også tanken som ligger i valgspåket: Vær forberedt (Eng. Be Prepared). Å kunne førstehjelp er å være forberedt når en ulykke skjer.

Noen endringer er det allikevel, hovedsakelig på grunn av de anekdoter og formuleringer Thaulow har utelatt eller endret på. Mens Baden-Powell forteller utallige heltehistorier, og sier at speidergutter også kan bli helter hvis de har forberedt seg og vet hva de skal, nøyter Thaulow seg med å vise til den ”livsvarige tilfredsstillelse at ha frelst eller hjulpet en medskapning”. En videre detalj er ellers at Thaulow; motsetning til både Baden-Powell og Seeberg, ikke viser til den nyutviklede *Schäffer-metoden* for gjenopplivning. Han har også med et avsnitt om livredning, til tross for at Seeberg har dekket dette grundig allerede. Baden-Powells lengre beskrivelse av hvordan man hindrer folk i å begå selvmord er dessuten, som det eneste fullstendige tema, utelatt.

Det ligger også et militært element litt i bakgrunnen. Når han forklarer hvordan man kan improvisere en bære, bemerker han f.eks. at geværer kun skal brukes i nødstilfeller. Fortrinnsvis bruker man to sterke staur. Til spjelking av brudd kan i nødsfall brukes: ”...forskjellige bevæpnings- og beklædningsgjenstande...”⁷⁵. Det er dog ingen systematikk i dette og kan like gjerne være et resultat av at det er en gammel general som har skrevet det, en at det er noen konkret tanke bak.

For å oppsummere og konkludere kan vi, som under de foregående overskrifter se på hva som er utelatt: Heltefokuset, Schäffer-metoden og avsnittet om selvmord. Biten om selvmord og heltefokuset er på mange måter ladet med Baden-Powells verdenssyn, som den norske komiteen ikke uten videre delte. Schäffer-metoden var en helt nyutviklet metode for

⁷⁵ Speidergutkomiteen 1910 s. 99

gjenoppliving.⁷⁶ Kapittelet fremstår dermed som saklig og nøytralt. En lærebok i førstehjelp, og ikke noe mer.

Leirliv

Under den siste overskriften har jeg samlet kapitlene *Matstel ute* av dr. Reichborn-Kjennerud, *Leir og feltarbeider* av ingeniørkaptein Rygh, og *Leirliv* av B. A. Grimeland. Disse kapitlene har flere ting til felles.

For det første er det ingen direkte kobling til *Scouting for Boys*, utover at et par illustrasjoner er hentet derfra. Kapittelet om matlaging gir oppskrifter på norsk kost, bl.a. en setesdølsk brødvariant som kalles *asketomp*; og Reichborn-Kjennerud refererer også til lovverket i forbindelse med opptenning av ild. For det andre er de basert på at speiderne skal bruke forsvarets teltduker og kokekar. Det er ikke til å komme utenom at å låne utstyr av forsvaret ville være både praktisk og billig; og ifølge Arne Stein Mellegaards beretning var det også det man gjorde.⁷⁷ Men man kommer heller ikke utenom at de som har skrevet dette var offiserer, Reichborn-Kjennerud var sanitetsmajor og Grimeland var vernepliktig kaptein.

Saklighetsnivået er høyt, og kapitlene kortfattet. *Leir og feltarbeid* er svært kort, og omhandler i hovedsak hvordan man setter opp et telt med militære knappeduker. *Matstell ute* er i det vesentligste en kokebok, og skrevet med tanke på matlaging til et større antall mennesker. Grimelands *Leirliv* er en oppfordring om at man om sommeren legger opp til en lengre utmarsj, og kommer med noen betraktninger om de muligheter og problemer som ligger i en slik tur. Grimeland ser for seg turer på opptil 14 dager, og skisserer opp ruten Kristiania-Valders-Besheim-Sikkildalsæter-Vinstra-Kristiania [sic.] som et eksempel.⁷⁸ En sunn sjel i et sunt legeme.

Soldater og menn i ordets beste betydning

Det vil være forholdsvis ukontroversielt å si at speiderbevegelsens klare og uttrykte mål er å gjøre unge gutter til bra menn. Hvor mye det egentlig sier er en helt annen sak. For hva er egentlig en bra mann? Og for hvem? Jeg har flere ganger gjennom dette kapittelet drøftet innslag av militære elementer, og pekt på andre forklaringer en militarisme. Dette er ikke for å

⁷⁶ *Norsk Idrætsblad* nr 43 1908 inneholdt en artikkel om denne nye metoden. Den var utviklet av en tysk lege i England etter omstendelige forsøk med hunder.

⁷⁷ 7. *Oslo tropp 50 år*, Oslo 1949/1950 s. 5-8. Ifølge Mellegaard fikk speiderguttene utdelt teltduker, feltspader og kokekar i forbindelse med en tur til Eidsvold i 1911.

⁷⁸ Speidergutkomiteen 1910. s.105

underslå de militære innslagene i håndboken, men fordi jeg mener en slik forklaring ikke tar hensyn til en rekke andre detaljer. Konseptet fredsspeider er kanskje det mest fremtredende.

Man skal ikke tro alt man hører. Som historiker skal man ikke tro alt man leser heller. Men å tippe over den andre veien kan være vel så farlig. Og i et ideologistudium, som dette er, bør man i det minste holde muligheten åpen for at kilden uttrykker en aktørs faktiske meninger. Så hvis det nå er slik at speiderkorpset ikke er: "...tænkt at skulle ha noget spesielt militært præg"⁷⁹, og at man ikke utdanner små soldater, hva da? Man skulle utdanne menn. Og hva er en mann? På siste side i håndboken er det en "erindringsliste for speidergutter". Jeg mener det siste punktet på denne oppsummerer bokens mannsideal ganske godt:

En sund og sterk krop – en velutviklet aand – arbeidslyst, orden, nøiagtighet, paalidelighet, energi, vilje, disiplin er hovedbetingelse for at kunne bli en mand, der kan fylde sin plads saavel i samfundets som fædrelandets tjeneste **helt**.⁸⁰

Men dette idealet kunne vel så gjerne vært formulert i en turnhåndbok fra Centralforeningen, for det er nøyaktig de samme egenskaper som denne foreningen mente de fleste former for idrett fremdyrket, forutsatt at de ble drevet riktig; man driver idrett med et høyere mål enn bare kroppsutvikling. Man skulle utvikle sin kropp *harmonisk*, og derigjennom utvikle sin karakter, og være til gagn for fedrelandet. Centralforeningen var altså på linje med Baden-Powell når man mente at individuell utvikling var nøkkelen til nasjonal utvikling. Individets status henger sammen med hvilken grad det har nyttegjort seg for fellesskapet. Derimot er det en politisk forskjell, altså en forskjell i synet på hva som er nyttig, som særlig kommer til uttrykk i synet på autoriteter. I Norske Gutters Speiderkorps er det, til tross for en høy tetthet av offiserer, ikke noe krav om at en speider skal adlyde ordre fra overordnede. Centralforeningen ser også helt bort fra den drømmende og romantiske eskapisme som Baden-Powell uttrykker. De fokuserer sitt arbeid inn på to deler av Baden-Powells speiding: Patruljeøvelser i terreng og utvikling av karakteren. Speidersaken ble heftet på en annen sak, i dette tilfelle nytteidrettssaken, og fikk dermed et annet, mer snevert uttrykk. Den sunne rettlinjede karakter skulle dyrkes frem som gjennom idrett, og den hang derfor sammen med en velutviklet kropp, utviklet for et høyere, kraftpatriotisk mål: Fedrelandet. Speiding er bare en annen måte å gjøre dette på.

⁷⁹ Speidergutkomiteen 1910. s.11

⁸⁰ Speidergutkomiteen 1910 siste blad (ikke noe sidetall)

Speidergutboken, 1912

Tidligere i denne oppgaven har vi sett hvordan det første speiderforbundet ble stiftet, og den debatt dette medførte. Men det var et spor til i den tidlige speiderbevegelsen, som etter hvert ble et konkurrerende forbund: Norges Speidergutforbund, senere Norges Speiderforbund. Ingen vet riktig når forbundet formelt ble stiftet, utover at det var en gang på vårparten 1911. Den offisielle datoen 25. mars var den første formann, Chr. Dons, fødselsdag, og for Kristiania krets ble 22. Februar, Robert Baden-Powells fødselsdag, satt til stiftelsesdato. Men ut i lyset kom forbundet først i mai 1911 med utgivelsen av bladet *Speideren*, en etterligning av det engelske bladet *The Scout*. Redaktør Olav Thommesen raste i *Tidens Tegns* spalter. Men meget var hendt før den tid. I dette kapittelet skal vi først se nærmere på de sentrale lederne, for så å følge speiderbevegelsen i Norge frem til Norges Speidergutforbunds generalforsamling i 1913, da det var blitt landets eneste speiderforbund, og vi skal til slutt se nærmere på *Speidergutboken*, som de gav ut i 1912.

Sentrale Personer

Chr. Dons var en ung grosserer som var på rett sted til rett tid, for fra 1907-1909 arbeidet han i London. Der kom han i kontakt med *1. North London troop*, og deltok på *The Crystal Palace rally*, der 11 000speidere var mønstret for kong Edward.¹ Han skrev også en artikkel som han sendte hjem til *Den Unges Ven*, Ynglingeforeningenes blad.² Da Dons kom hjem i 1910 samlet han en patrulje som han tok med på tur. Han engasjerte seg også i debatten i *Tidens Tegn* i juni 1910, og skrev om sitt opphold i England i *Norsk idrettsblad* i august samme år. Men Dons hadde sin organisasjonsforankring i kristelige foreninger, som Ynglingeforbundet³. Hans mer berømte søster, Henny Dons, var allerede på dette tidspunkt i ferd med å bli en ledende skikkelse i Ynglingeforbundets kvinneforeninger så vel som misjonsarbeid.⁴ Den yngre Chr. Dons gikk senere inn i ledelsen for Norges Misjonsforbund

¹ *Jamboree* juni 1953 (uten tittel, nekrolog over Chr. Dons skrevet av Rolf Lykken); *Our History. An Account of the development of the first north London (Lord Kitcheners) troop of boy scouts 1908-1921* s. 4

² *Den Unges Ven*, 1. nov 1909

³ I det følgende vil forbundsledelsen for de kristelige ungdomsforeningene bli omtalt som Ynglingeforbundet, så lenge det ikke er nødvendig å gå inn i detalj. Den nasjonale ledelsen opererte sjelden med et eget navn, og er som oftest omtalt som forbundsledelsen. Jeg har derfor valgt å bruke navnet Ynglingeforbundet. Dette underslår bl.a. forskjellene mellom de kristelige ungdomsforeningene, UMKF, og ynglingeforeningene. For nyansene i bevegelsen se: Voksø, Per og Kullerud, Erik, *I trekantens tegn, Norges Kristelige Ungdomsforbund gjennom hundre år*, Oslo 1980

⁴ Voksø og Kullerud 1980; Predelli, Lene Nyhagen, *Missionary Women and Feminism in Norway, 1906-1910*, NORA no. 1, vol. 9, 2001 s. 37-52

og Lutherstiftelsen. I 1911 ble han valgt til suppleant til forbundsstyret i Ynglingeforbundet, og brakte speidersaken opp på landsmøtet i 1911. Han mislikte den karakter bevegelsen fikk i Centralforeningens utforming, og ville bygge bevegelsen på et kristelig grunnlag. I denne forbindelse kom han på nyåret 1911 i kontakt med Hans Møller Gasmann.

Gasmann var eldre enn Dons, og mer bevandret i barne- og ungdomsarbeid. Etter å ha blitt cand. theol. i 1896, gikk han inn som en ledende person i Vålerengens UMKF, der han blant annet startet fotballklubben Spark, senere Vålerengen fotballklubb. I tillegg til dette var han sekretær i Kristiania Ynglingeforening fra 1898 til 1908, og vikarprest i Trefoldighet menighet fra 1898, lærer, først ved Christies Skole fra 1901, men fra 1904 som lektor ved Frogner skole.⁵ I januar 1911 startet han en speidertropp her. Omtrent samtidig startet cand. oecon. Edward Eckhoff og studenten Arne Godal hver sine tropper.⁶ Disse troppene utgjorde 1, 2 3, og 5. tropp av Kristiania krets, og ble en opposisjonsgruppe til det etablerte forbundet.⁷ Utenfor kretsen, men i forbundet, var 1. Bygdøy tropp, startet av stud. art. Atle Angell. Disse studentene stod for det en må kalle et celebret innslag i forbundet. Edward Eckhoff var sønn av pastor Kr. Martens Eckhoff, som siden 1880-tallet hadde sittet i ledelsen for Ynglingeforbundet; og Atle Angell var sønn av major Henrik August Angell, bataljonsjef, landsmålsmann, skiløper, foredragsholder om forsvarssak på 1880- og 90-tallet, og som i en alder av 57 år søkte avskjed fra den norske hær for å verve seg i den franske fremmedlegion og delta i 1.verdenskrig.⁸ Major Angell hadde også på oppfordring fra *Dagbladet* omtalt speiderbevegelsen i positive ordelag da *Dagbladet* kom med de første artiklene, så da humorbladet *Hvepsen* i 1910 skulle gjøre narr av speiderguttbevegelsen var det major Angell som ble fremstilt som leder, og speiderne som guttekadetter.⁹ Arne Godal leste til teologisk embetseksamen, etter et kort opphold på krigsskolen. I 1915 fikk han en stilling som kateket i Hammerfest, og forsvant dermed fra speiderarbeidet sentralt.¹⁰ Edward Eckhoff døde av blodforgiftning to år senere. Gjennomgående var Norges Speidergutforbund ledet av unge mennesker; i 1911 var Chr. Dons 25 år, Hans Møller Gasmann 39 år, Edward Eckhoff 23 år, Arne Godal 21 år, og Atle Angell var 19 år. Ingen av dem var gift.

⁵ *Norsk Biografisk Leksikon* Oslo 2001

⁶ Rieber-Mohn 1921 s. 10. Graden cand oecon. var nettopp opprettet ved universitetet, og Eckhoff var av det første uteksaminerte kullet.

⁷ 4. tropp var reservert Gasmann, som ønsket å dele troppen sin i to. 6. tropp ble senere dannet i Gasmanns gamle forening, Vålerengen UMKF. Se. Rieber-Mohn 1921

⁸ *Studentene* 1906 s. 74; Voksø og Kullerud 1980; *Norsk Biografisk leksikon* Kristiania 1923

⁹ *Dagbladet* 25. august 1909; *Hvepsen* 9. April 1910

¹⁰ *Studentene* 1908 s. 124-125. Det var i 1915 allerede en speidertropp i Hammerfest startet av kateket Ording.

En kristelig opposisjon

Etter diverse artikler høsten før, har vi sett at det våren 1910 ble nedsatt en komité av fremtredende menn for å tilpasse speiderbevegelsen til norske forhold. Så lenge denne komiteen arbeidet ser det ut til at saken har høstet bred støtte. Kun det nystartede *Tidens Tegn* fant det nødvendig å angripe det arbeid Centralforeningen drev. I to forargede leserbrev fra signaturen Ex. ble hele prosjektet slaktet som et utidig forsøk fra ”nærskylte pedagoger” på å blande seg inn i gutters lek, og hevdet at guttene hadde det best i fred for slike.¹¹ Foranledningen synes å være at *Dagbladet* hadde omtalt Kristiania idrettsforenings speidertropps to turer i mai 1910, men det var Chr. Dons som gikk ut og forsvarte dem.¹² Det er vel ikke helt urimelig å se dette forsvaret som et uttrykk for at speiderarbeidet til å begynne med var mye gode intensjoner og engasjement, uten de helt klart utformede planene for arbeidet. Dons er ikke videre klar i sine egne uttalelser om hva speiding var i sine svar til Ex. I vide formuleringer trakk han frem at guttene først og fremst skulle bli gode samfunnsborgere, og at de videre skulle lære: Feltliv, kjennskap til naturen, ridderlighet, uegennyttighet, mot, plikt, fedrelandskjærlighet, lojalitet til konge og overordnede, livredning, sundhetspleie, edruelighet og godt kameratskap. Utover at Dons eksplisitt nevner kongen, men ikke fedrelandet, er dette likt hva Centralforeningens folk hadde sagt før ham. Mer interessant er kanskje Dons andre svar til Ex, først og fremst fordi han her kommer inn på hva speiderbevegelsen skal bekjempe.

...tilbring en halv time nede paa fribadet paa Vippetangen, og bruk Deres øine og ører og se, hvordan guttene faar ”leke i fred” og sig saa om De gjerne saa deres egne gutter i det selskap.¹³

De første ti-årene etter 1910 var en brytningstid hva gjaldt badeantrekk. På den ene siden ble den vakre kroppen dyrket mer og mer, på den andre side måtte man bluferdig dekke seg til, og menn og kvinner badet selvsagt adskilt, i det minste var det slik det skulle foregå. Bading er en aktivitet som gir rom for mye usømmelig adferd, og en av de første aktivitetene Dons og

¹¹ *Tidens tegn* 10., 16., 17., og 21. Juni 1910. Den 17. juni skriver Ex. ”Og hva de unge paalidelige mænd angaar... Man har i Danmark noget som heter ”Kristelig Drengesforbund”... ..Men det er ikke lunge siden der kom frem nogen meget stygge historier arten av de unge paalideliges kjærlige omsorg for sine gutter. Og noget lummert blir der meget let ved den slags affekterte kombinasjoner av lek og opplærelse.” Dette er sannsynligvis en beskyldning om misbruk mellom linjene, men det er vanskelig å si hva leserne ville lagt i denne formuleringen i 1910. Men sitatet får stå som illustrerende for tonen i debatten, som ble meget stygg etter dette innlegget. Kristelig Drengesforbund var en dansk variant av det skotske Boys Brigade.

¹² *Dagbladet* 9. og 19. mai 1910. Våren 1910 var en speidertur til Vettakollen førstesidestoff i *Dagbladet*, og det var disse to artiklene som utløste Ex.s leserbrev

¹³ *Tidens Tegn* 21. juni 1910

Gasmann satte i gang sommeren 1911 var da også bading for speidergutter tre ganger i uken ved det militære badehus på Hovedøya, med betingelsen at det hele skulle foregå i "...orden, renslighet og sømmelighet".¹⁴ I *Speidergutboken* skriver Gasmann at korrekt badeantrekk er dekkende badedrakt og bomull i ørene.¹⁵

Det går ellers frem av Dons andre leserbrev at den slette oppførsel blant de unge gutter skulle motarbeides med friluftsliv og turer i marka, uten at ordene disiplin eller fysisk fostring nevnes. Han beskriver et friluftsliv der en liten gruppe gutter og en leder drar ut i skogen i ulendt terreng, slår leir og lager mat. Dette er forskjellig ikke bare fra Grøttums beskrivelse av tur, men også fra Baden-Powells friluftskonsept, og det er bare den nærhet Kristianias befolkning hadde til uberørt natur som gjorde denne typen speiding mulig. Dette er en klart norsk vri, mens Grøttum holder seg til Baden-Powell i større grad. Dons skrev også en artikkel for *Norsk Idrætsblad*, der Grøttum var redaktør, om sitt møte med *1. North London Troop*.¹⁶ I den mer allmenne beskrivelsen av bevegelsen skriver Dons her at speiderbevegelsen skal tilfredsstille "vikingelysten" i de unge. Grunntanken i bevegelsen er dermed

...at interessere guttene, gi dem noget at utføre, som mænd gjør, lette, men allikevel vanskelige opgaver at leke eller arbeide med, og ut av dette skape en organisasjon som opdrar og utvikler gode og nyttige borgere.¹⁷

Feilen med guttekorpsene, som bare i liten grad hadde fått innpass i Norge, var at de hadde for mye eksersis og parade og for lite frihet og natur.¹⁸ Dons la også i senere skrifter mer vekt på patruljesystemet enn speiderkorpsene ser ut til å ha gjort, noe som igjen kan ha sammenheng med synet på friluftsliv. Chr. Dons og James Grøttum, var i mange henseende enige, men snakket om forskjellige ting. Speiding var for dem forskjellig, men ble beskrevet med de samme ordene.

Men det varte ikke altfor lenge. Uenigheten mellom Dons og Speidergutkomiteen kom frem først etter at Dons hadde fått se den håndboken komiteen hadde jobbet med. Dons

¹⁴ *Speideren* nr. 2, juni 1911

¹⁵ Gasmann 1912 s. 85

¹⁶ *Norsk Idrætsblad* 25. august 1910

¹⁷ *Norsk Idrætsblad* 25. august 1910

¹⁸ Til dels var speidergrupper og guttekorps konkurrenter der begge fantes, men f. eks. i Bodø ble de etter hvert kombinert. Det bør videre nevnes at Bergens buekorps er betydelig eldre enn det britiske Boys Brigade (flere av buekorpsene ble startet på 1850-tallet, Boys Brigade på 1880-tallet), og av en annen karakter. Guttekorps andre steder i landet var ikke så gamle, men hvorvidt de ble drevet etter bergensk eller britisk tradisjon kan ikke denne forfatter svare på.

reagerte på avvikene fra Baden-Powells system, og begynte å jobbe for at Ynglingeforeningene skulle ta opp speiderarbeidet. Like etter at *Haandbok for norske speidergutter* kom ut ble speiderbevegelsen en sak for Ynglingeforeningenes forbundsstyre.¹⁹ Dons fikk dessuten i november holde foredrag i Kristiania Ynglingeforening om speiderbevegelsen.²⁰ Det er etter alt å dømme slik han kom i kontakt med Gasmann, Eckhoff og Godal. Disse slo seg sammen i løpet av våren til et forbund og en krets, og startet utgivelsen av et blad, *Speideren*, fra mai 1911.

Det er uvisst hva Dons sa den kvelden i november, foredraget er ikke bevart, men han holdt et foredrag over samme tema et halvt år senere til ynglingeforbundets generalforsamling, på et særmøte for menn. Det første nummer av *Speideren* kaster også en del lys over hva uenigheten bestod i. Hovedproblemet var religion. Guds navn var fjernet fra speiderløftet, og var heller ikke nevnt noe annet sted i *Haandbok for norske speidergutter*. Det andre punktet gjelder militarisme. Dons mente at Norske Gutters Speiderkorps var alt for militært preget. Det var disse to punktene som skulle bli stridens kjerne. Dons la, som nevnt, mer vekt på patruljesystemet, og fremholdt i sitt foredrag i juni at dette var hele hemmeligheten med bevegelsen. Men det jeg ser som det kanskje viktigste i foredraget er hva Dons sier om lederens rolle ovenfor den unge speidergutt. Lederen skal være:

...en ven som han [speidergutt] kan stole på... ... – som kjender og forstår de kampe som en ung gut har å kjæmpe igjennem, kampe som kun kan forstaaes av en ung mann som nylig selv har kjæmpet sig frem til klarhet over sig selv og sit liv. Og han trenger en som kan være ham en ven og bror i den tid da unggutten famlende i mørke, begynner at skimte lys og faa forstaaelse av at han er mand, - han kjender sin egen kraft, - - og da er det at vite at legge sæle paa den unge fole i det rætte øyeblikk; men ikke en sæle som gager og trykker, kun en som støtter og hjælper ham til at holde sig i tømme og benytte kraften paa den rette maate.²¹

At unge menn må legge bånd på seg er et syn på mannsrollen som man som oftest finner i kristelige bevegelser, og det henger sammen med å dyrke frem en kristelig og sømmelig livsførsel. Det er også et syn som ligger langt fra det syn Grøttum la for dagen i flere skrifter, og som en av de tidligste speiderlederne, Karl Johan Haagensen, fremførte i *Norsk Idrætsblad* under tittelen ”Mandens stolthet er hans styrke”, der vitalitet og kraft ble fremhevet som

¹⁹ Rieber-Mohn 1921 s. 9. *Dagbladet* kunne melde den 20. aug. 1910 at håndboken var under trykking. Den 14. sept. var speiderbevegelsen oppe som sak i forbundsstyret til Ynglingeforbundet. Se: *Ynglingeforbundets Generalforsamlingsprotokoll 1910*, PA 0941 Aaa 0001

²⁰ *Maanedstidning for Kristiania Ynglingeforening* 13. nov. 1910

²¹ *Ynglingeforbundets Generalforsamlingsprotokoll 1911*, PA 0941 Aaa 0001

dyder, og problemet definert som ungdommens mangel på kraft, heller enn moral.²² Denne uttalelsen plasserer Dons og hans bevegelse solid i tradisjonen til og mellom søndagsskoler og Unge Menns Kristelige Forening. Men den sier også noe om Dons syn på mansrollen. Den domineres av måtehold og selvkontroll, og ligger lysår fra det fokuset Grøttum og Centralforeningen har på kraft og styrke, både i legeme og karakter.

Ut over dette var det en del formaliteter. Speidergutkomiteen hadde byttet ut *fleur de'lys*, det engelske speidermerket med den norske løve, og benyttet heller ikke uniform. De siste punktene var i stor grad bagateller, uniformen ble sågar droppet for at bevegelsen ikke skulle få et militært preg! Kronologien og tematikken leder oss dermed tilbake til *Tidens Tegn*, og den debatt som oppstod etter utgivelsen av det første nummer av *Speideren*. For det var verken religion eller militarisme som ble sentrum i det offentlige ordskiftet, men uniformen.

Uniformsstriden

Tro mot Baden-Powells system hadde Dons og Gasmann antatt en uniform for sine speidere, som lignet meget på den engelske, inkludert hatt og stav. Dette var på sett og vis nytt. Speidergutkomiteen hadde vært opptatt av å gjøre speiding så billig som mulig, ved å lage en billig håndbok og å droppe uniformen. Men det var ikke ulovlig å bruke uniformseffekter, og foretninger som Samson og Steen og Strøm solgte speiderutstyr.²³ *Norske gutter* kunne dessuten melde at turnforeningens speiderkorps den våren hadde antatt en felles uniform fordi speiderguttene selv ønsket det, dog uten at den var obligatorisk.²⁴ Uniformen lå i kortene, den var en for sentral del av den engelske bevegelsen til at den kunne avfeies helt. Særlig bladet *Norske gutter* hadde trykket bilder og illustrasjoner av speidere i uniform, og i bøker som *Ørnepatruljen* var uniformen nøye beskrevet, så selv om Speidergutkomiteen hadde unngått å trykke et eneste bilde av en speider i uniform i sin håndbok, var bildet av speidergutten med hatt og knebukser godt kjent. *Speideren* hadde ved siden av tittelen et bilde av en engelsk speidergutt i uniform, sakset fra engelske *The Scout*.

I første nummer av *Speideren* skisserte Dons og Gasmann opp organisasjon, løfte og drakt for *Norges Speidergutforbund*. Den uniformen de skisserte var en forenklet og rimelig versjon av den engelske: Mørk eller khakifarget turistskjorte med grønt slips og en filtilje på

²² *Norsk Idrætsblad* Julenummer 1909. Artikkelen inneholder et manipulert bilde der en statue av Niels Henrik Abel var byttet ut med en statue av en kroppsbygger.

²³ Annonsene for utstyr kom våren 1911, særlig i *Norsk idrætsblad* og *Norske Gutter*. Et interessant trekk er at annonsene henvender seg både til speidergutter og speiderpiker. Se for øvrig s. 81 i denne oppgave.

²⁴ *Norske Gutter* nr. 6 1911

armen, og fortrinnsvis blå bukser. Men at man hadde en offisiell uniform og utnevnt Samson og Co. som offisiell leverandør av utstyr var nok til å sette en del sinn i kok. Først ute var *Tidens Tegn*, som ikke var videre vennlig innstilt til speiding i utgangpunktet. Under overskriften "Væk med narrestrekene" erklærte avisen regelrett krig mot det nystartede forbundet. Uniformen ville, ifølge artikkelen, føre til at foreldrene måtte ut med mye penger for å få sin gutt "tiljuglet" slik speiderlederne ønsket, og at dette ville stenge bevegelsen for de mindre bemidlede deler av befolkningen. Det ville bli en "...systematisk opdragelse i snobberi og uniformshumbug".²⁵ Grøttum var ute i samme avis få dager senere og støttet redaktøren i hans syn på det nye speiderforbund. Han passet også på å understreke at hans speidere ikke hadde fastsatt noen uniform, og beklaget at "...en del herrer av religiøse og andre grunner hadde funnet at maatte skille sig ut"²⁶ Uniformen ble en sak som alle som var skeptiske til bevegelsen pekte på, og den suverent største kontroversen målt i oppmerksomhet, og ble dermed ofte en symbolsak. *Husmoderen* var allerede høsten 1910 skeptisk til at man skulle sette i gang enda en aktivitet for unge gutter, med en kostbar uniform attpåtil.²⁷ Av innleggene som kom opp i debatten etter Chr. Dons foredrag på Ynglingeforbundets generalforsamling i 1911 var flere om uniformen; at den var dyr og skapte klasseskiller som igjen gjorde bevegelsen til et byfenomen, og at den slik sett kanskje passet bedre i England enn i Norge.²⁸ Denne kontrasten mellom den engelske uniformen og det norske ble muligens fremhevet ekstra mye i forbindelse med at speiderne deltok i 17. mai-feiringen i 1911 for første gang.²⁹

Men det var en sak som bare eksisterte i debatten, i praksis var den drakten turnforeningens speiderkorps og den drakt Dons og Gasmann hadde foreskrevet identiske. Likevel, da Chr. Dons foredro om speiderbevegelsen på Ynglingeforbundets generalforsamling i juni 1911, måtte han forsvare uniformen, og Baden-Powell måtte forsvare den da han besøkte Kristiania i august samme år.

For mange fremstod uniformen som noe fremmed, noe engelsk, som man ikke hadde bruk for i Norge. Mange kommentatorer hevdet dessuten at Norge allerede var en førsteklases friluftsnasjon, og at bevegelsen derfor ikke hadde noen misjon her til lands,

²⁵ *Tidens Tegn* 25. mai 1911

²⁶ *Tidens Tegn* 30. mai 1911

²⁷ *Husmoderen* 1910 s. 56 (innbindingen av dette bladet mangler nummer og datering)

²⁸ *Ynglingeforbundets Generalforsamlingsprotokoll 1911*, PA 0941 Aaa 0001

²⁹ *Oslo krets 25 år Oslo 1936* s. 5. Bilde i *Tidens Tegn* 19. mai 1911

uavhengig av uniform. Det var særlig i *Morgenbladet* og noen husmorblader at disse typene reaksjoner kom frem.

Norges speidergutforbund

Med bladet *Speideren* ble Norges Speidergutforbund født. Ingen vet som tidligere nevnt riktig når forbundet ble startet, inkludert stifterne.³⁰ Det var nok av skeptiske stemmer da Norges speidergutforbund trådte frem i offentlighetens lys i mai 1911. Men det ble med noen utfall i noen aviser og blader, hovedsakelig fordi man fra det nye forbundets side ikke besvarte kritikken, slik at debatt var umulig. Å imøtegå *Tidens Tegn* var kanskje heller ikke nødvendig, arbeidet ser ut til å ha gått mye via Ynglingeforeningene, og i Gasmanns tilfelle ved Frogner skole. I mai 1911 henstilte Dons og Gasmann til forbundsstyret i Ynglingeforbundet å oppta arbeid for speiderbevegelsen på grunnlag av deres forbund. Ynglingeforbundet vedtok på generalforsamlingen i 1911 å forhandle med Norges Speidergutforbund om en nærmere ordning av speiderarbeidet i Ynglingeforeningene. I Kristiania ble det stiftet en tropp i ynglingeforeningen i oktober 1911.³¹ Innen august 1911 bestod forbundet av ca. 600 speidere fordelt på fire tropper i Kristiania, og en på Bygdøy. *Speideren* utkom månedlig med et opplag på 1500, og det meste av stoffet var skrevet av Dons og Gasmann selv.³² Selve bladet antok en tilsvarende form som det engelske *The Scout*, med meddelelser fra speiderledelsen, en slags artikkel, en troppsøvelse og en spenningshistorie som føljetong.

Dons og Gasmann ønsket i første omgang å få oversatt *Scouting for Boys* til norsk, men det var ikke mulig å få noe forlag med på dette.³³ Først i november 1911, på den første generalforsamlingen til forbundet, ble det vedtatt å gi ut en håndbok, dette fordi Speidergutkomiteens håndbok var nesten utsolgt.³⁴

Baden-Powells besøk

Robert Baden-Powell gav ut *Scouting for Boys* i 1908, men han var yrkesmilitær frem til mai 1910, da han gikk av for å bli speidersjef på heltid. Det var tvingende nødvendig, for bevegelsen hadde vokst ukontrollert i England, og var i ferd med å splittes opp. Han la ut på en lengre turné rundt omkring på de britiske øyer for å konsolidere bevegelsen. Etter halvannet år med reisevirksomhet bevilget han seg en fiskeferie i Norge i august 1911, og

³⁰ Se side 20

³¹ *Ynglingeforbundets Generalforsamlingsprotokoll 1910*, PA 0941 Aaa 0001; *Maanedtsblad for Kristiania ynglingeforening* nr. 9 1912

³² Rieber-Mohn 1921 s. 14

³³ *Speideren* nr. 1 1911

³⁴ Hauger 1936 s. 51; Gasmann 1912 s. 3

stilte seg samtidig til disposisjon for speiderforbundene i Norge. Besøket ble en del av en turne i Nord-Europa for å for å inspisere speiderne der.

Den 31. august om formiddagen ankom Baden-Powell Kristiania, og ble møtt på stasjonen av Chr. Dons, som fulgte generalen til Victoria Hotell, og der fremla sitt speiderarbeid. Litt senere kom Grøttum og Grimeland til hotellet for å møte Baden-Powell, og man diskuterte speiderarbeidets utforming i Norge.³⁵ I denne sammenheng skal Baden-Powell ha gitt sin tilslutning til Dons og Gasmann, og fremholdt at religionen er en selvsagt del av speiderbevegelsen. Så, kl 18.00 mønstret 5-600 speidere fra Turnforeningen og idrettsforeningens speidertropper, samt 1., 2. og 5. Kristiania tropp på Tullinløkka, der de ble inspisert, og fikk innviet sine flagg, før Baden-Powell talte i turnhallen. På forhånd gikk det rykter om at kongen ville komme til dette foredraget, men det var ikke tilfelle.³⁶ Ca. 150 tilhørere var møtt opp, i tillegg til en del speidergutter. Etter å ha talt, besvarte Baden-Powell spørsmål angående den kritikk som hadde vært rettet særlig mot uniformen. Rent bortsett fra at han mente gutter likte uniformer, fremholdt han også at den var ment som en rimelig, men praktisk drakt til å utføre speidertjeneste i. Men den hadde også en misjon i å bryte ned klasseforskjeller, og at den var en støtte for den enkelte speider når en ble stilt overfor utfordringer, den både forplikter og trøster.³⁷ Til slutt talte professor Otto Andersen, leder av det pedagogiske seminar, visepresident i Norges Forsvarsforening, og en av grunnleggerne av Det Pædagogiske Samfund. Han var en av de store pedagogene i Norden, og hadde gjennom sin skole i Kristiania lagt vekt på å gi ungdommen "...selvstendig arbeidsevne og alsidig aandsdannelse".³⁸ Andersen hadde fulgt speiderbevegelsen siden James Grøttum halvannet år i forveien hadde foredratt om den i Det Pædagogiske Samfund, og uttalte at om uniformen kanskje ikke passet så godt i Norge, kunne man være enige om hovedlinjene og de høyverdige mål.³⁹

Det er grunn til å spørre hva som skjedde denne dagen, for det kan være dette som sikret Norges speidergutforbunds overlevelse. Ifølge alle de store historikkene over forbundet renses Baden-Powell luften denne dagen og satte skapet på plass; mens Grøttums speiderkorps

³⁵ *Verdens Gang* 1. september 1911; *Morgenbladet* 1. September 1911; *Tidens tegn* 1. September 1911; *Speideren* nr. 5 1911

³⁶ *Verdens Gang* 29. august 1911. Men statsminister Konow dukket opp på middagen etterpå.

³⁷ *Husmoderen* 1911 s. 310. Baden-Powells tale ble referert av Sarah Walters, og trykket til tross for at *Husmoderen* var skeptisk til bl.a. uniformen

³⁸ *Norsk Biografisk leksikon*, Oslo 1929

³⁹ *Tidens Tegn* 1. september 1911

langsomt svant hen.⁴⁰ Men hvor troverdig er dette? Etter at disse historikkene kom har Finn Seeberg, sønn av F.G. Seeberg, en av de første speiderguttene i Norge og senere leder i 11. Kristiania Tropp, protestert mot denne fremstillingen av historien, og hevdet Norske Gutters Speiderkorps ble lagt ned i 1912 fordi Dons og Gasmann blankt avviste samarbeid.⁴¹ Centralforeningen skal ha ment at saken var for god til å bli ødelagt av strid, oppløste seg selv, og oppfordret guttene til å melde seg inn i det andre forbundet. Seeberg hevdet Norges Speidergutforbund forsøkte å skrive om historien, og fjerne all speiding før Dons og Gasmann.

Det kan være interessant å se hva Baden-Powell selv sier om saken. I oktober 1911 skrev han en rapport fra sin reise i Nord-Europa i *Headquarter's Gazette*, den engelske avis for speiderledere. I rapporten om Norge skriver han at de to forbundene er i ferd med å tilpasse seg hverandre og gå sammen i ett forbund. Baden-Powell ønsket etter alt å dømme ro og samling rundt ett forbund, en innstilling han viste da han var på turné i Irland våren 1911. Da ha fikk møte nasjonalistspeidere som ikke sverget troskap til kongen, kommenterte han at det disse troppene ville kunne avvæpne motstanden mot speiderne.⁴² Strid mellom fraksjoner hadde nesten ødelagt den engelske bevegelsen; uenighet mellom forskjellige ledere om hvordan speiding skulle drives skapte vondt blod og dårlig publisitet. I 1909 hadde speiderkommisjonen for London, Sir Francis Vane brutt ut av Baden-Powells forbund og gått over til det konkurrerende British Boy Scouts, og tatt store deler av London krets med seg.⁴³ Det kan være Baden-Powell tenkte i lignende baner med hensyn til Norge, og at hans erfaring fra England gjorde at han først og fremst ville unngå konflikt.

Baden-Powell var helt klart for både uniformen og for religionen i norsk speiderbevegelse. Han skal ha gjort dette klart i et privat brev til Dons før sitt besøk i 1911.⁴⁴ Spørsmålet er om det var noe avgjørende punkt. Han førte tjenestebok over alle rundreiser han gjorde fra han gikk av 7.mai 1910 til han tok ferie i august 1911. Av denne fremgår det at han dette snaut halvannet året før han kom til Norge i første rekke tilstrebet å konsolidere bevegelsen, og få samlet gruppene inn i en helhetlig organisasjon etter bråket med

⁴⁰ Hauger 1936; Rieber-Mohn 1921; Bolin 1961

⁴¹ *Speideren* nr. 12 1914; *Aftenposten* 20. februar 1965

⁴² *Wade papers* 50255 B

⁴³ Jeal 2001 s. 404

⁴⁴ Utdrag av brevet er trykket i *Speideren* nr. 4 1911. Baden-Powell ankom med båten fra Hull den 7. august, og skal ha forsøkt å komme i kontakt med Dons før han reiste videre. Dette gikk dessverre ikke, og han skrev derfor et brev. Hva mer som stod i brevet er ikke kjent.

Francis Vane.⁴⁵ I tjenestedagboken la han også vekt på at speiderne ikke var protestantiske, men åpen for alle religioner og trossamfunn. Det er langt fra sikkert at han hadde hatt noe å utsette på Norske Gutters Speiderkorps alene. Interessant er også ingeniør Wisløffs innlegg i diskusjonen etter Chr. Dons foredrag om speidergutter på Ynglingeforbundets generalforsamling. Ifølge ham var Grøttum villig til å inkludere religion i speideroppdragelsen, men Dons fastholdt at Grøttums speidere holdt seg til den håndboken Speidergutkomiteen hadde gitt ut, og at dette plasserte bevegelsen på et helt feil grunnlag. På den andre side bemerker Dagblad-journalist Mattieu Berckenhof senere at "...Den tappert stridende rittmester [Grøttum] ved denne leilighet kanskje kunne vist en større sindighet og forhandlingsvilje".⁴⁶ Det er religion, og det er religion. Norske Gutters Speiderkorps hadde som vi har sett, ingen problemer med å ta sine speidergutter med på gudstjeneste, noe de blant annet gjorde på den nevnte turen til Vettakollen.⁴⁷ Men det er forskjell på dette og å legge religion til grunn for arbeidet, enten i form av andakter eller regulær bibelundervisning. Som vi skal se senere ble Gasmann i sin håndbok nødt til å sette klare grenser for hva en speiderleder skulle gjøre og ikke gjøre i forhold til religion. Han satte grensen ved trosopplæring, men skal vi tro møtereferatet fra Ynglingeforbundets generalforsamling i 1911 var det krefter der som gjerne ville gått lengre. Religionens rolle ble tilspisset igjen da KFUM dannet sitt eget speiderforbund.⁴⁸

Det er godt mulig at begge parter har ridd sine kjepphester i denne saken, men resultatet ble at det største forbundet, Norske Gutter Speiderkorps sakte men sikkert falt fra hverandre. Turnforeningens tropp gikk over til Norges Speideregutforbund i desember 1911, korpsene i andre byer gikk inn eller dukket opp i Norges Speideregutforbund senere.⁴⁹

Vekst og fall

Mens et forbund falt vokste et annet. Fra november 1911 kunne *Speideren* rapportere om nye speidertropper nesten hver måned, i første omgang fra Kristiania og Østfold, men etter hvert også fra resten av landet. Noen steder, som i Bergen, hadde man flere allerede eksisterende tropper, og i tillegg til disse kom Ynglingeforeningens tropper, hvilket gjorde Bergen til et

⁴⁵ *Wade papers* 50255 B. Dagboken viser at han var på nærmest kontinuerlig turne fra oktober 1910 til august 1911, og besøkte hele Storbritannia.

⁴⁶ Sitert etter: Bolin 1961 s. 46.

⁴⁷ *Dagbladet* 9. og 19. mai 1910. Ifølge *Dagbladet* deltok speiderguttene i gudstjeneste i Holmenkollen kapell før de dro til Vettakollen.

⁴⁸ SPM (Norsk speidermuseum) 003163, Gasmann til kretser og tropper, 20.8. 1945

⁴⁹ *Speideren* nr. 7 1911.

sentrum for speiding på Vestlandet.⁵⁰ Bergen ble også en egen krets etter hvert, i tillegg til Smålenene og Kristiania. Det ser ut til at man noen steder har holdt seg utenfor forbundet, eller vært tilknyttet Norske Gutters Speiderkorps lenger enn andre steder, blant annet i Drammen, der det gamle speiderkorpset meldte seg inn i Norges Speidergutforbund i september 1913.⁵¹ Fra ca. 600 medlemmer i august 1911, økte Norges Speidergutforbund til ca. 2000 til Generalforsamlingen i 1913, og 3000 i 1915.⁵² Etter Baden-Powells besøk gikk Grøttum på krigsstien i *Norsk Idrætsblad*, med flere artikler og reportasjer med klar brodd mot Norges Speidergutforbund. Disse opphørte med julenummeret 1911, altså omtrent samtidig som turnforeningens tropp gikk inn i Norges Speidergutforbund. Etter dette ser luften ut til å ha gått ut av kampanjen. Det dog vanskelig å si sikkert når det var slutt for Norske Gutters Speiderkorps. *Haandbok for Norske Speidergutter* fantes i salg utover våren og forsommeren 1913, og så sent som juli det året kunne nye tropper og speidere innskrives ved Kristiania Inspeksjonsskole på kveldstid.⁵³ En rimelig datering av den endelige slutten kan være september 1913, da Speiderkorpset i Drammen gikk inn i Norges Speidergutforbund.

Det siste Grøttum gjorde for speidingen var å organisere en tur til Sverige etter invitasjon fra det svenske speiderforbundet i anledning de olympiske lekene i Stockholm i 1912 gjennom *Norsk Idrætsblad*, der han fortsatt var redaktør.⁵⁴ Før dette, i april, var det kommet en ny speiderbok, skrevet av Hans Møller Gasmann.

Speidergutboken

I november 1911 holdt Norges speidergutforbund generalforsamling for første gang. Det ble en hovedstadsaffære, og styret som ble valgt var deretter: Chr. Dons, formann; Hans Møller Gasmann, viseformann; Atle Angell, sekretær; og Arne Godal, styremedlem. I tillegg til lederne for 1., 2., 3. Kristiania tropp og 1. Bygdøy tropp, ble K. O. Kornelius fra Ynglinge forbundet valgt til reisesekretær.⁵⁵ Kornelius var prest av yrke, og aktiv både i det kristelige studentarbeidet, i Ynglinge forbundet og i søndagsskoleforbundet. I 1911 var han 25

⁵⁰ Steen, Sverre, *Bergens Ynglinge forening K.F.U.M gjennom 50 år 1875-1925*, Bergen 1925 s. 110-112. I 1911-1912 var det stor speideraktivitet. Ynglinge foreningen startet sitt arbeid våren 1912. På dette tidspunktet var det allerede ni tropper i aktivitet i Bergen, og disse meldte seg inn i Norges Speidergutforbund i april 1912. Ynglinge foreningens tropper kom med i november samme år. Se *Speideren* nr. 4 og nr. 9 1912

⁵¹ *Speideren* nr. 9 1913

⁵² Rieber-Mohn 1921 s. 20; *Speideren* Nr. 10 1915

⁵³ *Norske Gutter* nr. 24 og nr. 41 1913

⁵⁴ *Norsk Idrætsblad* 27. juni 1912. Invitasjonen gikk ut i juni, og avreise var i juli. Ca. 60 speidere fra forskjellige steder i landet reiste.

⁵⁵ *Speideren* nr. 7 1911

år gammel.⁵⁶ Det ble vedtatt at man skulle utgi sin egen håndbok, og et eget forlag ble opprettet i den anledning. Boken er i sin helhet skrevet av Hans Møller Gasmann, og er i alle henseender et originalverk. Deler av boken hadde blitt skrevet til *Speideren* originalt, og disse er helt uavhengig av for eksempel *Scouting for Boys*. I den grad den har vært påvirket av noe er det den amerikanske håndboken, som var utgitt i 1911 og var et mye mer saklig og omfattende verk enn *Scouting for Boys*.

I likhet med *Haandbok for norske speidergutter* er *Speidergutboken* en liten, hendig og rimelig bok på drøyt 100 sider. Strukturmessig er den delt i tre deler: *Speidersaken*, *speideraand* og *speiderliv*. Den påfølgende nærmere undersøkelse av denne bok vil følge denne struktur.

Speidersaken

Den første delen om speidersaken er delt opp fire underdeler, *oprindelse*, *organisasjon*, *love og optagelse*, og *dyktighetsmerker*. Til dels består dette kapittelet av formaliteter, men det er viktige nye momenter her, blant annet er det den første samlede liste over ferdighetsmerker for norske speidere; dette hadde ikke vært en del av *Haandbok for Norske Speidergutter*. Dessuten er tonen særegen. Gasmann skiller seg fra mange andre ved ikke å definere ungdommen som et problem, men et slags offer.

Det klages over all den ugagn som gutter gjør på sin fritid; men hvad er der gjort for at sysselsætte dem eller gi dem anledning til at faa sin fritid fylt med nyttig adspredelse?⁵⁷

Det er heller ingen snakk om å forbedre samfunnet ved å utdanne ungdommen, det er individet som skal lære å klare seg selv. Årsaken til dette ligger etter alt å dømme i det Gasmann regner for det sentrale. For selv om man tar sikte på ”utdannelsen i forskjellige ferdigheter” er det utdannelsen av ”gutter som er sig sit ansvar bevisst overfor Gud og verden, og som handler i overenstemmelse hermed – Dette er sakens egentlige kjerne og mål”.⁵⁸ Og en speider som har grepet sakens kjerne slutter ikke å være speider når han ikke er på tur eller på møte. Delen om speidersakens opprinnelse er i grunn lite historie, men desto mer et innlegg i debatten om speiderbevegelsens mål, og et svar til Centralforeningen. F.G. Seeberg hadde uttalt til *Dagbladet* at speiding var en type idrett.⁵⁹ Speidersaken var dermed

⁵⁶ *Studentene fra 1904*

⁵⁷ Gasmann 1912 s. 6

⁵⁸ Gasmann 1912 s. 6

⁵⁹ *Dagbladet* 28. februar 1910

opprinnelig en idrettssak, og med idrett hadde religion ingenting å gjøre.⁶⁰ Dette er Gasmann uenig i:

Hvad har religionen med idræt at gjøre? Ja, først er vel dertil at svare at *ret oppfattet* har religionen med *alt* at gjøre; ti av mit forhold til Gud bestemmes hele min øvrige færd. Men dernæst: Vi vil ikke utdanne idrætsmænd, ”pokaljægere” og slikt; vi vil utdanne *mennesker*, og dør kommer man ikke forbi religionen.⁶¹

Dette er et forholdsvis omfattende religionssyn, og mye mer markert enn det religionsynet man finner ikke bare i den engelske bevegelsen, men også i den amerikanske og den svenske på denne tiden. Riktignok finnes speiderbevegelser i alle avskygninger. Den amerikanske bevegelsen ble til å begynne med sterkt preget av naturalisme på grunn av sin første leder, Ernst Thompson Seton.⁶² Men alt dette er desto merkeligere ettersom Dons og Gasmann lenge hadde hevdet at de drev sin aktivitet i henhold til Baden-Powells system.⁶³

Da er vi over på hva man mener med system, for organisasjonen av forbundet var en blåkopi av det engelske, og både loven og løftet er ordrette oversettelser. Men her slutter også likheten, Gasmann skiller ikke mellom speidere av første, andre eller tredje grad slik Baden-Powell gjør, opptakskravene er kun de aller enkleste, og hentet fra den amerikanske håndboken, og samler opp det som har vært publisert i *Speideren* om drakt, hilsen og merke, samt alle ferdighetsmerker.⁶⁴ Symbolikken har også vært gjenstand for innovasjon. *Fleur de Lys*, speidernes internasjonale merke, ble antatt av Baden-Powell fordi den var en del av kompassrosen på kart som viste hvor nord var, og at det var tegnet til speiderne i hæren. Siden fredsspeiderne skulle vise vei for samfunnet på samme måte som krigsspeiderne skulle vise vei for hæren i krig, hadde man samme merke.⁶⁵ I Norge begrenset man forklaringen til at de tre punktene i liljen et symbol på speiderløftets tre deler.⁶⁶

Det er i det hele tatt mye innovativt i denne delen av boken. Igjen, det er ikke overraskende at noen ting er endret, og en del av forskjellene kan skyldes praktiske forhold. Når man droppet punktet om at hver patrulje skal ha et dyreskrik til kjenningslyd, er det først

⁶⁰ *Norsk idrætsblad* nr. 44 1911. Grøttum viser her til hvordan amerikanerne ikke regnet religion som en del av sin bevegelse, i forbindelse med en reportasje om en norsk-amerikansk speiderleder på besøk i Norge.

⁶¹ Gasmann 1912 s. 6

⁶² Boy Scouts of America, *The Official handbook for Boys*, New York 1911

⁶³ Undertittelen til bladet *Speideren* var ”organ for Norsk Speidergut-forbund – Sir R. Baden-Powell’s system”

⁶⁴ Alt dette er ferdighetsprøver. For å bli en patruljefører måtte man for eksempel være 1. grads speider, den høyeste graden, i henhold til Norske Gutters Speiderkorps og Baden-Powell. Gasmann utelot dette, og stilte kun de enkleste krav til opptak, etter modell fra den amerikanske håndboken.

⁶⁵ Baden-Powell 1908 s. 34

⁶⁶ Gasmann, Hans Møller 1912 s. 11, *Speideren* nr. 1 1911

og fremst fordi dyrelyder er vanskelige å lage. På samme måte kan systemet med første, andre og tredje grads speidere, som Norske Gutters Speiderkorps, hadde prøvd ut, ikke ha passet for den norske bevegelsen.⁶⁷ Men Gasmann, som skal ha stått særlig hardt på kravet om religion som grunnsten i bevegelsen under samtaler med Grøttum, har her satt Gud i sentrum for arbeidet, ikke som en del av det, men som den grunn alt bygger på.⁶⁸ Dette gjør han også klart i håndboken, og mange av endringene må sees i lys av dette grunnsynet.

Speiderånd

Delen om Speiderånd består av tre overskrifter: *Speideraand, Fædrelandskjærlighet og sundhetspleie.*

Som det første i vort speiderløfte er nævnt vor plikt mot Gud. Og det er ikke tilfeldig at dette staar først; ti **hele vort liv bestemmes av vort forhold til Gud**⁶⁹

Igjen, som vi så i forrige del er det religion som ligger til grunn for alt speiderarbeid. Naturen er Guds skaperverk og fedrelandet er en gave fra Gud. Speidere vil ifølge Gasmann vise større ærbødighet for naturen og ta sine plikter ovenfor fedrelandet mer alvorlig fordi de vet dette. I plikten mot Gud og fedreland skal en speider først og fremst gjøre sitt arbeid, og gjøre det godt, enten han har en ansvarsfull eller ubemerket post. Arbeidet er ifølge Gasmann Guds gave og livets velsignelse. Nest etter dette skal en speider hjelpe andre, og gjøre en god tårn hver dag. Som et ridderskap skal speiderne hjelpe andre, vise en rakrygget holdning og med villig sinn og et smil om munnen utføre de oppgaver de får tildelt. Utover dette går Gasmann inn på detaljer ved oppførsel. Noen, slik som å ikke spytte på gaten, var deler av allmenne kampanjer i samtiden, i dette tilfelle i kampen mot tuberkulosen; andre detaljer, som at man ikke bør plystre fordi det stort sett plager andre, er etter alt å dømme Gasmanns egne bidrag. Det praktiske og konkrete i denne delen er en kortfattet skikk og bruk for speidere, med en forankring i Gud.

I forbindelse med tilnærmingen til Ynglingeforbundet i 1911 kom det en del reaksjoner på at søndagen ble brukt til å dra ut i skogen, da dette ville trekke guttene vekk fra kirken og gudstjenesten. Gasmann tar dette opp i håndboken, og understreker at

⁶⁷ Et gradsystem er overordnet ferdighetsmerkene, men kan bygge på dem. For å få graden stilles det konkrete krav til ferdigheter, og prøver må avlegges. Kravene er balansert mellom alle ferdigheter en speider skal ha, i motsetning til de senere merkesnorene, som kun sier noe om hvor mange ferdighetsmerker en speider hadde tatt. Oftest er det bare speidere av den høyeste graden som kan bli patruljeførere.

⁶⁸ Bolin 1961 s. 56

⁶⁹ Gasmann 1912 s. 16

speiderlederen må sørge for å trekke guttene til menigheten, ikke vekk fra den, og at man, om man er på tur en søndag, bør holde en liten andakt og lese søndagens evangelium. Samtidig imøtegikk Gasmann dem som mente at religionsundervisning hørte hjemmet og skolen til, og understreket at religionsundervisning falt utenfor rammen av speiderarbeidet, men at man ville drive ”praktisk religionsøvelse”.⁷⁰ Dette var definitivt et kompromiss, og et forsøk på å sette en grense for religionen. Det var nok av ledere i Ynglingeforbundet som ville ha inkludert bibelstudier i speiderarbeidet, og selv om Gasmann lot det være opp til den enkelte speiderleder og dennes erfaring hvor mye religiøst stoff en ville inkludere, understreker han at det er snakk om religionsutøvelse, altså en andakt eller et felles fadervår, og ikke noen religionsopplæring. Denne grensegangen ble igjen aktuell i 1945, da KFUM dannet sitt eget speiderforbund fordi de var misfornøyde med religionsinnholdet i Norges Speidergutforbund.⁷¹ ”Norge er dit fædreland, dette er det land Gud har git dig. Guds ord nævner det som et gode at en faar leve længe i sit land”, skrev Gasmann.⁷² Han hadde, som vi har sett tidligere, et religiøst grunnlag for den fedrelandskjærighet har forkynte: Fedrelandet er Guds gave. En speidergutt skal særlig holde to ting i ære: Flagget og riksvåpenet, og *Fæderlandskjærighet* er i hovedsak en kortfattet beskrivelse av disses form og historie. Men i motsetning til i *Haandbok for norske speidergutter* har ikke speiderguttene noen plikt overfor fedrelandet, selv om det er aldri så vakkert, men en plikt overfor Gud til å ta vare på den gaven man har fått i et eget land. Sagt med andre ord, den plikt man har ovenfor fedrelandet er det samme som den plikt man har overfor Gud til å verge sitt land. Det samme gjelder ens legeme. ”Dit legeme er ogsaa en gave fra Gud, og du skal pleie det likesaa omhyggelig som hver Guds gave”.⁷³ Trening og mosjon bør ikke drives med det mål å bygge store muskler, men for å bevare ens ”...gode humør, arbeidslyst og arbeidskraft”.⁷⁴

Speiderliv

Denne siste delen av boken utgjør om lag 70 % av sidene, og er et oppslagsverk og lærebok i ulike ferdigheter, kunnskap og aktiviteter, og viser også bredden i det en speider bør kunne. Boken har til dels detaljerte og omfattende innføringer i mange ulike emner. I motsetning til mange andre fjernet Gasmann opplæring i sporingkunsten, som hadde vært en viktig del i *Scouting for Boys*, og bruker plass på natur og stjerne kunnskap. Disse kunnskapskapitlene er

⁷⁰ Gasmann 1912 s. 16. Min kursivering.

⁷¹ SPM (Norsk speidermuseum) 003163, Gasmann til kretser og tropper, 20/8 1945

⁷² Gasmann 1912 s. 20

⁷³ Gasmann 1912 s. 26

⁷⁴ Gasmann 1912 s. 26

igjen knyttet til ulike ferdighetsmerker. Det er slående at den aktiviteten som Centralforeningen hadde lagt slik vekt på er så nedprioritert hos Gasmann. Boken er dominert av praktisk friluftskunnskap, og ser ut til å være inspirert av den amerikanske speiderhåndboken; bl.a. er de fleste illustrasjonene hentet derfra. Dermed får hele perspektivet på ferdigheter hos Gasmann en mer amerikansk vinkling. The Boy Scouts of America er en organisasjon som ble satt sammen av flere lignende initiativer og ledende menn. Speidersjefen Ernest Seton Thompson hadde, som nevnt, begynt med friluftsløyper for unge gutter allerede i 1900, og hadde etablert en egen organisasjon, The Woodcraft Indians, tuftet hovedsakelig på naturalisme og indianerdyrking.⁷⁵ Setons mål med håndboken var å lage en omfattende, men lettfattelig innføring i naturkunnskap og speiderferdigheter, og boken er derfor 400 sider lang, og spekket med informasjon, mange illustrasjoner og bidrag fra noen av landets ledende autoriteter på sitt felt. Gasmann har ikke hentet direkte fra den amerikanske håndboken, men har benyttet det samme perspektivet på håndboken som en lærebok i praktiske ferdigheter. På grunn av begrenset plass kan han ikke være utfyllende, men på noen temaer, som for eksempel seiling og navigering etter stjernene, har han skrevet noe i nærheten av en lærebok.

For Seton var det dog snakk om natur for naturens skyld, Gasmann ser på naturen som Guds skaperverk. Han uttrykker en slags religiøs naturalisme. Setons kjærlighet til naturen var en erkjennelse av at den var vakker i seg selv, og et resultat av hans fascinasjon med indianere og deres forhold til naturen. Gasmann deler det lett romantiske forholdet til natur og til indianere, både han og Seton hadde vokst opp med James Fenimore Coopers indianerfortellinger.⁷⁶ Men dette forholdet bygger han på en erkjennelse av naturen som Guds skaperverk, selv om en del formuleringer kan minne om den litterære indianerfigurens forhold til naturen omkring seg.

Du føler at du hører sammen med den – at vi ikke er noe for oss selv, og blomsten noget helt andet, men at alt er bundet sammen med uløslige baand, og at alt peker hen mot Gud, ”himmelens og jordens skaper”⁷⁷

Alle speiderbøker med respekt for seg selv har med et avsnitt eller flere om at en speider elsker naturen og verner om den. Men Gasmanns naturalisme er ikke noe kristelig pliktløp, det er en form for naturalistisk teologi. En speidergutt som har dyr i fangenskap må behandle

⁷⁵ Morris 1970 s.183-194

⁷⁶ *Norske Gutter* nr. 42 1912. Gasmann anbefalte bøkene varmt i en annonse for en nytgivelse i 1912, og beskrev hvordan han selv hadde elsket disse bøkene da han selv vokste opp.

⁷⁷ Gasmann 1912 s. 43

disse dyrene godt, for han "...skal engang avlegge regnskap for [sin] behandling av dem"⁷⁸ Dessuten er alle dyr like mye verd, selv larven og padden, begge er en del av Guds skaperverk, og "intet er stygt som ikke er ondt". Guds godhet og visdom viser seg i naturen og dyreriket for alle som ser etter, og det er en årsak og en hensikt bak alle tings utforming. I vår tids terminologi ville vi kanskje kalle dette for Intelligent Design. Denne typen naturteologi gir også mening til Gasmanns syn på religionens rolle i speiderbevegelsen, en tur i skog og mark er en religiøs opplevelse i seg selv:

Det burde kunne falde naturlig at naar Guds skabninger er ute i Guds natur, så søkte de ikke bare at glæde sig over Guds skaberverk, men ogsaa at takke Gud selv.⁷⁹

Utover det rent teologiske utmerker denne siste delen av boken seg ved å være sober og saklig. I motsetning til bl.a. Baden-Powell som til dels oppfordrer til hodestups heroisme, er Gasmann nøye med å understreke at førstehjelp kun er ment å være midlertidig behandling inntil man kan få den skadede personen til lege, og at kun brannmenn må gå inn i et brennende hus. Det er etter alt å dømme den erfarne ungdomslederen som snakker, og boken er språklig sett rettet mot guttene selv; språkføringen er lettfattet. Mens de to første delene, som stort sett tar for seg mer formelle temaer er indirekte formulert, og etter alt å dømme adressert til lederne, er denne faktadelen av boken direkte henvendt til leseren som speidergutt, muntlig i preget, og med en og annen anekdote. Den erfarne ungdomslederen Gasmann markerer seg også ved å inkludere en egen seksjon med tropps- og patruljeleker, samt noen sanger. Dette var nok en kjærkommen hjelp til ferske speiderledere, men det ligger sannsynligvis en annen tanke bak dette også. Dons og Gasmann hadde startet sitt forbund fordi de var uenige i måten speiderarbeidet ble drevet fra Centralforeningens side. Hovedinnvendingen var religion, men den andre innvendingen var militarisme, og Gasmann fraråder ledere, etter først å ha oppfordret til kreativitet rundt aktivitetene, fra å henfalle til for mye militær eksersis eller gymnastikk, men å legge vekt på lek. Det blir dermed ekstra meningsfylt å inkludere leker, øvelser og aktiviteter som lederne kunne benytte i sitt speiderarbeid.

⁷⁸ Gasmann 1912 s. 41

⁷⁹ Gasmann 1912 s. 17

Guds skapninger i Guds natur

Norges Speidergutforbund var altså en kristelig opposisjon til det allerede eksisterende speiderarbeid i Norge. Og det var ledet av meget unge mennesker, alle med unntak av Gasmann var tidlig i 20-årene, og ville i 1911 være for ungdommer å regne. Alle, Gasmann inkludert, var dessuten ungarer; og alle har sannsynligvis vært tilknyttet Ynglingeforeningen i Kristiania, og et foredrag Chr. Dons holdt der i november 1910 og en artikkel han skrev i *Den unges ven* et drøyt år tidligere har sannsynligvis vært deres introduksjon til speiderbevegelsen. Dermed hadde man en opposisjonsgruppe bygget rundt Dons, og hans motforestilling mot Centralforeningens speideropplegg. En kristelig opposisjon. Men hvorfor en opposisjonsgruppe i tilknytning til, men utenfor Ynglingeforeningen?

Speiderbevegelsen var paradoksalt nok en trussel mot Ynglingeforeningens gutteavdelinger, og all annen gutteaktivitet, som f.eks. guttekorps. Jeg sier paradoksalt fordi den fra Baden-Powells siden var ment å styrke disse gruppene og virke komplementært til dem. I Bodø hadde man et guttekorps å konkurrere med, og speiderkorpsets aktiviteter inkluderte derfor blant annet et musikkorps.⁸⁰ Da Speiderbevegelsen ble virkelig populær i Bergen i 1911, gikk det utover Ynglingeforeningens gutteaktiviteter, og den besluttet derfor våren 1912 å starte speiderkorps for å få tak i guttene igjen.⁸¹ Også i Kristiania har Ynglingeforeningens speiderarbeid kommet i gang først etter at Norske Gutters Speiderkorps hadde fått et fotfeste; da F. G. Seeberg holdt foredrag om speiderbevegelsen på Ynglingeforeningens basar i februar 1910 ser ikke dette ut til å ha vekket noen aktivitet fra organisasjonens side.⁸² Det var først på vinteren og vårparten 1911 at Ynglingeforeningene begynte å få øynene opp for speidingen. Selv da var det motstand, en del mente at guttene heller burde gå i kirken eller være hjemme og hjelpe sine foreldre heller enn å dra ut på tur.⁸³

Men det ble åpenbart etter at Speidergutkomiteens håndbok kom ut i september 1910 at deres form for speiding ikke var komplementær til det arbeid Ynglingeforeningene drev. Karakterdannelsen som Speidergutkomiteen la opp til hadde ikke det fundamentet av sedelighet og kristelig livssyn som lå til grunn for Ynglingeforeningens arbeid. Dessuten pekte det rekrutteringsmessig videre til idrettslagene heller enn til Ynglingebevegelsen. At Ynglingeforeningens ledere etter hvert innså at man måtte ta opp speiderarbeidet må i stor grad sies å være Chr. Dons' fortjeneste, men han har nok blitt hjulpet av synkende

⁸⁰ *Bodø Speiderkorps 15 års beretning*, Bodø 1927, NB SA (NA/A C8376); Hauger 1936 s. 50

⁸¹ Steen 1925 s.111

⁸² *Dagbladet* 10. februar 1910

⁸³ *Ynglingeforbundets Generalforsamlingsprotokoll 1911*, PA 0941 Aaa 0001

oppslutning rundt Ynglingeforeningenes gutteavdelinger. Dons hadde drevet en speidertropp siden våren 1910, men hadde etter at håndboken kom ut begynt å arbeide for at Ynglingeforeningene skulle ta opp speiderarbeidet.⁸⁴ Noen av lederne der hørte ham, som Gasmann og Eckhoff, men for ledelsen tok det så lang tid før man forsonet seg med tanken at Dons og hans støttespillere hadde stiftet et speiderforbund utenfor Ynglingebevegelsen.

Norges Speidergutforbund beskyldte Norske Gutter Speiderkorps for å avvike fra Baden-Powells opprinnelige idé. Men deres egen ortodoksi må sies å ha vært temmelig kosmetisk. Baden-Powell ville gjøre guttene til gode borgere, Dons og Gasmann ville gjøre dem til gode kristne. Rammen de la opp for arbeidet, speiderloven og speiderløftet, var ordrette oversettelser av de engelske motparter, og detaljer som uniformen og bladet *Speideren* er også med.⁸⁵ Men praktisk religionsøvelse fikk en svært fremtredende plass i Norges speidergutforbund. Man skulle ikke drive direkte opplæring, altså bibeltimer og katekismeundervisning, men hele arbeidet var tuftet på gudstro. Å glede seg over naturen var å glede seg over Guds skaperverk, å elske sitt fedreland er å gjøre ære på det land Gud har gitt en, å oppføre seg som en ekte speider er å oppføre seg som "...et Jesu Kristi dicipel".⁸⁶

Det Dons og Gasmann hadde gjort var å konsentrere seg om en helt annen del av Baden-Powells speideridé, karakterbyggingen. De så helt bort fra det som hadde vært hovedaktiviteten både for mange engelske speidere og for Norske Gutters Speiderkorps, sporingen og terrengøvelsene. Det man satt igjen med var en slags kristelig ungdomsklubb som drev med friluftsliv etter turistmodellen.⁸⁷ Ingen fysisk fostring, ingen hodestups heldedåder, ingen persondyrking.⁸⁸ I tillegg til dette kommer et fokus på lek og kreativitet heller enn disiplin og korpsånd. Kort oppsummert kan man si at man drev Ynglingeforeningenes gutteaktivitet innenfor rammen av speiding.

⁸⁴ *Oslo krets 25 år* Oslo 1936 s. 11

⁸⁵ Tittelen *Speideren* er en direkte oversettelse av *The Scout*, det engelske speiderbladet, og dette er understreket av at tittelillustrasjonen, med et bilde av en speidergutt, er helt identisk.

⁸⁶ *Speideren* nr. 4 1911

⁸⁷ Turistbevegelsen var en bevegelse for å promotere fotturer i skog eller rurale omgivelser. Denne var rettet mot voksne mennesker, og ble etablert i Norge i 1868.

⁸⁸ Det nærmeste man kommer er stiftelsesdatoene for kretsen og forbundet, som var satt til henholdsvis Baden-Powells og Chr. Dons fødselsdager, da ingen husket de virkelige datoene. Selv Baden-Powell spilte en beskjeden rolle den første tiden. Det var mer vanlig å behandle personer som losjebrødre enn som helter. Da Edward Eckhoff døde av blodforgiftning i 1917 fikk dette mye omtale i speiderforbundets organer i denne losje-formen, og nekrologer over speidergutter som døde av spanskesyken kunne det være både to og tre av i hvert nummer av månedsbladet *Speideren* i 1917 og 1918.

Speiderarbeid og speideragitasjon utenfor forbundene

Det er ikke alt av det tidlige speiderarbeid eller aktører som enkelt kan innordnes under det ene eller andre forbund. Dette kapittelet tar for seg tre aktører: Ukebladet *Norske Gutter*, utstyrsleverandørene, og tidlig pikespeiding.

Norske Gutter

Allerede fra november 1909 publiserte ukebladet *Norske Gutter* en rekke artikler om speidere, de fleste under tittelen ”speiderguttenes spalte”. I tillegg hadde redaktøren i *Norske Gutter*, Per Wendelbo, oversatt den engelske speiderromanen *Ørnepatruljen*, og skrev i 1911 boken *Haukepatruljen*, denne gangen under sitt eget navn, og ikke pseudonymet Rolf Rammel.¹ Wendelbo var en travel mann, foruten å oversette bøker og gi ut *Norske Gutter*, var han utenriksredaktør i *Morgenbladet*.²

Bladet ser ikke ut til å ha hatt noen særlig tilknytning til noe forbund. Det organiserte speiderarbeid ble bare unntaksvis nevnt i bladets spalter, men man ser ut til å ha forholdt seg uavhengig, men velvillige til Centralforeningens speiderarbeid fra midten av april 1910, ved å oppfordre til å organisere seg via Speiderguttkomiteen.³ Det er også med denne artikkelen at man begynner å bruke begrepet speidergutt, som ellers hadde vært i alminnelig bruk siden februar. Selve speiderguttenes spalte består for det meste av tips og vink som er sakset fra *Scouting for Boys*, og en serie instruksjonsartikler undertegnet ”old scout”, originalskrevet for *Norske Gutter*. Først på slutten av 1912, et tidspunkt da Norske Gutters Speiderkorps var falt mer eller mindre fra hverandre, begynte bladet å skrive om det speiderarbeid som faktisk foregikk. Bladet holdt seg altså unna striden mellom forbundene, og fungerte, til tross for en fast speiderspalte ikke som organ for noen organisasjon. Bladets tilnærming til speiding bærer i det hele preg av en uavhengig, og en mer direkte tolkning av Baden-Powell. De to første omfattende omtalene av speiding som konsept kom på nyåret 1910, og viser tydelig en egen kurs.⁴

Norske Gutter, antagelig ved redaktør Wendelbo, holdt sin oversettelse av Baden-Powell så direkte som mulig, samtidig som man la vekten på disiplin, ridderlighet, godt

¹ Wendelbo, Per, *Haukepatruljen: en norsk speidertrops eventyr*, Kristiania 1911; Rammel, Rolf, *Ørnepatruljen : speidergutter i liv og lek*, Kristiania 1910. *Ørnepatruljen* ble utgitt på nytt i 1925 under navnet *Ørn og Ravn på speiderferd*.

² *Norsk Biografisk leksikon* Oslo 1929

³ *Norske Gutter* nr. 34 1910

⁴ *Norske Gutter* nr. 21 1910 og nr. 30 1910. Selv om de er publisert etter Grøttums foredrag i Kristiania lærerforening, er de sannsynligvis skrevet før.

borgerskap og likhet mellom klassene. Det var heller ikke noen ren gutteaktivitet, jentene var ifølge artikkelen også med i England.⁵ Et snev av sivilisasjonskritikk kommer dessuten med. *Norske Gutter* er av de få som trekker inn Jean Jacques Roussaus Émile.

I leiren praktiserer scouten Roussaus bekjendte ”Vi maa vende tilbake til naturen!” I samliv med sine kamerater og likesinnede gjenvinder han nogen av de oprindelige egenskaper som det civiliserte menneske har mistet, nøisomhet, opfindsomhet, beslutsomhet og hjelpsomhet.⁶

To poeng må nevnes i forbindelse med *Norske Gutter*. For det første har bladet klare sjangertrekk til ukeblader for gutter, som ikke var et for utbredt fenomen i Norge, men som det eksisterte store mengder av i England. Disse bladene fantes i forskjellige varianter men formen var lik, et par artikler, gjerne om tøffe menn eller et eller annet eksotisk og spennende tema, samt en eller to spenningshistorier som føljetonger.⁷ *The Scout*, speiderbladet i England, fulgte samme sjanger, de første par årene ble det kontrollert av mediemogulen Arthur Pearson, og fikk et heller dårlig rykte som en ”penny dreadful”. I speiderforbundet sentralt var det kjent som ”the rag”.⁸ Det er tydelig på *Norske Gutter* at de har hentet inspirasjon fra England, særlig er mange av føljetongene oversatte fra engelsk. Fra disse engelske bladene kan man også ha oppdaget speiderne. Og det var mye speiderstoff å ta av, for da speiding tok av for alvor ville alle mediehusene ha en del av kaken, og gav ut mer eller mindre offisielle speiderbøker og speiderspalter. Et av bladene, *The Captain* hadde en fast speiderspalte skrevet av ”Scoutmaster”, som etter hvert ble samlet sammen til en håndbok.⁹

Det andre poenget som må nevnes er at *Norske Gutter* ikke var del av en organisasjon med klare mål. Selvfølgelig har redaktøren hatt sitt private syn på bevegelsen, men bladet var ikke del av en organisasjon som speidingen skulle innordnes i. Centralforeningen forsøkte å hekte speidingen på det allerede eksisterende idrettsarbeidet, mens Dons og Gasmann knyttet det an til Ynglingebevegelsen. Dermed stod *Norske Gutter* friere i sitt uttrykk. De kunne skrive f. eks. at rammen for speiderbevegelsen var militær, og legge vekt på at bevegelsen skal bygge ned skillet mellom klassene. Tonen var mer utpreget konservativ enn de fleste andre beskrivelser av speiderbevegelsen på denne tiden i Norge, enten fordi man hadde et

⁵ Baden-Powell hadde skrevet litt om pikespeidere i andre utgaven av *Scouting for Boys*, hvor *Norske Gutter* har hentet mesteparten av materialet sitt fra.

⁶ *Norske Gutter* nr. 21 1910

⁷ MacDonald 1989

⁸ Jeal 2001 s. 400

⁹ ”Scoutmaster”; edited by Joseph Heighton, *The boy scout : for scouts of all ranks* London 19?? Ifølge *Dagbladet* 16. april 1910 var denne boken for salg i norske bokhandler.

slikt syn selv, eller fordi det skinte igjennom fra det engelske materialet artiklene bygget på. Med etableringen av Speidergutkomiteen unngikk man å konkurrere med forbundet, og forholdt seg nøytrale i sitt speiderstoff frem til det bare var en organisasjon. Etter dette fant bladet seg etter hvert godt til rette med Norges Speidergutforbund, og Sverre Wendelbo, Per Wendelbos sønn, og en bidragsyter til bladet, ble redaktør for *Speideren* i 1919.¹⁰

Konfeksjonsforhandlerne

På et eller annet tidspunkt løpet av 1910 eller 1911 har flere forretninger i Kristiania begynt å selge speiderutstyr. I 1914 tok Norges Speidergutforbund denne driften i egne hender gjennom speiderdepotet, senere omdøpt til speidersport.¹¹ Men til å begynne med var det altså store konfeksjonsforretninger i Kristiania som solgte utstyr. Magasin Samson i Kirkegaten ble utnevnt til offisiell leverandør til Norges Speidergutforbund, med annonse i første nummer av *Speideren*; men også Steen og Strøm og Gunerius Pettersens magasin i Storgaten leverte slikt utstyr. Utvalget later til å ha vært betydelig, ikke bare hva gjelder uniformseffekter, men også kniver, økser kokekar, staver, kompass, sekker, og en rekke andre artikler.¹² I England og i USA var speiderutstyr stor butikk, med økser, ur og fotografiapparater.¹³ Det var mye utstyr som kunne importeres, og i tillegg var det, særlig i Norge, en ikke ubetydelig industri som leverte turutstyr. På denne måten var det en smal sak for disse forretningene å tilpasse seg dette nye markedet; leveranser av uniformer drev man allerede med. Samson leverte guttekorpsuniformer på postordre etter målsøm; speideruniformer leverte de på tilsvarende måte.¹⁴

Hva kostet så det hele? Det er avhengig av hvor mye uniform man ville ha. Hvis vi tar utgangspunkt i en grunnuniform med bukse, skjorte, hatt og slips fra Steen og Strøm ville dette kostet 8 kr, en ikke ubetydelig sum.¹⁵ I 1910 ville dette tilsvare en gjennomsnittlig

¹⁰ *Norske Gutter* nr. 37 1911; *Speideren* nr. 7 1919. Den direkte tilslutningen ble klarere utover i 1912 og 1913 ettersom hovedvekten av stoffet lå på å rapportere Norges Speidergutforbunds aktiviteter. Den som i hovedsak bidro med stoff til bladet var Edward Eckhoff. Dette har muligens sammenheng med at han i likhet med bladets utgiver, August Gundersen, var lærer på Treider handelsgymnas. Speiderguttenes spalte utgikk i nr. 50 1911.

¹¹ Rieber-Mohn 1921 s. 27-28. I 1919 etablerte man et eget selskap for å ta seg av denne aktiviteten.

¹² *Norske Gutter* nr. 20 1911; *Norsk Idrætsblad* julenr. 1911; Gasmann 1912

¹³ *Boy Scouts of America; official handbook for boys*, New York 1911; "Scoutmaster" 19??. Begge bøkene var fulle av reklame for alle slags friluftsprодукter, mange i egne speiderutgaver. Kodak kom senere med et eget kamera for speidere, med speidermerke på.

¹⁴ George Samson, *Gutteartikler*, Kristiania 1903, NB, SA; *Norske Gutter* nr 20 1911

¹⁵ *Norsk Idrætsblad* julenr. 1911. Utifra illustrasjonen til annonsen kan det late til at uniformen har vært utstyrt med et slips og ikke det sedvanlige trekanttørklet.

ukelønn for omlag 25 % av den mannlige befolkningen.¹⁶ Prisen ville nok for mange være et hinder for å la barna bli speidere, ikke bare blant arbeiderne, men også blant de mer bemidlede deler av befolkningen; og man ser hvorfor uniformen ble kontroversiell. Men den reelle prisen for en speideruniform var langt mindre. Dons og Gasmann la opp til en uniform bestående kun av hatt og turistskjorte, som til sammen kostet 4,5 kr.¹⁷ Speidermerket var en lilje i filt som var sydd på armen, heller enn det engelske metallmerket som solgtes hos Samson til 1 kr; dyktighetsmerker kunne bestilles hos forbundet til 15 øre per stk.¹⁸ Turnforeningens speideruniform bestod ifølge *Norske Gutter* av kordfløyels knebukser, alminnelig vindjakke og en bløt, bredbremmet hatt, hvilket man mente var vanlige plagg som ikke burde koste så mye å anskaffe.¹⁹ Både for Norske Gutters Speiderkorps og for Norges Speidergutforbund kan prisen for utstyr ha ligget på ca. 4 kr, som heller ikke er rimelig, men en mer overkommelig sum for større deler av befolkningen. Dessuten er det klart fra historikere og beretninger fra den første tiden at det var varierende hva de forskjellige speidere hadde av utstyr; noen hadde kanskje en hatt, andre bare skjorte, mens atter andre kunne ha en stav, men intet annet. Vi må dessuten ikke glemme at med litt fantasi kan mye improviseres med enkle materialer. Sverre Steen kan berette om de første speidere i Bergen at: ”En ny industri opstod for pappbelter som kaltes skinn, for papphatter som kaltes filt og for kosteskaft som kaltes speiderstaver”.²⁰

Hvilken plass har da forretningene i denne første tiden? Det første poenget som må gjøres er at ingen av forbundene later til verken å ha ønsket at de involverte seg eller har hatt interesse av at de involverte seg. Norges speidergutforbund antok riktignok Samson som leverandør i mai 1911, men allerede i april 1912 ser dette forholdet ut til å ha opphørt, og Gunerius Pettersens Magasin fikk annonseplass i *Speidergutboken*. Man tok også i 1914 over denne formidlingen selv, med et eget utsalg i Pipervikskirken, der Eckhoffs tropp hadde sine møter.²¹ Norges Speidergutforbund fikk mye dårlig omtale som følge av uniformsstriden, omtale de nok gjerne kunne vært foruten. Men disse forhandlerne av speiderutstyr brakte

¹⁶ *Statistisk årbok* 1910. Tallet er beregnet utifra inntekt for menn alder 30-49 år, som utifra ekteskapsstatistikken er den perioden flertallet av befolkningen vil ha barn i speideralder. Mors inntekt er ikke tatt med her fordi statistikken ikke sier noe om husholdenes totale inntekt. Men 60 % av de gifte kvinnene i 1910 tjente 400 kr eller mindre i året, dvs. 7.7 kr i gjennomsnitt per uke. Av disse 60 % tjente halvparten under 200 kr i året. Heller ikke barns inntekt er tatt med her, da jeg går ut fra at familier som var avhengig av barnas inntekt i liten grad ville latt dem delta i speideraktivitet. Poenget er i første rekke at kr.4.50 var en betydelig utgift i 1910.

¹⁷ *Speideren* nr. 2 1911. Prisen for hatten og skjorten var lik Steen og Strøms priser.

¹⁸ *Norske Gutter* nr 20 1911; *Speideren* nr. 6 1911

¹⁹ *Norske Gutter* nr. 6 1911

²⁰ Steen 1925 s. 110

²¹ Rieber-Mohn 1921 s. 28

annonseinntekter inn, inntekter som kunne være helt nødvendig for å få utgitt trykksaker, blader eller bøker. *Haandbok for Norske Speidergutter* inneholdt også en god del reklame for leverandører av tur- og friluftsutstyr.

Det andre poenget som må gjøres er at annonseringen avtok etter hvert, den mest intensive perioden var fra forsommeren 1911 til slutten av 1912. Etter dette avtok annonseringen for utstyr merkbart. Årsakene til dette kan være flere. På den ene siden kan markedet for mye av dette utstyret ha vært mindre enn forventet, en lunken mottakelse kan ha fått forhandlerne til å gi opp satsingen. På den andre side hadde man ikke noen allierte, begge forbundene tonet etter beste evne ned uniformsbruken, og understreket gjentatte ganger at man ikke behøvde å kjøpe leverandørens speidereffekter. Uniformsstriden kan nok også ha gjort det mindre interessant å forhandle i denne typen varer.

Hvorfor begynte man da å selge speiderutstyr? To forklaringer er nærliggende: Enten fordi et forbund bad en forhandler om å ta inn slike varer, eller fordi man så et mulig marked med organiseringen av de første speidertroppene i Norge. Jeg mener den siste forklaringen er mest sannsynlig, ettersom det ikke bare var en forhandler som tok inn varene, men minst fire forretninger i Kristiania sentrum. På samme måte som *Norske Gutter* hentet inspirasjon fra England, og Gyldendal kastet seg på bølgen ved å utgi *Patruljeøvelser for drenge* av den danske speidersjef Cay Lemhcke, har disse forhandlerne, etter å ha sett at speiderbevegelsen begynte å få fotfeste i Norge i 1911, solgt egne speiderprodukter, som enten var importerte eller var tilpassede norske produkter. Samson og Co. forhandlet allerede i speiderprodukter før Norges speidergutforbund utpekte dem til leverandør, og Norges Speidergutforbund var det eneste forbundet med kontakt til disse forhandlerne.

Pikespeidere

I mye forskning på speiderbevegelsen legges det vekt på speiding som en gutteaktivitet. Men jentene var tidlig med. I England ble det etablert en egen organisasjon for jenter etter at man oppdaget at mange jenter drev med speiding innenfor guttetroppene. *Girl Guides* var et forsøk på å tilpasse speideraktivitet til jenter og ble til å begynne med ledet av Baden-Powells søster Agnes.²² I Norge later konseptet pikespeider til å ha kommet omtrent samtidig med guttespeidingen. *Norske Gutter* kunne i sin første lengre artikkel om speiding fortelle at denne guttebevegelsen også hadde nådd jentene.²³ De var godt oppdaterte, for Baden-Powell selv

²² Jeal 2001 s. 469-477

²³ *Norske Gutter* 19. feb. 1910

hadde ikke lansert sitt opplegg før november 1909, ca fire måneder før. Men det var allerede på det tidspunktet om lag 6000 jenter i den engelske gutteorganisasjonen.²⁴ Agnes Baden-Powell begynte i april 1910 å bygge en søsterorganisasjon til den engelske speidergutteorganisasjonen: The Girl Guides Assosiation.

Jentene ble dog ikke noen del av Centralforeningens speiderarbeid, i likhet med deres idrettsarbeid var dette rettet kun mot guttene; *Norske Gutter* hadde heller ingen grunn til å utdype konseptet. Det ble derfor stille rundt pikespeidingen frem til Signe Greve Dal tok opp temaet. Dal, som var fast småpikespaltist og skrev pikebøker, viderefremidlet i sin spalte i *For Hus og Hjem* det opplegg Agnes Baden-Powell hadde arbeidet for i et halvt år. Tiden er forbi, ifølge Dal, da pikene:

...kunde tilbringe hele sit liv bak hjemmets beskyttende mure. De dyrker sporten likesaa ivrig som guttene, og i sin tid maa de som dem, ta del i samfundslivet og kampen for tilværelsen.²⁵

Jentene skulle lære førstehjelp, å stelle en hage, sy klær, lage mat, passe syke og stelle småbarn, i tillegg til å kunne klare seg selv i naturen og følge spor. Dal mente dog at det utpregede militære tilsnitt bevegelsen hadde fått i England ikke passet i Norge, etter alt å dømme på grunn av uniformen; hun stiller seg f. eks. positiv til at pikespeiderne skulle kunne hjelpe til ved lasaretter i tilfelle invasjon.

Pikespeiding måtte balansere mellom på den ene siden de progressive mål den hadde, som å lære jentene selvstendighet, rådsnarhet og mot, og på den andre siden rådende oppfatning av hva som sømmet seg for en kvinne. Baden-Powells opprinnelige opplegg for gutter ble tilpasset ved å legge til denne typen husmoderlige ferdigheter, til en viss grad for ikke å skape kontrovers i konservative kretser i England.²⁶

Ble det da noen pikespeidere i Norge? Vel, hva som skjedde i praksis ute i de forskjellige speidertroppene er usikkert. Beretninger forteller om jenter i guttetroppene fra 1910 av, og en egen piketropp ble stiftet i Sandefjord i 1912, etter alt å dømme som den første i landet. Innen KFUK stiftet et pikespeiderforbund i 1920 var det 19 tropper i aktivitet rundt om i landet.²⁷ Vi kan anta at det ikke har vært pikespeidere i Norske Gutters Speiderkorps sine tropper, i alle fall ikke i Kristiania, og sannsynligvis ikke andre steder heller.

²⁴ Jeal 2001 s. 470-471

²⁵ *For Hus og Hjem* nr. 42 1910

²⁶ Jeal 2001 s. 470-471

²⁷ Melling 1986 s. 20

Centralforeningen for idræt var skeptisk til kvinneidrett i ordets moderne forstand, og troppene i Norske Gutters Speiderkorps var tilknyttet, og rekrutterte fra, idrettslag og turnforeninger tilknyttet Centralforeningen.²⁸ I Kristiania Turnforenings tropp måtte guttene først begynne å turne før de kunne bli speidere.²⁹ Men like fullt, i sin tre-årsberetning ved generalforsamlingen for Ynglinge forbundet i juni 1911 skriver generalsekretær Piene:

For fremtiden bør der sættes kraft paa arbeidet for de yngste i vor kristne menighet, foreningene bør opta et spesielt arbeide for dem ved barneavdelinger, yngre avdelinger og aapne sig for *speidergut- og speiderpikebevegelsen*.³⁰

Piene uttaler seg som om det er en kjent sak at det drives pikespeiderarbeid, eller at speiderbevegelsen er en bevegelse for både gutter og jenter. Det var dog bare speiderguttene som ble diskutert på generalforsamlingen, etter Chr. Dons' foredrag, et foredrag for de mannlige representantene. Men om lag en måned senere i *Morgenbladet*, når Bendix J. Ebbell tar et oppgjør med speiderbevegelsen i sin søndagskronikk blir det klarere:

En Trøst øiner jeg: at nu er Smaapikene kommet med! Nu har vi "Speiderpiker" også. Med khakifarvet Hat med Hakerem og hele Tariffen. ... For naar en Bevægelse kan drive det til at norske – NB *norske* – Smaapiker skal trække i Parodi-Uniformer og leke Militarisme per Tarif, da er bevægelsen kommet til det Punkt, da den stanser op og basker sig selv paa Ryggen. Og den kur overlever ingen Bevægelse.³¹

Ebbell var i første rekke ute etter å ta speiderguttene, og henger seg på uniformsstriden som hadde rast i mai samme år. Men dette er det første tilfelle der pikespeidere er trukket inn i kontroversen rundt speiderbevegelsen. Det er også det første konkrete tegnet på at de faktisk har eksistert i Norge, utover troppsberetninger. Senere finnes det flere, Baden-Powell hevder å ha sett en pikespeider i full uniform under sin ferie i Norge i august 1911, og Steen og Strøm averterte julen 1911 utstyr for pikespeidere.³²

Pikespeiderne dukker altså opp om lag samtidig som Norges Speidergut forbund. Dette kan være tilfeldig, men ikke nødvendigvis. Sett i sammenheng med det nevnte balanseforhold

²⁸ Olstad 1987 s. 182-184. Centralforeningen mente riktignok at kvinner burde drive idrett, men med andre mål og på andre måter enn mennene. Ledende skikkelser, som Seeberg og Grimeland, mente at det var direkte skadelig for kvinner å drive den samme idrett som menn, og at kvinneidrett skulle forberede til rollen som mor. Det er lite sannsynlig ut fra dette grunnsynet at Centralforeningen drev noe pikespeiderarbeid, ettersom man ikke hadde noe eget opplegg for dette.

²⁹ *Norsk Idrætsblad* nr. 14 1910

³⁰ *Ynglinge forbundets Generalforsamlingsprotokoll 1911*, PA 0941 Aaa 0001. Min kursivering.

³¹ *Morgenbladet* 9. juli 1911

³² *The Scout* 9 sept. 1911; *Norsk Idrætsblad* julenr. 1911

mellom progressivitet og konservativitet, kan pikespeiding opptre både som trening i selvstendighet og som en slags kvinnefrigjørende likestillingsbevegelse, men også som en trening i husmorferdigheter og en forberedelse for unge kvinner på å innta sin plass i hjemmet. Den variant Agnes Baden-Powell la opp til i England lå nærmere det siste, og en slik pikespeiding kunne man oppta for eksempel i KFUK i Norge. Det kristelige ungdomsarbeid i Norge var i motsetning til idrettsarbeidet rettet mot begge kjønn. Gitt at Norske Gutters Speiderkorps i hovedsak ble drevet innenfor rammen av idrettslagene tilknyttet Centralforeningen, er det plausibelt at tidlig pikespeiding i Norge var tuftet på Dons og Gasmanns speideropplegg og i tilknytning til kristelige barne- og ungdomslag. Selve pikespeiderforbundene lot vente på seg. Lederen for Dansk Pikespejderforbund kom i 1916, etter invitasjon fra dronning Maud til Kristiania og holdt et foredrag, noe som resulterte i en arbeidskomité, men ikke noe landsforbund. Først i 1920 fikk man et slikt forbund, innenfor KFUK på initiativ fra Margrethe Parm. Men dette forbundet fikk en meget kristelig profil, noe ikke alle de eksisterende troppslederne likte. Disse dannet i 1921 opposisjonsforbundet Norges Speiderpikeforbund som en søsterorganisasjon til Norges Speidergutforbund³³.

³³ Melling 1986 s. 29

Fostringsprosjekter, mannsidealer og andre store linjer – et forsøk på et overblikk

Speiderbevegelsen var en bevegelse for gutter i en bestemt aldersgruppe. Man hadde hatt aktiviteter for denne gruppen før. Kadettkorps hadde eksistert en stund, både i verdslig og kristelig form. Men disse skulle ikke løse spesifikke problemer knyttet til denne aldersgruppen. De verdslige kadettkorpssene som vi kjenner i alle fall fra 1850-tallet av, både fra Bergen og fra England, var i første rekke etterligninger av de frivillige kadettkorpssene for voksne. Aktiviteten var ikke knyttet til en bestemt aldersgruppe, gutter og menn i alle aldre drillet med en patriotisk motivasjon.¹ De kristelige korpssene, som *Boys Brigade*, brukte militær drill som aktivitet for å lokke de unge til bibeltimer.²

Her skal vi se på speidingen som tre ulike fostringsprosjekter, manifestert i de to norske forbundene vi har sett på, og i Baden-Powells speiderbevegelse. De representerer bredere bevegelser, eller samlinger av aktører, rundt en sak, å påvirke ungdommens oppdragelse. De skal undersøkes med hensyn på organisatorisk og idemessig tilknytning, mannsidealer, midler for å oppnå idealet og målet med prosjektet. Deretter skal vi se litt utover landets grenser, før konklusjonen.

Den farlige ungdommen og den sårbare ungdommen

Adolescence var ifølge John Gillis et resultat av et nytt vitenskapelig syn på barn.³ Kan det samme fenomenet finnes igjen i Norge? Jeg mener det; og jeg mener at man kan finne tanker om den sårbare, og til dels også den farlige ungdommen, i de norske speiderforbundene, noe jeg vil komme tilbake til i beskrivelsen av fostringsprosjektene nedenfor. Men en påvisning av tanken om sårbar ungdom betyr ikke at de norske speiderlederne nødvendigvis har hatt en adolescence-forståelse av ungdom som utgangspunkt for sitt arbeid. Derimot er det lettere å påvise den andre siden av dialektikken i Gillis teori, den farlige, forfalne ungdommen.⁴ Tove Stang Dahl tolker i sin doktoravhandling fra 1978 opprettelsen av den norske barnevernet,

¹ Gillis 1981 s. 96; Schönfelder 1992 s. 10

² Springhall 1977 s. 24. Boys Brigades grunnlegger, William Smith, hadde ambisjoner om å gi kristen tro en maskulin appell for gutter i arbeiderstrøk.

³ Gillis 1981 s. 133. Jeg har valgt å bruke det engelske begrepet heller enn å oversette det, fordi jeg finner det vanskelig å erstatte det med et dekkende norsk ord. Se for øvrig side 12 for en mer utførlig behandling av Gillis' teori.

⁴ Tidligere, omtalt som Juvenile Delinquent. Se side 12.

gjennom vergerådsloven av 1896, som et samfunnsvern like mye som et vern for barna.⁵ Dahl finner røttene til dette samfunnsvernet i en økende ungdomskriminalitet, men først og fremst i en idéimport fra nylig utviklet positivistisk samfunnsvitenskap, herunder kriminologi. Med denne importen kom også ideen om den unge forbryteren, og et eget system av oppdragelsesanstalter ble opprettet for å ta hånd om dem under 16 år. De som ble tatt hånd om var dem som hadde utviklet, eller kunne ventes å utvikle anti-sosiale adferdstrekk. Denne preventive inngripen ble gjort både for barnas egen del, men også for å beskytte andre barn fra skadelig innflytelse. Samfunnet skulle dessuten tjene på barnevernet, og et av argumentene i lovforarbeidene hevdet at det ville være samfunnsøkonomisk lønnsomt, ettersom man ville stanse forbryteren før han ble forbryter og voldte skade.⁶ Folkeskolen skulle også ha en slik forebyggende funksjon, og det ble et mål at barn gikk på skole heller enn å arbeide; et mål som ble nådd dels ved hjelp av tøffere kontrolltiltak og dels med muligheten for en bedre fremtid, og fra ca. 1900 begynte den å overta den plassen arbeidet hadde hatt blant arbeiderklassens barn.⁷ Dette sosialpolitiske motivet var fraværende i den filantropiske barneredningen på 1840-tallet.⁸ Alle disse myndighetstiltakene var uttrykk for en frykt for hva allmuens unge kunne finne på og et ønske om å disiplinere dem, og en forståelse av dem som påvirkelige og sårbare.

Aldersavgrensningen kan være kronglete, og de som skriver ungdomshistorie etter Gillis opererer med ulike avgrensninger, eller unngår å avgrense i det hele tatt; Gillis selv anslår fra 10-20 år, mens Hendrick snevrer det hele inn til 13-17 år. Årsakene kan ligge i at man på den ene siden baserer seg på ulikt kildemateriale, og på den andre siden at mange av kildene er vage på aldersavgrensning. G. Standley Hall, som definerte begrepet i 1904, så det i første rekke som et utviklingsstadium, barbarstadiet, i menneskets, og dermed individets evolusjon; det var bestemt av utvikling og ikke konkret alder. Speiderbevegelsen var klart avgrenset i alder. Ifølge Gasmann burde gutten ikke være under 11 eller over 16 år ved innmeldelse; speidergutkomiteen siktet seg inn på gutter mellom 10-16 år var. Til å begynne med var det ingen Rovergrupper; de eldste speiderne skulle gå inn i Ynglingeforeningen, idrettslaget eller et annet ungdomsforbund som speidertroppen var knyttet til. Denne overgangen var ikke så klart definert, men lå mellom 16 og 19 år. Samtidig gjorde Dons det

⁵ Dahl, Tove Stang, *Barnevern eller samfunnsvern – om stat, vitenskap og profesjoner under barnevernets oppkomst i Norge*, Oslo 1978 s. 10

⁶ Dahl 1978 s. 90

⁷ Schrupf 1997 s. 212-216.

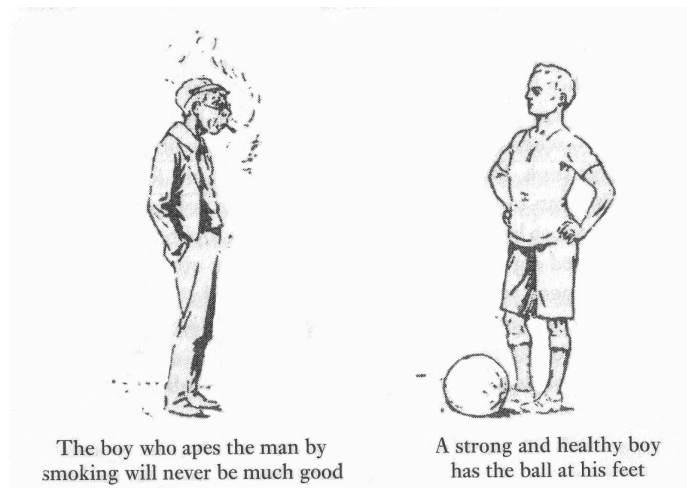
⁸ Thuen 2001 s. 29

klart i foredraget på Ynglingeforbundets landsmøte i 1911 at den kritiske perioden var fra 13-17 år.⁹

Den farlige ungdommen var en anti-sosial skikkelse, en ungdom som brøt med middelklassens normer for oppførsel. Kriminologene og medisinerne som la premisser for denne oppfatningen, gav i mange tilfeller vitenskapelig innpakning til gamle middelklasseideer.¹⁰ En del av de tiltakene som tok utgangspunkt i denne forståelsen av den farlige ungdommen, rettet seg mot de ungdommene som ikke var farlige for å beskytte dem, ut fra en forståelse av at disse var sårbare; og at de hadde et behov for vaksiner mot sosial smitte, for å bruke en av tidens medisinske lignelser. Denne beskyttelsen ble dermed en sosialisering, en disiplinering, og en sammenbinding i et tettere felleskap. Alle var enige om ungdommens sårbarhet og farlige tendenser, men hvilke tiltak skulle settes inn? Hvem skulle legge premissene for ungdomsidealet? Dette ble gjenstand for strid.

Baden-Powells speidere som et fostringsprosjekt

Om vi ser på Baden-Powells speiding som et selvstendig fostringsprosjekt har det mange elementer som kobler det til *adolescence*-problematikk. Hans fokus på fysisk utvikling og på å bekjempe anti-sosial oppførsel henger sammen med dette. Speidergruppens fellesskap, uniformering og det fellesskap av helter han konstruerte i *Scouting for Boys*, kan forstås som institusjonelle bindinger som skal lede den unge gutten på den rette vei til en sunn mandighet; et ideale som han kontrasterte direkte med den forfalne, blant annet i illustrasjonene til boken.

Mye av røttene til Baden-Powells speiderkonsept er å finne i den engelske tradisjonen for kostskoler, såkalte "public schools". Det var stor variasjon blant disse, men alle var tuftet

⁹ Ynglingeforbundets Generalforsamlingsprotokoll 1911, PA 0941 Aaa 0001; Speidergutkomiteen 1910 s. 13; Gasmann 1912 s. 7.

¹⁰ Rudberg s. 136

på kristelig moral, samtidig som de i en eller annen grad benyttet organisert sport, enten for å holde orden på elevene eller i fysisk fostringsøyemed.¹¹ Felles for alle disse skolene var at de i like stor grad skulle skape karakter som å gi kunnskap, *dannelsen* var vel så viktig som *utdannelsen*. En særegenhet i England var dessuten den vekt man la på lagidrett som karakterbyggende. Idretter som fotball og rugby skulle lære de unge selvdisciplin og å sette laget foran individuelle behov; men også moral, i form av et "fair play"-ideal.

Umiddelbart kan det synes merkelig å kombinere kristendom og sport. De fleste former for sport innebærer en del følelser, og i mange tilfeller kroppskontakt mellom spillerne. Men kombinasjonen er ikke helt umulig. Teologen og forfatteren Charles Kingsley gjorde opprør mot den feminine religiøse mann, og regnes som grunnleggeren av muskuløs kristendom. Kingsley ønsket seg en kristen mann med sine aggressive instinkter i behold, og å bekjempe den avseksualiserte og feminine karakteren han mente religionen hadde fått i evangelisk tradisjon.¹² Fusjonen mellom det religiøse og det sportslige fikk også et uttrykk gjennom måten man spilte på; "fair play" var en etikk for hele livet, ikke bare fotballbanen.

Baden-Powell var dessuten knyttet, som vi tidligere har sett, til den populariserte imperialismen, som igjen var et uttrykk for romantisk oppfatning av koloniene som en arena for maskulin selvhevdelse.¹³ Denne koblingen kom til uttrykk også i det ambivalente forholdet han hadde til Ernest Thompson Seton; de delte i utgangspunktet syn på naturens positive kraft, men var sterkt uenige om hva denne skulle eller burde lede til. Baden-Powell hadde et konservativt politisk syn, og fryktet for slektens forfall. Koloniene, eller fantasien om dem, var nøkkelen til dennes regenerasjon. Der fant han forbildene og aktivitetene som skulle redde den oppvoksende slekt.

Speiderbevegelsen ble også startet i en tid da måten man drev krig på var i ferd med å forandres radikalt. Kavaleristen Baden-Powell stod for et brudd med tradisjonell kavaleritrening, og det er en sammenheng mellom dette og speidertreningen. Tanken om at den enkelte soldat skulle kunne tenke selv, som lå til grunn for kadettreningen i *Aids to Scouting*, vakte reaksjoner hos tradisjonelister i kavaleriledelsen. Striden stod om betydningen kavalerisjokket, et stormangrep med lanser, i forhold til geværet som kavalerivåpen. Baden-Powells erfaring fra kolonikrigene tilsa at tradisjonelt kavaleri med lanse og sverd ikke hadde noen funksjon mot moderne skytevåpen, og den militære speidertreningen var et svar på en ny

¹¹ Mangan 1981

¹² Sky, Jeanette, *Kjønn og religion*, Oslo 2007. Boys Brigade arbeidet mot et tilsvarende mål. Se Springhall 1977 s. 22.

¹³ Se side 38

type krig, og en ny måte å bruke kavaleri på.¹⁴ Disse nye kavaleristene måtte være selvstendige, kunnskapsrike og ha et bredt spekter av ferdigheter, også ferdigheter som ikke hadde direkte å gjøre med kamp. Mange av de egenskaper som Baden-Powell mente de nye kavaleristene måtte trenes i, finner man igjen i *Scouting for Boys*.

Organisatorisk var han i første omgang knyttet til YMCA¹⁵ og Boys Brigade, men ble raskt tvunget til å drive speiderarbeidet som en egen organisasjon på grunn av den voldsomme populariteten det fikk. Allerede i 1908 var det flere speidere utenfor disse organisasjonene enn i dem, og bevegelsen ble raskt større enn noen annen ungdomsbevegelse i England; i 1909 hadde den over 100 000 medlemmer.¹⁶ Den engelske speiderbevegelsen ble derfor organisatorisk selvstendig, men hadde støtte både fra myndighetene, de kongelige og mange filantroper. Den organiserte motstanden bestod i første rekke av liberalere og sosialister, som etter først å ha vært tiltrukket av bevegelsen, ble desillusjonerte og dannet sine egne alternative bevegelser. I annen rekke kom kadettkorps og andre ungdomsgrupper som ble utfordret av speiderbevegelsens voldsomme popularitet; mange av dem startet ofte sine egne speidertropper for å overleve. Men ingen av disse kunne måle seg med den originale bevegelsen.¹⁷

Baden-Powells ideelle mann finnes i dette landskapet. Det var, som vi har sett, en tosidighet ved de forbilder og forbilledlige egenskaper han presenterte i *Scouting for Boys* mellom koloniene og det urbane England. Detektiven og stifinneren i villmarken, som begge deler de samme evnene til å legge merke til detaljer og til deduksjon, riddernes og kolonistenes likhet i syn på ære; alt dette er deler av et oppkonstruert ideal, en sammenheng som knyttes mellom alle de historiske helteskikkelsene og alle hverdagsheltene Baden-Powell trekker frem som eksempler på de egenskaper en speider skal inneha.

Dette oppkonstruerte idealet var et forbilde både i sine ytre og indre egenskaper. For de ytre egenskaper gjelder stikkordet *resourcefulness*. Menn som lever i utkanten av sivilisasjonen har lært seg å klare seg selv. De kan derfor litt av alt, og er aldri rådville når en situasjon oppstår. Særlig førstehjelpstreningen henger sammen med ideen om å være

¹⁴ Jeal 2001 s. 353-357

¹⁵ YMCA står for Young Mens Christian Association. I Norge het den Unge Menns Kristelige Forening, som var bygget på den engelske tradisjonen for kristelige ungdomsforeninger. Mot disse stod Ynglingeforeningene, som hadde tyske røtter. Men begge samarbeidet etter hvert godt og ble til det som i dag heter Kristelig forening for Unge Menn. Som vi har sett var det var innenfor ynglingeforbundet Chr. Dons forsøkte å få i gang sitt speiderarbeid til å begynne med. Se for øvrig Voksø og Kullerud 1980

¹⁶ Boehmer 2001 s. xii

¹⁷ Jeal 2001 s. 398; Morris 1970; Prynne 1983; Wilkinson 1969.

forberedt, pioneregenskapene likeså, ved å lære speiderne å improvisere med det man har for hånden. Og et sunt legeme gjør det hele mulig. Men det som er nøkkelen til Baden-Powells system er måten disse ferdighetene ikke er målene for trening. Mye av det praktiske opplegget var myntet kanskje like mye på å få med seg guttene som å være mål i seg selv.¹⁸ Alle disse ferdighetene er avhengig av et sett indre egenskaper. Målet er dermed ikke ferdighetene i seg selv, men de indre egenskapene som gjør det mulig å bli dyktig i en rekke ferdigheter, enten som speider eller senere i livet. Et sunt legeme henger sammen med en sunn livsførsel; med selvdisiplin og gode vaner. Grunnlaget for en sunn kropp skulle legges i tenårene, gjennom turn, jiu-jitsu eller andre egnede øvelser, men vel så mye ved å spise grønnsaker, ikke røyke eller drikke, være renslig og avstå fra seksuell aktivitet. Man skulle dessuten ikke trene for mye, eller for ensidig, for dette ble sett på som skadelig for gutter. Mot og snartenkhet går som en rød tråd gjennom Baden-Powells beskrivelse av førstehjelp, og står som en forutsetning for å redde liv, mer enn de konkrete ferdighetene; understreket av Baden-Powells kortfattede instruksjoner innen førstehjelp. Egenskaper som selvdisiplin, mot, ærlighet og pliktfølelse trenes gjennom patruljesystemet på samme måte som "fair play"-moralen på fotballbanen. Sporfinnerekunsten gjøres mulig av speiderens oppmerksomhet, kritiske sans og evne til deduksjon. Øvelser som Kims lek, en øvelse for å trene observasjonsevnen og hukommelsen, var øvelser som skulle gi ønskelige egenskaper hos nasjonens menn, og ble brukt på tenåringsgutter for å forme dem for resten av livet.

Metoden for å få dette til er en blanding av pisk og gulrot, og bygger på uniformen. Å være speider forplikter. Som del av et felleskap må hver enkelt oppfylle fellesskapets standarder; hvis et medlem bryter dem går det ut over alle. Dette fellesskapet forplikter enda mer ved å være knyttet til nasjonen, og dets fremste menn. Speiderne skal følge disse mennenes eksempel, medlemskapet gir hver speider en plikt til nasjonen; nasjonen forstått i en konservativ tradisjon og forankret i Gud og kongen. Det var altså en indre pisk, men også en ytre; en speider som ble tatt i en løgn skulle miste sitt speidermerke, som kaltes hans liv, og kastes ut av bevegelsen, og en speider som brukte grov munn skulle ifølge speiderloven få en mugge kaldt vann ned hver skjortearm.¹⁹ Gulroten er den status speidingen gir. Speidergruppens eventuelle gode rykte reflekterer på hver enkelt speider. I dette henseende deler speiderbevegelsen en del trekk med losjer, i måten medlemskap kan gi status, og i

¹⁸ Baden-Powell 1908 s. 306

¹⁹ Baden-Powell London 1908 s. 35 og 46. Se også denne oppgave side 23. Speidere har senere gitt buksevann, men hvorvidt det er noen sammenheng med dette vites ikke.

hvordan ideen om et brorskap brukes.²⁰ Lek-aspektet, muligheten for å leke kolonihelt, er også sentralt, men først og fremst som metode. Målet var ikke lek, lek var midlet; en måte å iscenesette det territorielle midt i det urbane og siviliserte England. Villmarkens positive egenskaper ble sikret både ved besøk til natur, og gjennom lek. Resultatet av denne type lek i barndommen var en ønsket type mann.

Som motsatser til dette idealet står den anti-sosiale, i form av den kriminelle, den late, den umoralske. Ettersom hva som er anti-sosialt er definert ut fra et middelklassesyndspunkt, er de som faller inn under denne kategorien i all hovedsak ufaglærte arbeidere og deres barn, som verken kunne eller nødvendigvis ønsket å leve slik middelklassereformatorene, eller deres faglærte kolleger ønsket.²¹ Baden-Powell hadde et svært pessimistisk syn på samfunnet og mente det var preget av dårlige vaner og forfall, noe som gjorde at han blant annet innlemmet instruksjoner om hvordan man hindrer folk i å begå selvmord i førstehjelpdelen av sin håndbok; og han så på fattigdom og arbeidsledighet som i all hovedsak selvforskyldt. Dermed står de fattige, arbeidsledige, og den revolusjonære arbeiderbevegelsen også som motsatser til idealet. Han inntar et sosial-imperialistisk synspunkt til arbeiderbevegelsen, og mener at en styrking av imperiet vil bedre alles kår, og at man derfor må løfte sammen heller en å kjempe mot hverandre. Det apolitiske, klasseløse og rasjonelle individ, som vurderer selvstendig uten å la seg styre av dogmer, ideologier, sinne eller sosiale bevegelser; et sunt og selvstendig individ som selv løser sine problemer og ikke ligger andre til byrde; dette er Baden-Powells ideal.

Baden-Powells speiding skulle være en bevegelse som skulle sørge for dannelse. Den skulle gi alle en del av den dannelsen middelklassens sønner fikk på kostskolene, men med Baden-Powells egne imperialistiske og romantiske vri. Den skulle være klasseoverskridende i den forstand at alle klasser skulle kunne få del i den samme dannelsen, og trenes til å tjene nasjonen fremfor klasse eller familie. Den skulle gi de britiske menn tilbake de egenskapene de hadde mistet i moderniseringen, men som fortsatt fantes blant mennene i utkanten av koloniene.

²⁰ Yding 2001 s. 53.

²¹ Gillis, John R. (1975) "The Evolution of Juvenile Delinquency in England 1890-1914" i *Past and Present* no.67 s. 96-126; Kjeldstadli, Knut, "Ikke hodeløse, ikke hjerteløse, ikke kroppsløse", i Reiersen, Elsa og Slettan, Dagfinn (red.), *Mentalitetshistorie: muligheter og problemer*, Trondheim 1986

Norske Gutters Speiderkorps som fostringsprosjekt

Det kan diskuteres hvorvidt Centralforeningen har en adolescence-forståelse av ungdommen. Grøttum utviser en slik tankegang i sin presentasjon av speiderbevegelsen i *Norsk Idrætsblad*.²² Man måtte i Norge ta etter engelskmennene i gutteoppdragelsen, ifølge Grøttum, fordi: ”Verken med hensyn til sans for orden, diciplin eller økonomi staar vi synderlig høit, og i vort forhold til vore med menneske sporer vi ofte en mangel paa høflighet og ridderlighet, som skulde kjennetegne et folk med kultur”.²³ Grøttum er ikke opptatt av klasse, men skjærer alle over en kam: den norske ungdommen manglet karakter, den var løgnaktig, lat og uten begreper om ære. Og de var uten sunne interesser; i en artikkel om Roosevelts nært forestående besøk i 1910, beklager han seg over at guttene sitter i portrommene og spiller kort heller enn å leke i det fri.²⁴ Kapittelet i håndboken om sunne vaner, og i særdeleshet advarselen om onani, taler også for, ettersom dette var et problem som tradisjonelt var knyttet til pubertetsalder, og måtte forebygges i løpet av tenårene om man skulle unngå de skadelige effektene.²⁵

Mot dette kan det føres at problematiseringen av ungdommen ble mindre klar etter at komiteen hadde behandlet speideropplegget. Grøttums negative betraktninger om norske gutter i forhold til de engelske ble fjernet, og i hovedsak var det et positivt formulert ideal for den mandighet guttene som skulle trenes til som ble presentert i håndboken. Perspektivet kan ha variert noe innen dette forbundet; mens det er liten tvil om at de ledende foredragsholderne, og særlig Grøttum, hadde et adolescence-syn på saken, kan komiteen ha vært mer delt. Jeg vil likevel hevde at grunnpremisset for speiderarbeidet deres lå fast, nemlig å forme dagens ungdom til morgendagens ideelle borgere. Det største skillet fra Baden-Powells problemstilling var at Norge ikke var i forfall, slik at det i første rekke ikke var snakk om å begrense skadene de unge kunne få av samfunnet, men å utløse deres potensial. Komiteens og Grøttums beskrivelser av sitt speideropplegg var i hovedsak positivt formulert fordi forfatterne følte en mindreverdighetsfølelse ovenfor andre nasjoner; man ikke var opptatt av slektens forfall, men av at Norge ikke var en kulturnasjon slik som andre land i Europa; eller nærmere bestemt: Norge var ikke ”...et samfund av mænd”.²⁶

²² *Norsk Idrætsblad* nr. 9-17 1909.

²³ *Norsk Idrætsblad* nr.10 1909

²⁴ *Norsk Idrætsblad* nr. 18 1910

²⁵ MacDonald, Robert. H., ”The Frightful Consequenses of Onanism: Notes on the history of a delusion” i *Journal of the History of Ideas* Vol. 28 no. 3 1967. Dette kapittelet lå etter alt å dømme nært opp mot Centralforeningens sunnhetsidealer.

²⁶ *Norsk Idrætsblad* nr. 10 1909

Organisatorisk hang Norske Gutters Speiderkorps sammen med nytteidrettsaken, som var grunnlaget for Centralforeningens aktivitet. Kort fortalt var nytteidretten idrett med et mål, i dette tilfelle å styrke nasjonen. Selve Centralforeningen var stiftet i 1861 under navnet "Centralforeningen for udbredelse af legemsøvelser og vaabenbrug".²⁷ Målet med de aktiviteter den promoterte var å styrke landets forsvarsevne. Selv etter at skyting ble utskilt i et eget forbund i 1893, forble målsetningen å styrke forsvarsevnen. I vår periode stod striden mellom dette nytteidrettssynet og den engelske sporten, en aktivitet uten noe overordnet mål utover rekreasjon eller underholdning.²⁸ Centralforeningen var et samlingspunkt for motstandere av sporten, og mot spesialisering og profesjonalisering.

Saken hadde dessuten støtte blant lærerene. Både Kristiania Lærerlag og Pædagogisk Samfund stilte med representanter i Speiderguttkomitéen. Denne bestod nesten utelukkende av lærere og/eller offiserer. Videre hadde man støtte i *Dagbladet*, som bekjente seg til partiet Venstre. Det var *Dagbladet* som kom med initiativet, Centralforeningen som stilte organisasjonsressurser og lærerforeningene i Kristiania som var arenaen for de første møtene. Kombinasjonen av forsvarsak, venstreavis og lærerforeninger gir arbeidet en klar Venstreprofil, selv om komitéen hadde sørget for å ha representanter for både Høyre og Venstre. Det er problematisk å koble Centralforeningens speiderarbeid til partiet Venstre, men mer naturlig å se det som en avlegger av Venstres demokratiske nasjonsbyggingsprosjekt og den bredere bevegelsen rundt partiet de siste årtier av 1800-tallet.²⁹

Det mannsideal som ble fremholdt av Norske Gutters Speiderkorps bærer preg av dette. Forbildene som holdes frem er polfarere og eidsvoldsmenn; kongen nevnes ikke med ett ord, nasjonen som demokratisk fellesskap fremheves. Idealmannen er idrettsmannen, en mann med et sterkt legeme, og med sans for orden, nøyaktighet og disiplin. Denne typen menn skulle gjøre samfunnet som helhet sterkere; i krigstid, men også i fredstid. Begrepet korpsånd, som vanligvis brukes i og om militære grupper, går i Centralforeningens speideropplegg hånd i hånd med begrepet "samfundsånd".

Den frivillige sammenslutning under faste love, samværet med kamerater av forskjellig præg, under interessert arbeide for fælles opgaver, vil gi respekt for lov og orden og skape en god kameratslig tone, i det hele vænne ungdommen til at løfte i "flok". Kort sagt, der vil utvikles samfundsånd hos de unge speidere.

²⁷ Olstad 1987 s. 11

²⁸ Olstad 1989 s. 112

²⁹ Sørensen, Øystein (red.), *Jakten på det Norske*, Oslo 1998 s. 30

Heri ligger kanskje bevegelsens største betydning. Herigjennem vil den kunne gavne fædrelandet.³⁰

På det indre plan var altså målet å oppdra ungdommen til en demokratisk patriotisme og en patriotisk fellesskapsfølelse; det er det nasjonale fellesskapet og ikke kongen eller Gud speiderne skal innordne seg etter, noe som illustrerer den Venstre-tilknytningen prosjektet hadde. Men et idrettsforbund setter ikke i gang speiderarbeid uten tanker for den legemlige utvikling. Kroppsbygging stod sentralt i mannsidealet. Ifølge turnforeningens første speiderleder, olympiadeturner Karl Johan Haagensen, var legemlig styrke det mål enhver ung gutt burde strekke seg etter. Han fremholdt hvordan den legemlige styrke var en forutsetning for sjelsegenskaper: "...hans styrke skal staa som en magt bak alt, hva han sier og gjør saaledes, at den for ham blir det samme som hæren er for et lands trivsel."³¹ Med andre ord var legemlig styrke en forutsetning for karakterstyrke. Dette var ikke en enkeltstående tanke. Grøttum uttrykte tilsvarende i en rosende omtale av Theodore Roosevelt, da denne skulle besøke Kristiania i 1910. Det var, ifølge Grøttum, Roosevelts sans for idrett og friluftsliv som gjorde ham til: "...denne raadsnare, beslutsomme og kraftige personlighet, denne viljens og handlingens mand, som aldri reddes det personlige ansvar i ord eller daad."³²

Stikkordet er "en sunn sjel i et sunt legeme". Sammenhengen mellom ånd og legeme var ikke noe Centralforeningen hadde funnet på. Denne typen holdninger til syne de siste par tiårene av 1800-tallet i populærlitteratur, og i kostskoler og andre lukkede middelklassemiljøer kjenner man det fra 1850-60-tallet av.³³ I litteraturen ble sympatiske personer fremstilt som muskuløse og atletiske, mens usympatiske personer var svaklige eller fete. En tilsvarende trend hadde gjort seg gjeldende i beskrivelsen av forskjellige grupper som var på utsiden av samfunnet, som jøder. Dette kunne virke to veier. På den ene siden kunne et svaklig, utrent legeme være et resultat av svake sjelsevner, som i jødernes tilfelle, eller så kunne gode sjelsevner være en konsekvens av det arbeid en har lagt i å utvikle sitt legeme. Kriminelle, sinnssyke, jøder samt onanister og seksuelle avvikere, delte alle ifølge populær tro fysiske trekk, og stod alle som motsats til den ideelle mann.³⁴

Centralforeningens mannsideal var beskrevet positivt når det gjaldt samfunnsånd, mens legemsidealet i noe større grad er beskrevet negativt. Man fant motsatser til sitt eget

³⁰ Speidergutkomiteen 1910. s. 10

³¹ *Norsk Idrætsblad* nr. 14 1911

³² *Norsk Idrætsblad* nr. 18 1910

³³ Greene, Theodore, *Americas heroes*, Oxford 1970; Mangan 1981

³⁴ Mosse, George L., *Image og Man*, London 1996 s. 62

kroppsideal i samfunnet, på den ene siden de bleke og svaklige, og de ensidig utviklede, på den andre de overvektige. Disse karikaturene viser etter alt å dømme til de urbane fattige, kroppsarbeidere og de rike.³⁵ Speiderarbeidet fikk dermed et klasseoverskridende aspekt gjennom kroppsbygging. De ytre og indre egenskaper som skulle dyrkes frem hos alle gjennom idrett, ville på sikt være av økonomisk betydning for Norge, og være samlende på tvers av klasser.³⁶

Midlene man brukte for å nå dette målet var utmarsjer, terrengøvelser, og noen andre idrettsøvelser. Man fokuserte mest på idretten, speidingen inkludert, som aktivitet og dessuten på patriotisme; man delte ikke Baden-Powells pessimistiske syn på samfunnet, og utelot for eksempel hans lengre utredninger om hvordan hindre noen i å begå selvmord, hvordan behandle hysteriske mennesker og hvordan personlighet kan bestemmes utifra en persons utseende eller hvordan de har på seg hatten sin.

Målet med Norske Gutters Speiderkorps var altså å utvikle guttene til å bli sterke og atletiske menn, patrioter som deltok i fellesskapet og innordnet seg dets interesse. Villmarken spilte ingen rolle i dette opplegget; selv sporingssopplæringen baserer seg på sporing av mennesker, hester og kjøretøyer. Idrett var til dels meget politisert i 1910 og det var liten forskjell på en nytteidrett som turn, og speiding når det gjaldt målene, det er den konkrete aktiviteten som skiller dem. Mannsidealet var for Centralforeningen allmennidrettslig.

Norges speidergutforbund som fostringsprosjekt

I Norge var det kanskje Norges Speidergutforbund som klarest sluttet seg til adolescence-tanken. Det klareste uttrykket for denne kom kanskje Chr. Dons med under Ynglingeforbundets generalforsamling i 1911.

...en ven som han [speidergutten] kan stole på... ... – som kjender og forstår de kampe som en ung gut har å kjæmpe igjennem, kampe som kun kan forstaaes av en ung mann som nylig selv har kjæmpet sig frem til klarhet over sig selv og sit liv. Og han trenger en som kan være ham en ven og bror i den tid da unggutten famlende i mørke, begynder at skimte lys og faa forstaaelse av at han er mand, - han kjender sin egen kraft, - - og da er det at vite at legge sæle paa den unge fole i

³⁵ Det var ikke rikdom som sådan man så ned på, men den dekadente rikdom, f.eks. i form av fråtseri. Haagensen skriver i *Norsk Idrætsblad* nr. 14 1911 foraktfullt om dem som ser på en stor mage som et tegn på rikdom og velstand. Dette synet var speidersjefene enige om. I noe som minner om skriftlig affekt skriver Chr. Dons til Ex. i *Tidens Tegn* 21. juni 1910: "Selvfølgelig, hvis de er doven og har podagra, er det beghageligere at ta inn på Voksenkollen og faa midagen servert ved dækket taffel og la guttene "leke i fred"...". Podagra er en gikt lidelse som ofte forbindes med overvekt.

³⁶ *Norsk Idrætsblad* nr. 40 1912

det rætte øyeblikk; men ikke en sæle som gager og trykker, kun en som støtter og hjelper ham til at holde sig i tømme og benytte kraften paa den rette maate.³⁷

Dons tanke om at den unge gutten trenger rettledning når han famler i mørket henger klart sammen med en slik tanke. En ung gutt måtte ta til seg de rette, sedelige vaner, og ikke ledes ut i synden; om selen ble lagt på i det rette øyeblikk kunne han ledes til å bli en bra mann. Dons presiserer tidligere i foredraget at han her snakker om gutter mellom 13 og 17 år, hvilket plasserer ham klart innenfor den aldersavgrensningen Gillis stipulerer, og nøyaktig på anslaget til Harry Hendrick; og tar vi utgangspunkt i lederne i hans eget forbund er en "...ung mann som nylig selv har kjæmpet sig frem til klarhet over sig selv og sit liv.", ca 20-25 år.³⁸ Det er liten tvil for øvrig om at det er problemer med pubertet og kjønnsmodning som behandles mellom linjene her, særlig på grunn av aldersavgrensningen. I videre forstand er det også et bredere måteholdsideal. Menneskets natur må begrenses, og de unge må lære selvbeherskelse. Poenget med Gillis teori om adolescence som en ny periode i unge menneskers liv er ideen om at de skulle være i åndelig og fysisk forfall eller i fare for å ende som anti-sosiale; ofte fordi de tok til seg voksne trekk for raskt eller tok til seg skadelige vaner. I debatten med Ex. i *Tidens Tegn* gav Chr. Dons uttrykk for at ungdomstiden var en sårbar periode, og at synd og forfall ville være resultatet om ungdommen ble overlatt til seg selv. Ex. så ikke problemet, fordi han ikke hadde denne forståelse av ungdom.

Organisatorisk hadde Norges Speidergutforbund færre koblinger til organisasjoner, bedrifter eller maktpersoner enn Norske Gutters Speiderkorps. Forbundet var ikke stiftet innenfor noen eksisterende organisasjon, men utnyttet en uformell tilknytning til Ynglingeforeningen i Kristiania. I det uformelle var forbundet knyttet til viktige enkeltpersoner som Kristian Martens Eckhoff i Ynglingeforbundet, og major Henrik August Angell, ettersom sønner av disse to var speiderledere knyttet til Norges Speidergutforbund. At Atle Angells tropp på Bygdøy knyttet seg til Norges Speidergutforbund fortøner seg umiddelbart underlig; det er vanskelig å se at hans far ikke har hatt en finger med i spillet når hans 19 år gamle sønn starter en speidertropp. Han var en av dem som var blitt forespurt av *Dagbladet* om å si sin mening om speiderbevegelsen høsten 1909.³⁹ Henrik August Angell var dog ikke synlig involvert med Norges Speidergutforbund; det ville nok ha skadet mer enn

³⁷ *Ynglingeforbundets Generalforsamlingsprotokoll 1911*, PA 0941 Aaa 0001

³⁸ Gillis 1981; Hendrick 1990

³⁹ *Dagbladet* 25. aug. 1909

det hadde hjulpet for et forbund som fremstilte sin rival som militaristisk; Angell var en profilert kraftpatriot og en kjent taler for forsvarssak.

Etter at forbundet var stiftet, ble den formelle tilknytningen til Ynglingeforbundet styrket. I mai 1911, samme måned som bladet *Speideren* var kommet ut for første gang, bad Dons og Gasmann om at Ynglingeforbundet tok opp speiderarbeidet.⁴⁰ Forbundsstyret anbefalte dette for generalforsamlingen samme sommer, og anmodet speidertroppene om å tilslutte seg Ynglingeforeningene som underavdelinger. Dette skjedde ikke, men det kom til en ordning i løpet av høsten 1911, og på Norges Speidergutforbunds første generalforsamling i november ble K. O. Kornelius fra Ynglingeforbundet valgt inn i speiderforbundets styre. Han virket som reisesekretær for begge forbund.⁴¹ Samme høst hadde Ynglingeforeningen i Kristiania startet sin egen Speidertropp, 8. Kristiania tropp.

Det mannsideal som holdes frem av Norges Speidergutforbund synliggjør klarere enn de konkrete sakene hvorfor det var slik uenighet mellom de to speiderforbundene. Gasmann polemiserer i forbundets første håndbok mot Centralforeningens speideropplegg når han sier: ”Vi vil ikke utdanne idrætsmænd, ”pokaljægere” og slikt; vi vil utdanne mennesker, og dér kommer man ikke forbi religionen”.⁴² Det var dette som lå til grunn for motstanden, nemlig religion som grunnlag for dannelse. Dons gjør dette klart i sitt foredrag for Ynglingeforbundets menn: ”Det er sunde, praktiske, karakterfaste, *kristne* sønner Norge trenger – det er det speiderbevægelsen skal hjelpe til at gi”.⁴³ Det er dette som er ”hovednerven” for bevegelsen i følge Dons, det viktigste elementet i den engelske bevegelsen som man må bevare i Norge, at speidertreningen grunnleggende sett er en trening i praktisk kristen tro. Det betyr at en speider alltid er en speider, til alle tider på døgnet og alle dager i uken, med eller uten uniform; en speider skal, som vi har sett, alltid oppføre seg som et Jesu disippel.⁴⁴

Utifra en slik tanke gir bruken av uniformen en ikke-militær mening. Ifølge Gasmann forener en felles drakt; den utsletter klasseforskjeller og den befordreer disiplin.⁴⁵ Dons og Gasmann brukte uniformen på samme måte som vi har sett at Baden-Powell gjorde det, som et forpliktende symbol og som et statussymbol. Selve uniformen er i seg selv ikke vesentlig,

⁴⁰ *Ynglingeforbundets Generalforsamlingsprotokoll 1911*, PA 0941 Aaa 0001 (denne inneholder også de håndskrevne referatene fra forbundsstyremøtene)

⁴¹ *Speideren* nr. 8 1911

⁴² Gasmann 1912 s. 6

⁴³ *Ynglingeforbundets Generalforsamlingsprotokoll 1911*, PA 0941 Aaa 0001. Min kursivering.

⁴⁴ Gasmann 1912 s. 6; *Speideren* nr. 4 1911. Se for øvrig side 78 i denne oppgave.

⁴⁵ Gasmann 1912 s. 11; *Den Unges Ven* nr. 7 1912.

det er det fellesskap og de verdier den står for som er viktige. Dette minner igjen om de losjetrekkene vi så hos Baden-Powell. Hans Møller Gasmann var riktignok frimurer, men dette har direkte neppe hatt noen innvirkning på speideropplegget.⁴⁶

Men at en legger religion til grunn for et mannsideal sier ikke nødvendigvis så mye om hva man mente med det. Like etter Chr. Dons' foredrag om speiderguttene på Ynglingeforbundets generalforsamling holdt pastor Skagestad et foredrag om hvordan kristendommen måtte være "sterk og mandig som Kristus selv".⁴⁷ Men Dons og Gasmann la et mer tradisjonelt måteholdssyn til grunn, og i en mer omfattende grad enn Baden-Powell. En del av dette er sedelighet. Dons og Gasmann snakker ikke åpent om puberteten, slik Baden-Powell gjør, men problemstillingen ligger mellom linjene flere steder. Dons' metaforiske betraktninger om å legge sele på en ung gutt når denne føler at han er mann, kan vanskelig forstås på noen annen måte. At den første felles aktiviteten deres forbund satte i gang var bading i det militære badehus på Hovedøya i "...orden, renslighet og sømmelighet", hang sammen med det Dons oppfattet, muligens med rette, som mangelfull kontroll ved de offentlige badene på Vippetangen; brukt av dem som ikke hadde råd til en fergebillett til de bedre badestedene lengre ut i fjorden.⁴⁸ Men det gjelder ikke de mindre bemidlede deler av befolkningen spesielt, Dons' betenkeligheter ligger i at gutter i tenårene ikke er under oppsyn, uten at han konkretiserer hva de kunne finne på. Men det er neppe urimelig at han kan ha tenkt på alkohol og tobakk, banning og usømmelige samtaler; når det gjelder badestedene kan han helt konkret ha tenkt på kinking, ettersom de to kjønn badet adskilt. Dessuten kunne dårlig moral påvirke om det ikke var noen eldre der til å passe på, til å lede leken. Det er interessant at Ex. i sitt andre innlegg knytter dette synet til Ynglingeforeningen.⁴⁹ Det er kanskje ikke tilfeldig.

Både Dons og Gasmann var klare på at man ikke kunne nå guttene ved å være autoritær, men ved å lede lek, noe som også er et av Baden-Powells pedagogiske poeng. Gasmann er ikke direkte avvisende til gymnastikk og militær drill, men bare så lenge guttene har moro av det.⁵⁰ I utgangspunktet bør aktiviteten bestå av leker. Av samme grunn er

⁴⁶ *Studentene fra 1890*. Gasmann ble frimurer i 1914. Tanken om brorskap kom særlig godt frem i 1917 da spanskesyken herjet. *Speideren*, som kom ut hver måned, trykket mellom en og tre nekrologer over speidergutter i hvert nummer det året. Det var tradisjon på det tidspunktet for å trykke nekrologer i medlemsbladet.

⁴⁷ *Ynglingeforbundets Generalforsamlingsprotokoll 1911*, PA 0941 Aaa 0001

⁴⁸ *Speideren* nr. 2 juni 1911; Kjeldstadli, Knut, "Badebyen Oslo – en kulturhistorisk svømmetur" i *Byminner* nr. 3 1989.

⁴⁹ *Tidens Tegn* 17. juni 1910

⁵⁰ Gasmann 1912 s. 109

Gasmann krystallklar i *Speidergutboken* på at noen religionsundervisning ikke skulle drives i speidertroppene. Men man skulle sammen med guttene handle som kristne; dette handlet om ritualer, som å lese søndagens evangelium eller be speiderbønn før slo seg til ro; men også moral og selvkontroll, som å unngå rått snakk, vise medlidenhet og omtanke, ikke bli sint, være positiv og høflig.⁵¹ Med andre ord lede i aktivitet, men ikke drive autoritær undervisning. Og det skulle foregå innenfor troppen som felleskap, ledet av en ung mann som kunne være både forbilde og kamerat. Dette var også grunntanken i Ynglingeforeningene: Det oppbyggelige fellesskapet, men det var flere i dette forbundet som ville gå mye lengre en Gasmann hva gjaldt religionsundervisning og bibeltimer.

Skogen er i denne sammenheng en arena for lek. Den er slik sett et rom for dannelse av en ideell mandighet, men ikke noe som lignet verken på Baden-Powells kolonist eller Centralforeningens idrettsmann. Naturen er i Gasmanns fremstilling en arena å komme nærmere Gud på; den som kjenner naturen kjenner Guds visdom og godhet. Det er få spor av den sivilisasjonskritikk man finner hos Baden-Powell, ingen tegn til det historiske fellesskapet av speidere, og ingen tegn til den farefulle villmarken disse opptre i. I den grad forbundets beskrivelse av og forhold til naturen kan betegnes som sivilisasjonskritikk, må det sees som en romantisk variant heller enn Baden-Powells overveiende naturalistiske.

Dons og Gasmanns mannsideal var i likhet med Centralforeningens apolitisk, og den bekjente seg heller ikke til noen bestemt trosretning. Man avviste heller ikke fedrelandskjærlighet, men viktigst av alt var religionen; målet var en måteholden, religiøs mann. Lite til ingen vekt ble lagt på aktivitet, kraft, patriotisme eller det mandige i naturen.

De skandinaviske Land

Det kan være interessant å se på Sverige og Danmark, og hvordan Baden-Powells bevegelse ble tolket der. I Sverige ble *Scouting for Boys* oversatt av kaptein Ebbe Lieberath, en mesterturner tilknyttet Gymnastiska Centralinstitutet. Ling-gymnastikk var særlig i Sverige en viktig del av speideraktiviteten, og 1200 svenske speidere holdt oppvisning under olympiaden i Stockholm i 1912. Men de formelle båndene til idrettsbevegelsen var svake i Sverige, ifølge Sidebäck.⁵² I Danmark var det Rittmester Cay Lembcke som var den ledende skikkelsen de tidlige årene. Han knyttet seg til gjenfødelsestanke om den danske slekt. Lembckes syn på

⁵¹ Gasmann 1912 s. 18-20

⁵² Sidebäck 1992 s. 102-103; *Norsk Idrætsblad* nr. 31 1912. De svenske speiderne var funksjonærer under olympiaden, og lå i leir i Stockholm. Norske speidere, etter alt å dømme tilknyttet Norske Gutters Speiderkorps, var invitert til delta i oppvisningen, men avstod da de ikke hadde fått tid til å øve. Om lag 200 speidere fra Norge deltok på leiren.

nasjonen ledet til konflikt, bl.a i den såkalte ”speiderkrigen” i 1914, da Lembcke, og flere med ham, ville nekte danske speidere å delta på en speiderleir i Malmø heller enn å akseptere at tyske speidere deltok på en under leiren planlagt dagstur til København. Lembcke tapte denne striden, og ble senere kastet ut av Det Danske Spejerkorps i 1923; i 1930 var han med å stifte Danmarks Nasjonal-Sosialistiske ArbeiderParti, og var leder der frem til 1933.⁵³ Dette var en kulminasjon av flere konfrontasjoner innen forbundet, men hang trolig også sammen med en mer internasjonalistisk dreining av de internasjonale speiderarbeid som hadde startet med verdensjamboreen i 1920.⁵⁴ Likevel var det, spesielt med hensyn til religionens rolle, to fløyer som i hele mellomkrigstiden sto imot hverandre i Det Danske Spejderkorps. Lembckes konkrete tilknytning til et høyre-radikalt parti er et unntak i skandinavisk speiderhistorie, men både han, Lieberath og Centralforeningen ønsket å utvikle den enkelte legemlig for å styrke nasjonen, enten dette berodde på en tanke om forfall, frykten for at forfall kan komme eller en følelse av mindreverdighet i forhold til det man regner som de store kulturnasjoner.

Både i Danmark og i Sverige ble det strid med kristelige fløyer, især KFUM; både i Danmark og i Sverige dannet disse egne forbund; i Sverige dannet også Frelsesarmeen og avholdsbevegelsen egne forbund.⁵⁵ Ifølge Sidebäck hadde religion ikke noen større plass innen Lieberaths forbund, Sveriges Scoutförbund, sin offisielle ideologi før slutten av 1920-tallet.⁵⁶ I Danmark ble religion på tilsvarende måte holdt utenfor.⁵⁷ Det Danske Spejerkorps var i hele mellomkrigstiden delt i synet på religion. Lembckes motstandere hadde fått innført troskap til Gud i løftet etter at han ble kastet ut i 1923, men fra 1927 ble det gjort valgfritt for den enkelte speider hvorvidt en ville sverge troskap til Gud.

Til tross for dette etablerte de tre skandinaviske land, ved speidersjefene Dons, Lembcke og Lieberath, i 1919 et fastere samarbeid, og startet utgivelsen av et eget blad, *Nordisk Speidersport*.⁵⁸

⁵³ Yding 2001 s. 80; Biensø 2005 s. 32; Eichberg, Henning og Jespersen, Eigil, *De grønne bølger: Træk af natur- og friluftslivets historie*, Vejle 2001 (første gang utgitt København 1985). Dette hadde sammenheng med den dansk-tyske krig i 1864, et nederlag mange danske patrioter ikke hadde glemt. Det danske utenriksministerium bidro til Lembckes nederlag i denne saken; ettersom de to danske prinser Fredrik og Knud var speidere, ble Det Danske Spejderforbunds avgjørelse en utenrikspolitisk sak, og dermed gjenstand for press.

⁵⁴ En Jamboree er en speiderleir med deltagere fra hele verden, og arrangeres hvert fjerde år. 1920 var første gang man holdt Jamboree, men utveksling og besøk på tvers av landegrensene var allerede da vanlig.

⁵⁵ Yding 2001 s. 39; Sidebäck 1992 s. 66

⁵⁶ Sidebäck 1992 s. 53 og 133

⁵⁷ Yding 2001 s. 77-78

⁵⁸ Rieber-Mohn 1921 s. 67; *Nordisk Speidersport* nr. 1 1919

Fremover i alle retninger

De to forbundene var som vi har sett knyttet til to større bevegelser, den patriotiske idrettsbevegelsen og de kristelige bevegelsene. Begge ønsket å motarbeide samfunnets forfall. Det var mange onder der ute, og det ble viktig ikke bare å kjempe mot det med forsvarssak og avholdssak, men også å sørge for at barna ikke endte opp som umoralske eller forfalne. Barna var fremtiden, og kampen om innflytelse over dem var gammel. Striden om P. A. Jensens lesebok på 1860-tallet var en kamp mellom patrioter og pietister om hva som var viktigst i barnas utdanning.⁵⁹ Denne striden var på ingen måte over med leseboken. Gjennom skolereformforslagene på 1880-tallet og i den endelige loven fra 1889 var kristendomsundervisningens plass i skolen en grunnleggende motsetning mellom Høyre og Venstre.⁶⁰ Begge fløyene var enige om at det måtte en bredere undervisning inn i skolen, med flere fag og flere timer. Striden stod i første rekke om skolens tradisjonelt nære forhold til kirken, og prestenes innflytelse over skolen. På samme måte ble læreplaner i enkeltfag arenaer for strid mellom interessegrupper. Kari Ellen Synnøstvedt har undersøkt læreplaner i kroppsøving fra 1877 til 1925, og mener disse er preget av konflikt mellom to motsetningsforhold. Det første ligger i målet med faget; om barna skulle trenes til å forsvare landet eller for sin allmenndannelse. Det andre mellom bruken av oppkonstruerte bevegelsessystemer, som linjegymnastikk, og frie bevegelser. Utviklingen gjennom planene gikk, ifølge Synnøstvedt, fra det militære og det konstruerte til det frie og det allmenndannende.⁶¹

Siste halvdel av 1800-tallet var organisasjonenes store gjennombrudd, og store folkebevegelser ble til i disse årene.⁶² Hans Try samler foreningsveksten i tre bølger, hver med sitt særtrekk. Misjonsforeningene kom på 1840-tallet. På 1860-tallet var flere av bevegelsene vokst nedenfra, ikke drevet frem av sterke personligheter, og den tredje bølgen fra 1879 innebar politisk fraksjonering. Mange av disse foreningene involverte seg i debatten om skolevesenet og dets innhold, og noen av dem tok skjeen i egen hånd og opprettet organisasjoner eller startet aktiviteter for å formidle sitt livssyn og/eller forme den oppvoksende slekt. En tilsvarende debatt som den engelske adolescence ble i denne

⁵⁹ Holter, Åge, "Det store spranget – fra menighetsskole til borgerskole" i Haraldsø, Brynjar (red.) *Kirke-Skole-Stat*, Oslo 1989 s. 45. Striden stod om kristent menneskesyn; mellom Grundtvigs tilhengere og Gisle Johnsons tilhengere.

⁶⁰ Dokka, Hans Jørgen, *En skole gjennom 150 år*, Oslo 1988 s. 81-82

⁶¹ Synnøstvedt, Kari Ellen, *Skolefaget kroppsøving. Fagets bakgrunn og utvikling*, Oslo 1994. Hun har dog problemer med å klargjøre hvorfor, og hvem som stod imot hverandre.

⁶² Try 1985 s 24-28.

sammenheng etablert, men på samme måte som de konkrete tiltakene, var tanken om den farlige og den sårbare ungdommen importerte og tilpasset norske forhold. Til gjennomføringen av skolereformene ble det bygget opp et apparat for å ta seg av dem som av forskjellige årsaker ikke passet inn. Om skolen skulle bli en skole for hele folket, og ikke en allmueskole måtte de som valgte privatskoler for sine barn begynne å sende dem til den offentlige skolen. For at de skulle gjøre det måtte de vanskelige elevene sendes et annet sted.⁶³ Det var i denne sammenhengen man fikk vergerådsloven fra 1896. Fra å være en oppgave for filantropiske grupper var barneredning blitt en statlig oppgave.⁶⁴ De som ble tatt hånd om var dem som hadde utviklet, eller kunne ventes å utvikle, anti-sosiale adferdstrekk; og dette ble gjort både for barnas egen del, og for å beskytte de andre barna for skadelig innflytelse. Dette var en samfunnsreaksjon som sterkt minner om Gillis' engelske eksempler, disiplinering av en aldersgruppe i sosialhygienens navn. En gruppe definert av sin skole og sin avhengighet av sine foreldre. Den norske vergerådsloven av 1896, den første av sitt slag i Europa, ble til i en strid om den fremtidige samfunnsorden gjennom en strid om tiltak overfor landets barn.⁶⁵

På samme måte som i striden om skolen, fikk staten utfordringer fra interessegrupper i sin disiplinering. Disse arbeidet som oftest etter tilsvarende problem, men med forskjellige mål. Når disse interessene strides er det ofte de samme sakene de strides om som i skoledebatten: Kristendommens rolle, utdanningens mål (nasjonal eller individuell utvikling) og midler (som f.eks. konstruerte eller frie bevegelser). Men det kan være vanskelig å finne skillelinjene. En aktivitet som gymnastikk, tradisjonelt sett på som en oppkonstruert øvelse med sterke tendenser mot nasjonal nyttetankegang, var å finne både hos Ynglingeforeningene og i Arbeiderbevegelsen; selv speidere og søndagsskoler fant man etter hvert i arbeiderbevegelsen, og ifølge Synnøstvedt var Centralforeningen både for og imot oppkonstruerte øvelser.⁶⁶

Målet med enhver gutteoppdragelse i en slik sammenheng vil være å skape en ønsket type mann. Jeg har derfor valgt å ta utgangspunkt i de formulerte idealer og eksempler på den ideelle mann for å finne motsetningen mellom de to speiderforbund og sammenhengen med striden om skolen; og formulert disse tre fostringsprosjekter. Det som trer frem er en

⁶³ Dokka 1988 s. 89

⁶⁴ Seip, Anne Lise, *Sosialhjelpstaten blir til 1740-1920*, Oslo 1994 s. 212

⁶⁵ Dahl 1978 s. 143

⁶⁶ Steen 1925 s. 108; Eriksen, Anne, "Arbeiderbevegelsen og barna, Grünerløkka kommunistiske barnelag", i *Historisk tidsskrift 1990*; Ljoså, Sondre, "At alltid være en god kamerat – Speiderarbeid i arbeiderbevegelsen på 1920-tallet" i *Arbeiderhistorie 2007*, Oslo 2007; Synnøstvedt 1994. Det er mulig Synnøstvedt sikter til striden mellom tysk turn og svensk gymnastikk. Se Olstad 1987 s. 36

grunnleggende motsetning i mannssyn som man kan finne igjen i de fleste vestlige land mellom 1850 og 1914.

Med E. Anthony Rotundos begreper kan vi se uenigheten mellom de to speiderforbundene, og de organisasjonene de var tilknyttet, som en strid om det man oppfattet som den indre maskuline kraft, og hva man skulle gjøre med den.⁶⁷ I denne modellen faller Dons og Gasmanns mannsideal klart innenfor kategorien *Christian Gentleman*, tuftet på måtehold, pietisme og filantropi. Lyster måtte etter dette synet tøyles om de ikke skulle lede til synd og forfall. Det var dette idealet den nevnte Charles Kingsley gjorde opprør mot på 1850-tallet, og vi finner det samme opprøret i fransk anti-klerikalisme fra 1870-tallet av, i Boys Brigade på 1880-tallet, hos den populære amerikanske predikanten Billy Sunday rundt 1900, og sannsynligvis hos pastor Skagestad i 1911.⁶⁸ Forskjellige varianter av turn og gymnastikk hadde ulike tilnærminger til dette, fra undertrykkelse til frislipp.⁶⁹ Centralforeningen faller innenfor dette opprøret, med merkelappen *Masculine Primitive*. Det kunne innebære ateisme, somf.eks.i det franske tilfellet, men kunne også kombineres med kristen tro, og var først og fremst et oppgjør med undertrykkelsen av følelser og drifter. Den maskuline kraft måtte dyrkes og slippes ut, legemet måtte dyrkes og aggressivitet aksepteres. Alternativet var at den fikk utløp gjennom anti-sosial adferd og/eller sinnslidelse. Idrett ble en arena der dette var lov, og fikk status som et utløp for seksuell lystfølelse; boksing og vektløfting ble anbefalt for å bli kvitt slik lyst.⁷⁰

Gasmann var for både gymnastikk og idrettsøvelser, men mente likevel at Centralforeningens speideropplegg var forfeilet.⁷¹ Dons svarte på Ynglingeforbundets generalforsamling, etter å ha blitt konfrontert med Grøttums tilbud om å inkludere religion, at arbeidet ikke var forenelig ettersom Guds navn var fjernet både fra speiderlov, speiderløfte og fra håndboken i det hele.⁷² Ifølge Gasmann ville ikke det å utdanne idrettsmenn løse noe problem eller gagne nasjonen, om ikke religiøsitet gjennomsyret *alt*. Det var ikke nok å gå i kirken på søndagen, eller anerkjenne Gud, man måtte leve etter kristen moral. Dette var ikke

⁶⁷ Rotundo, E. Anthony, "Learning about manhood: Genderideals and the middle class family in nineteenth century America" i Mangan, J. A.; Walvin, James (red.) *Manliness and morality*, Manchester 1987

⁶⁸ Sky 2007; Tombs, Robert, *France 1814-1914*, London 1996 s 140; Springhall 1977 s. 24; s. Kimmel, Michael, *Manhood in America*, New York 1996 s. 180; Rotundo, E. Anthony, *American Manhood, transformations in masculinity from the Revolution to the modern era*, New York. 1993, s. 224 For pastor Skagestad, se side 100

⁶⁹ Yding 2001 s. 68-69. Se også Eichberg og Jespersen 2001 s. 213

⁷⁰ Blant annet Baden-Powell 1908 s. 317

⁷¹ Gasmann 1912 s. 6. I kapitlet om sundhetsregler refererer han til og med til Eugen Sandow, verdens første profesjonelle kroppsbygger.

⁷² *Ynglingeforbundets Generalforsamlingsprotokoll 1911*, PA 0941 Aaa 0001

forenelig med Centralforeningens ønske om å utvikle kraft i vilje og i legeme; denne såkalte mandige kraft, som Dons og Gasmann ville legge sele på og begrense, ville Centralforeningen utnytte og slippe frem. Dermed var det mulig for de to speiderforbundene å være enige i sak, men likevel uforsonlige. Motsetningen var ikke diametral i aktiviteter, men i målene var den steil. Men de fant begge elementer av sitt eget i Baden-Powells muskelkristelige kostskoleideal, som forener begge syn.

Det er umulig å si hvorfor Norges Speidergutforbund så raskt ble enerådende i Norge, men to momenter kan gi en viss pekepinn. For det første var forbundet, til tross for sin kristne målsetning, moderat i sitt religionsinnhold. Gasmann satte en klar grense ved bibeltimer og religionsundervisning, og overlater det til hjem, kirke og skole. Det andre er at forbundet ikke var underlagt KFUM, noe som stilte det friere og gjorde det mer akseptabelt for ikke-evangeliske troppsledere å melde sine tropper inn. For en del lærere og offiserer har nok dette gjort det lettere å gå over. Om vi sammenligner med etableringen av pikespeiderforbundene i 1920 og 1921 var det nettopp denne underordningen som KFUK-speiderne hadde til Ynglingeforeningene som var bakgrunnen for opprettelsen av Norges speiderpikeforbund.⁷³ For det tredje kommer hva Baden-Powell hadde å si om saken. Ifølge Norges Speidergutforbunds historikker gav han sin fulle tilslutning til Dons og Gasmanns versjon av speiding, og mente at Grøttum tok feil. Reelt sett har det neppe vært så enkelt. Da Grøttum besøkte hovedkvarteret i London i april 1911 fikk han full tilslutning av Baden-Powells kontorsjef, J. A. Kyle, og Baden-Powell tok ifølge samtlige avisrapporter ikke opp spørsmålet om religion i sin tale i Kristiania i 1911. Men ut fra det han skriver selv i *Headquarters Gazette* etter sitt besøk i Norge, er det trolig at han ville ha gitt sin støtte til et religionsinnhold i speidertreningen, uten at han gjør noe stort nummer ut av at det ikke finnes i Sverige eller Danmark.⁷⁴ Men Baden-Powells konsistente linje var å mane til samarbeid, noe som ble viktigere etter hvert som den internasjonale kontakten og organiseringen av bevegelsen utviklet seg.⁷⁵ Og hans personlige autoritet over bevegelsen var stor, også i de skandinaviske land, hvor han var kjent fra Boer-krigen. Det ville være en fjær i hatten for Dons og Gasmann å få Baden-Powells tilslutning, men nøyaktig hvor mye dette har hatt å si er umulig å vurdere.

I alle de skandinaviske land kan vi finne den samme motsetningen mellom legemlig utvikling og nasjonal nytte, og sjelelig utvikling og individuell utvikling, enten innen forbund

⁷³ Se side 83

⁷⁴ *Headquarter's gazette* oktober 1911

⁷⁵ Sidebäck 1992 s. 64

eller mellom konkurrerende forbund. I England var denne motsetningen mindre klar. Svært mange av middelklassens kostskoler brukte både religionsundervisning og sport i sin undervisning, men hva slags religionssyn, hvilke typer sport, og ikke minst hvor mye vekt dette fikk varierte fra skole til skole.⁷⁶ I Norge var dette offentlige stridstemaer i forbindelse med en offentlig folkeskole; og i så måte gjenstand for debatt og press fra interessegrupper. Innenfor dette feltet falt speidingen, og ble på tilsvarende måte gjenstand for strid.

Jeg har med dette forsøkt så besvare de spørsmål jeg stilte innledningsvis, hvordan speiderbevegelsen kom til Norge og etablerte seg i to forbund, hvilke mannsidealer disse forbundene forfektet, og hva dette sier om forbundene.⁷⁷ Det primære målet med oppgaven har vært å kritisk dokumentere etableringen av bevegelsen, og i andre omgang å sette den inn i en historisk sammenheng innen et felt som kun i liten grad er utforsket i Norge. Derfor har jeg har kalt dette siste kapittelet et forsøk på overblikk; det er et forsøk på å forstå det jeg har funnet i bevegelsens første år, et forsøk på å forstå en virkelighet der det fantes en individuell løsning på sosiale problemer; alt man behøvde var dannelse, og så var problemet løst. Nesten som ved et trylleslag.

The Scoutmaster's conjuring trick
Tegnet av Robert Baden-Powell

Hentet fra boken *Lessons from the Varsity of Life*, London 1933. Elektronisk versjon finnes per 11/4 2007 på: <http://pinetreeweb.com/bp-library.htm>

⁷⁶ Mangan 1981

⁷⁷ Se side 18

Kilder og litteratur

Primærkilder

Utrykkede kilder

Forhandlingsprotokoll for Centralforeningen for utbredelse av idræt, PA 90 A1, Riksarkivet Oslo

SPM (Norsk speidermuseum) 003163, Gasmann til kretser og tropper, 20/8 1945

Our History. An Account of the development of the first north London(Lord Kitcheners) trop of boy scouts 1908-1921, Scout Association Archives, Gilwell Park, Chingford, London

Wade papers 50255 B British Library

Ynglinge forbundets Generalforsamlingsprotokoll 1910-1911, PA 0941 Aaa 0001, Riksarkivet Oslo

Trykkede kilder

7. Oslo tropp 50 år, Oslo 1949/1950

Baden-Powell, *Robert Scouting for boys, a handbook for instruction in good citizenship*, London 1908/Oxford 2004

Lord Baden-Powell of Gilwell ; Norsk overs. av Gilwellkarer, *Scouting for boys: En håndbok for øvelse i samfunnsånd ved friluftsliv*, Oslo 1938

Bodø Speiderkorps 15 års beretning, Bodø 1927, (NA/A C8376), Småtrykksamlingen, Nasjonalbiblioteket

Boy Scouts of America, *The Official handbook for Boys*, New York 1911

Bull, Edvard, Krogvig, Anders og Gran, Gerhard, *Norsk Biografisk leksikon*, Oslo 1923

Centralforeningens årbok 1909-1910, Kristiania 1910

Centralforningens årbok 1910, Kristiania 1911

Dannevig og Graff-Wang, "Infanteriets feltmæssige utdannelse-specialøvelser", i *Norsk militært tidsskrift* 1909 bd. 72

Institutt for Markedetsforskning, *Sammendrag av Fakta-undersøkelsen om speiderbevegelsen i Norge*, Oslo 1967

Jamboree, Scout Association Archives, Gilwell Park, Chingford, London

Gasmann, Hans Møller, *Speidergutboken*, Kr.a 1912

Hvem, hva hvor, Kristiania 1912

Hauger, Erling, *Norske speidere, Norsk Speidergutforbund gjennom 25 år*, Oslo 1936

Headquarter's gazette, Scout Association Archives, Gilwell Park, Chingford, London

Oslo krets 25 år, Oslo 1936

Poststyrelsen, *Fortegnelse over tidender og tidsskrifter*, Kr.a 1911

Rammel, Rolf (Wendelbo, Per), *Ørnepatruljen : speidergutter i liv og lek*, Kristiania 1910

Rieber-Mohn, F. W., *Norsk Speidergutforbund 1911-1921*, Bergen 1921

Speidergutkomiteen, *Haandbok for Norske Speidergutter*, Kristiania 1910

Steen, Sverre, *Bergens Ynglinge forening K.F.U.M gjennom 50 år 1875-1925*, Bergen 1925

George Samson, *Gutteartikler*, Kr.a 1903, Småtrykksamlingen, Nasjonalbiblioteket

"Scoutmaster"; edited by Joseph Heighton , *The boy scout : for scouts of all ranks*, London 19??

Statistisk årbok 1910

Studentene fra 1888

Studentene fra 1890

Studentene fra 1895

Studentene fra 1904

Studentene fra 1906

Studentene fra 1908

Studentene fra 1913

The Scout, Scout Association Archives, Gilwell Park, Chingford, London

Aviser og tidsskrifter

Fra august 1909 til og med desember 1911 om ikke annet er nevnt

Aftenposten

Dagbladet

Den Unges ven

Drammens tidende

For Hus og Hjem

Husmoderen

Morgenbladet

Maanedssblad for Kristiania Ynglingeforening

Nordisk Speidersport nr 1 1919

Norsk Idrætsblad

Norsk Militært Tidsskrift

Norske Gutter

Speideren (fra mai 1911 til des. 1917)

Tidens Tegn

Verdens Gang

Vaarsol

Sekundærlitteratur

Agøy, Nils Ivar, *Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940 : hemmelige sikkerhetsstyrker i Norge sett i et skandinavisk perspektiv*, Oslo 1997

Agøy, Nils Ivar, *For konge og fedreland – offiserer, politikk, unionsstrid og nasjonalisme 1980-1905*, HIFOs skriftserie nr. 7 2001

Ariès, Philippe, *Barndommens historie*, København 1982

Biensø, Per, *Cay Lembcke, spejdersport og fascisme 1910-1923*, Speciale, Aalborgs Universitet 2005.

Boehmer, Eleke, "Introduction", i Baden-Powell, Robert, *Scouting for boys, a handbook for instruction in good citizenship*, London 1908/Oxford 2004

Bolin, Fredrik Th., *Femti år for norske gutter, norsk speiderguttforbund 1911-1961*, Oslo 1961

Cunningham, Hugh, *Barn og barndom fra middelalder til moderne tid*, Oslo 1996

Dahl, Tove Stang, *Barnevern eller samfunnsvern – om stat, vitenskap og profesjoner under barnevernets oppkomst i Norge*, Oslo 1978

Danielsen, Gustav, *Speiding og kirke : en historisk undersøkelse av Norsk speiderguttforbunds holdning til sin kristne målsetting ; Det Teologiske Menighetsfakultetet, avhandling ved prestestudiet*. Oslo 1977

Dokka, Hans Jørgen, *En skole gjennom 150 år*, Oslo 1988

Eichberg, Henning og Jespersen, Eigil, *De grønne bølger: Træk af natur- og friluftslivets historie*, Vejle 2001

Eriksen, Anne, "Arbeiderbevegelsen og barna, Grünerløkka kommunistiske barnelag", i *Historisk tidsskrift* 1990

Eskilson, Lena, "Masculinity and the north", i Ervø, Søren, Johanson, Thomas (red.), *Moulding masculinities*, Aldershot 2003 s. 115-126.

- Formark, Bodil, *Flickscouter på drift i det ideologiske tomrummet. Genusrelasjoner og genusyrsel i den tidlige svenske scoutrørslen*, Universitetet i Lund 2003, upublisert B.A. oppgave
- Formark, Bodil, *Reaktionär i takt med tiden. En analys av samgåendet mellom Sveriges Flickors Scoutförbund och Sveriges Scoutförbund med anledning av ett framtida avhandlingsprosjekt*, Universitetet i Lund, upublisert M.A. oppgave.
- Gillis, John R., *Youth and History – tradition and change in European age relations 1770-present*, London 1981
- Gillis, John R. (1975) "The Evolution of Juvenile Delinquency in England 1890-1914" i *Past and Present* no. 67 s. 96-126
- Greene, Theodore, *Americas heroes*, Oxford 1970
- Griffin, Roger, *Fascism*, Oxford 1995
- Hendrick, Harry, *Images of youth*, Oxford 1990
- Hergenhahn, B.R., *An introduction to the history of psychology*, Belmont 1992
- Hobsbawm, Eric og Ranger, Terrence (red.), *The invention of tradition*, Cambridge 1983
- Hodne, Bjarne og Sogner, Sølvi, *Barn av sin tid*, Oslo 1984
- Holter, Åge, "Det store spranget – fra menighetsskole til borgerskole" i Haraldsø, Brynjar (red.) *Kirke-Skole-Stat*, Oslo 1989
- Jeal, Tim, *Baden-Powell*, London 2001
- Kett, Joseph F., *Rites of passage : adolescence in America, 1790 to the present*, New York 1977
- Kimmel, Michael, *Manhood in America*, New York 1996
- Kjeldstadli, Knut, *Den delte byen : fra 1900 til 1948*, Oslo 1990
- Kjeldstadli, Knut, "Ikke hodeløse, ikke hjerteløse, ikke kroppsløse", i Reiersen, Elsa og Slettan, Dagfinn (red.), *Mentalitetshistorie: muligheter og problemer*, Trondheim 1986
- Kjeldstadli, Knut, "Badebyen Oslo – en kulturhistorisk svømmetur" i *Byminner* nr. 3 1989.
- Korsvold, Tora, *For alle barn – barnehagenes fremvekst i velferdstaten*, Oslo 1998
- Ljoså, Sondre, "At alltid være en god kamerat – Speiderarbeid i arbeiderbevegelsen på 1920-tallet" i *Arbeiderhistorie* 2007, Oslo 2007
- Ljoså, Sondre, "Drømmen om mannen – Buffalo Bill, Tarzan og Conan som helteskikkelser" i *Fortid* nr. 1 2007
- MacDonald, Robert H., *Sons of the Empire*, London 1993
- Macdonald, Robert H., "Reproducing the Middle-Class Boy: From Purity to Patriotism in the Boys' Magazines, 1892-1914" i *Journal of contemporary history*, vol.24 no.3 s. 519-539
- MacDonald, Robert. H., "The frightful consequences of Onanism: Notes on the history of a delusion" i *Journal of the History of Ideas* Vol. 28 no.3 1967
- Mangan, J. A., *Athleticism in the Victorian and Edwardian public school*, Cambridge 1981
- Melling, Martha, *Da trekløvret kom inn i trekanten. En analyse av det ideologiske grunnlaget for Norges KFUK-speidere ved stiftelsen i 1920*, Spesialavhandling i Kirkehistorie, Det Teologiske Menighetsfakultetet våren 1986
- Moland, Tallak, *Fritjof Nansen: En mann, konstruksjonen av en territoriell maskulinitet* Hovedoppgave Universitetet i Oslo 1997
- Morris, Brian, "Ernest Thompson Seton and the origins of the woodcraft movement" i *Journal Of Contemporary History* Vol. 5, no. 2 1970 s. 183-194
- Mosse, George L., *Image og Man*, London 1996
- Myhre, Jan Eivind, *Barndom i storbyen - oppvekst i Oslo i velferdsstatens epoke*, Oslo 1994
- Norsk Speidermuseum, "Det bles eit frø frå framandt land" i *Speiderhistorisk skrift* nr.4
- Olstad, Finn, *Norsk idretts historie : forsvar, sport, klassekamp 1861-1939*, Oslo 1987
- Pollock, Linda, *Forgotten Children*, London 1983

- Predelli, Lene Nyhagen, *Missionary Women and Feminism in Norway, 1906-1910*, NORA no. 1, vol. 9, 2001 s. 37-52
- Prynn, David, "The Woodcraft Folk and the Labour movement 1925-70" *Journal Of Contemporary History* Vol.18, 1983 s. 79-95
- Puke, Margaretha, *Scoutingens historia*, Scoutforlaget 1982
- Rosenthal, Michael, "Knights and retainers, the earliest version of Baden-Powells scheme". *Journal of contemporary history* (Vol. 15, nr. 4, Oct 1980, s. 603-617)
- Rosenthal, Michael, *The character factory*, London 1986
- Rotundo, E. Anthony, "Learning about manhood: Gender ideals and the middle class family in nineteenth century America" i Mangan, J. A.; Walvin, James (red.) *Manliness and morality*, Manchester 1987
- Rotundo, E. Anthony, *American Manhood, transformations in masculinity from the Revolution to the modern era*, New York. 1993
- Rudberg, Monica, *Dydige, sterke, lykkelige barn – Ideer om oppdragelse i borgerlig tradisjon*, Oslo 1983
- Scarth Hansen, Heidi og Hov, Marinne, *Alltid beredt! : Speiderbevegelsen sett i lys av norske skjønnlitterære speiderbøker for barn i perioden 1920-1950*. Hovedoppgave Høgskolen i Oslo 1996
- Schrumpf, Ellen, *Barnearbeid – plikt eller privilegium*, Oslo 1997
- Schønfelder, Lotte, *De Bergenske Buekorps*, Oslo 1992
- Shahar, Shulamith, *Childhood in the middle ages*, London 1992
- Seip, Anne Lise, *Sosialhjelpstaten blir til 1740-1920*, Oslo 1994 s. 212
- Sidebäck, Göran, *Kampen för barnets själ*, Stockholm 1992
- Sky, Jeanette, *Kjønn og religion*, Oslo 2007
- Springhall, John, *Youth, Empire and society*, London 1977
- Springhall, John, "Baden-Powell and the scout movement before 1920: Citizen training or soldiers for the future?" *English History review* (Vol. 102 nr 405 oct 1987 s. 934-942)
- Springhall, John, *Youth, Popular culture and moral panics : penny gaffs to gangsta-rap, 1830-1996*, Basingstoke 1998
- Springhall, John, *Coming of age: Adolescence in Britain 1860-1960*, Dublin 1986
- Steen, Sverre, "De frivillige sammenslutninger og det norske demokrati" i *Historisk Tidsskrift* bd. 34 Oslo 1948
- Synnestvedt, Kari Ellen, *Skolefaget kroppsøving. Fagets bakgrunn og utvikling*, Oslo 1994
- Sørensen, Øystein (red.), *Jakten på det Norske*, Oslo 1998
- Thuen, Harald, *I foreldrenes sted – barneredningens oppdragelsesdiskurs 1820-1900. Eksemplet Toftes Gave*, avhandling til Dr.philos graden, Oslo 2001,
- Tombs, Robert, *France 1814-1914*, London 1996
- Try, Hans, *Assosiasjonsånd og foreningsvekst i Norge – Forskningsoversyn og perspektiv*, Øvre Ervik 1985
- Voksø, Per og Kullerud, Erik, *I trekantens tegn, Norges Kristelige Ungdomsforbund gjennom hundre år*, Oslo 1980
- Warren, Allan "Sir Robert Baden-Powell, the scout movement and citizen training in Great Britain 1900-1920" *English History Review* (Vol. 101 nr. 399 apr. 1986 s 376-398)
- Warren, Allan. "Baden Powell: A final Comment" *English History review* (Vol. 102 nr. 405 oct. 1987 s. 948-950)
- Walvin, James, *A child's world: A social history of English childhood 1800-1914*, Harmondsworth 1982
- Wilkinson, Glenn R., ""The Blessings of war": The depiction of military force in Edwardian newspapers", i *Journal of contemporary history* vol. 33 no. 1 Jan. , 1998, s.97-115

- Wilkinson, Paul, "English Youth movements 1908-30" *Journal Of Contemporary History* (Vol. 4 no. 2 april 1969 s 2-23)
- Yding, Jane, *Det Danske Spejderkorps mellem 1910 og 1940 –En tematisk analyse af dets ideologi, kultur og identitet, herunder forestillingsverden, opdragelsesmetode og ideale*, Speciale, Aarhus Universitet 2001